

WWW.LIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 2 Година 51	РЕДАКЦИОНИ ОДБОР: Др. Ксенофон Шаховић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић УРЕДНИК: Слободан Ж. Видаковић	Фебруар 1933 год.
---------------------	--	----------------------

Фебруар 1933

Питање хлеба. — Слободан Ж. Видаковић, стр.	75
Ко је кривац за ову неоправдану скупоћу хлеба?! — Д-р Стојан Павловић, стр.	87
Шта треба да буде заштитни појас? — Арх. Бранко Максимовић, стр.	93
Уређајни основи за Београд. — Арх. урб. Драг. М. Поповић, стр.	97
Комунални проблеми Чукарице и Бановог Брда. — Јован М. Викторовић, стр.	103
Поднебље Београда. — Проф. П. Вујевић, стр.	106
Пијачно питање периферије Београда. — Синиша Сре- теновић, стр.	114
ЈАВНА ГОВОРНИЦА:	
Да ли штеде Београђани? — Момчило Ђорић, стр.	116
ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:	
Црква и просвета средњевековнога Београда. — Мих. С. Петровић, стр.	118
Један значајан претрес у Београду пре сто година. — А. Б. Х., стр.	120
Београд, престоница Југославије. — Проф. Јован Ђор- ђевић, стр.	122
ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:	
Њ. В. Краљица Марија, румунска Краљица Марија, принцеза Илеана и надвојвода Антон у Дечјем обданишту на Дунаву, стр.	128
КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:	
О буџету Београдске општине за 1933 год. (Изјава погпретседника г. Витора Крстића), стр.	129
У току месеца фебруара незапосленима у Београду и њиховим породицама издавано је просечно 2504 бесплатних obroка дневно, стр.	130

Питање цене хлеба, стр.	132
Рад Друштва за помагање сиротиње, стр.	133
Скупштина Удружења особља Општине београдске одржаће се 19 марта, стр.	134
На Чукарици је отворено Саветовалиште за одојчад и малу децу, стр.	135
Наша анкета о уређивању тргова и подизању споменика у Београду, стр.	136

Février 1933

<i>Le problème du pain.</i> — Slobodan Vidakovitch, pag.	75
<i>Le pain.</i> — Dr. Stoyan Pavlovitch, pag.	87
<i>Que doit-être la zone de protection?</i> — Arch. Branko Maximovitch, pag.	93
<i>La base de la régulation de Beograd.</i> — Arch. urbaniste Drag. M. Popovitch, pag.	97
<i>Les problèmes communaux des faubourgs Tschukaritz et Banovo Brdo.</i> — Yovan M. Viktorovitch, pharmacien de la Cour Royale, conseiller municipal de Beograd, pag.	103
<i>Le climat de Beograd.</i> — Prof. P. Vouïevitch, pag.	106
<i>Le problème des places du marché de la périphérie de Beograd.</i> — Sinischa Sretenovitch, pag.	114
<i>Est-ce que les Belgradois font de l'épargne?</i> — Momtchilo Djoritch, pag.	116

QUELQUES DONNÉES POUR L'HISTOIRE DE BEOGRAD:

<i>La religion et l'instruction à Beograd au moyen âge.</i> — Mih. S. Petrovitch, pag.	118
<i>Un procès important à Beograd il y a cent ans.</i> — A. B. H., pag.	120
<i>Beograd, capitale de la Yougoslavie.</i> — Prof. Yovan Djordjevitch, pag.	122

LA VIE SOCIALE:

<i>S. M. la Reine Marie, la Reine Marie de Roumanie, la Princesse Ileana et l'Archiduc Antoine ont visité la crèche du faubourg du Danube,</i> pag.	128
---	-----

LA VIE COMMUNALE:

<i>Du budget de la Municipalité de Beograd pour 1933 (Déclaration du vice-président du Conseil municipal M. Vittor Krstitch),</i> pag.	129
<i>En février les sans-travail à Beograd et leurs familles recevaient en moyenne 2504 rations gratuites par jour,</i> pag.	130
<i>Le problème du prix du pain,</i> pag.	132
<i>Le travail de l'Association pour l'aide aux pauvres,</i> pag.	133
<i>L'assemblée de l'Association du personnel de la Municipalité de Beograd,</i> pag.	134
<i>Notre enquête sur la régulation des places et sur l'élevement des monuments à Beograd,</i> pag.	136

Слободан Ж. Видаковић

Питање хлеба

I

Цео живот људски, цела историја човечанског рода своди се у крајњој линији на питање одржавања људског живота. А у том питању, хлеб заузима централно место. **Проблем хлеба и данас је животни проблем свих народа.** Био он од пшенице, кукуруза, кромпира, соје, разних гљива, или пиринча, — хлеб је основна животна намирница, готово једина храна широких сеоских маса. Код градског живља он је ипак најглавнији и ако не још и једина животна намирница. **Зато проблем хлеба није само једно обично комунално питање, чак ни обично социјално; оно је у својој основи и по превасходству расно и национално питање.**

Због те његове битне социјалне улоге у животу широких маса нашега народа, **хлебни се проблем појављује као први и најглавнији у ранг-листи свих комунално-социјалних проблема данашњице, проблем коме се са равним интересом имају да посвете и држава и муниципија.** Ова последња на првом месту.

У редовима повлашћених класа, питање хлеба долази тек на споредно место. Ту хлеб није основна храна, него додатак њој. Он се често и не запажа у дугачкој листи скупочених јела. Али за широке масе нашег народа хранљива вредност хлеба, његова здравствена својства и његова сношљива цена, представљају животну питање у најбуквалнијем и најбруталнијем смислу те речи.*

Чак и да није ове кризе, која је цео привредни живот притисла гробном плочом, умртвила и парализовала, ипак би се проблему хлеба морала да укаже првенствена пажња. Сада, у овим најтежим данима свеопште економске депресије — у толико пре и у толико више!

Отуда, чим хлеб не одговара својом исхранбеном каквоћом и висином цене основним интересима народа — мора неизбежно да наступи моменат интервенције и државе и муниципије. Онде, где су народне масе свесне свога значаја као најпозванијег регулатора, оне организованим притиском убрзава-

ју ту интервенцију и дају јој свој акценат. Али онде где су оне апатичне, резигниране, и за све се дају лакше покренути него за заштиту својих основних економских права, ту се држава преко општина мора да појави као главни, а често, и једини иницијатор. Такав је случај са нашим народом. Можда је са гледишта расног романтизма, ова узвишена пасивност лепа и привлачна, али је исто толико и штетна. Сви други народи научени су животом да према мобилизацији несавесних профитера, изврше своју контра-мобилизацију. Не морамо се овде позивати на драстичне појаве, као што је била она 1911 год., када је у Бечу због поскупљивања хлеба само за један једини хелер дошло до тешких и крвавих демонстрација, готово до барикада. Али узмимо само примере енглеског и француског народа у том правцу. Они су доиста за подражавање. **На најмањи покушај неправданог скакања цена — цео народ устаје солидарно, као пчеле у кошници, кад у њу продре непознати гост.** Код нас преваре кривим („јексик“) мерама не изазивају ни побуну савести једних, ни протест других. Оне, у суштини злочин своје врсте, не сматрају се према правном осећању маса као нешто страшно. Фалсификовање робе исто тако. Скакање цена, ма како оно произвољно било, тек је најмање важно у тој нормираној скали преступа. То се више сматра као трговачка мудрост, да се „повољна коњукура“ искористи, него као један преступнички атентат на народну кесу и кроз њу на његово здравље. И баш зато што је наш свет у том правцу неотпоран, што се лако мири са свима случајевима пљачке, и ако њу тешко подноси, **баш се зато и интервенција државе и општине намеће као још потребнија и безусловнија него код других народа, чији се организовани притисак појављује у облику снажног револта противу свију ружних и незаконитих апетита несавесног тржишта.**

Када пораст цена дође као неизбежна последица тешких економских поремећаја онда, ма како он неиздржљив био, противу њега не би се могло рећи ништа. Имало би да се резигнирано носи тај крст док се под његовим теретом не падне. На Голготи или пре ње, или док се сложним напором целе заједнице не исплива из кризе као из страховите поплаве, која руши и ломи све пред со-

* 54% од целокупне количине калорија, потребних за одржавање организма, даје сам хлеб широким масама нашег радног грађанства (према анкети исхране Београда у 1929 од.)

бом. Ади кад пораст цена, нагао и превисок, дође више, далеко више као резултат незајжљивих профитерских апетита, а несравњено мање унутрашњих економских потреса, онда се у највишем интересу државе, народа и расе мора енергично устати против њега. Онда мора да устану масе на протесним митинзима, корпорације, муниципије, и на крају, сама држава. Где су масе апатичне за ову врсту економске борбе — онда је ту општина, као ближа народу и еластичнија од државе. Нема и не постоји никакав државни или национални интерес да се друкчије поступи. Прилике су данас бар у том питању у једном бољем положају него пре ратова, што се ни о оном ужем, партијском, интересу више не води првенственог рачуна. Најзад, чак и кад би се о томе и водио првенствени рачун — права бирачка армија је међу 250.000 београдских потрошача хлеба, угрожених и здравствено, и материјално скупим и нехигијенским хлебом!

Цена хлебу ових дана скочила је релативно у свима градовима Југославије, па природно и у Београду. Само што је скок цена у Београду био најнеприроднији, јер је са два узастопна потеза донео поскупљење, хлеба од 1 динара по хлебу. Нагlost овога скока и висина његова запрепастила је позване кругове. Ми смо, као комунални орган Београда, одмах подигли преко „Београдских општинских новина” свој протест и аларм, који је наишао на пуно прихваћање и јавности и званичних комуналних власти.

*

* *

У последње време цена је хлебу у већини наших градова почела нагло да скаче. Нарочито у Београду и Загребу. И кад се објективно уђе у испитивање тих наглих пораста, никада се не може наћи довољно економских разлога за умиривање побуњене савести. И што год се више улази у основне компоненте, које опредељују цену — све се мање долази до објашњења! Једна необјашњива анархија влада тим односима. Нити се зна зашто је скок цена тако висок, нити се може довољно објаснити ова разноликост у ценама хлеба у разним југословенским градовима. Нити су ту искључиво у питању транспортни трошкови, ни понуда и тражња, ни висина цене пшенице, ни радне снаге, ни висина цене брашна управо, има од свега тога помало, али ипак ни приближно толико да би се пред јавном савешћу могао да оправда оволики пораст цена хлебу...

* Савез градова, као врховни форум свих наших вароши, предузео је хитне мере да се законски предвиди максимирање цена хлебу као и овласте општине у извршавању истог. Писац овога чланка, као претставник Савеза градова, извршио је анкету хлеба у нашим градовима и изradio је потребне законске пројекте, које ће претседништво Савеза градова предложити надлежнима на озакоњење.

Цене хлебу у нашим градовима на дан 18 фебруара 1933 године*

Град:	Бели хлеб	полубели хлеб	црни хлеб	однос цена у проценти	Примедба
Београд	4,50	4	3,50	100 ⁰ / ₀	
Слов. Брод	4,20	4	3,50	97,5 ⁰ / ₀	овако повишене цене од 8. II 1933
Крагујевац	—	3,75	3,50	96,6 ⁰ / ₀	бели хлеб као луксузан није таксиран
Слав. Пож.	—	4	3	93,3 ⁰ / ₀	печење белог хлеба похвално укинуто као недовољно здравог
Пожаревац	4	3,50	3	87,5 ⁰ / ₀	црни хлеб од брашна No 3
Ср. Митров.	4	3,50	3	87,5 ⁰ / ₀	
Бела Црква	4	3,50	3	87,5 ⁰ / ₀	
Сомбор	4	3,50	3	87,5 ⁰ / ₀	имају и црни хлеб за 2 50 дин.
Винковци	3,50	—	3	81,2 ⁰ / ₀	
Ужице	4	3	2,50	77,5 ⁰ / ₀	
Суботица	3,50	3	2,50	75,0 ⁰ / ₀	црни хлеб од брашна No 3, помешан са 200/0 кукурузног брашна
Ваљево	3,50	3	2,50	75,0 ⁰ / ₀	
Сента	3	—	2,75	71,8 ⁰ / ₀	црни хлеб од брашна No 3 и ражни

Какав економски разлог постоји да хлеб у Сенти или Ваљеву буде скоро за 30% јефтинији него у Београду, и какав економски узрок постоји да хлеб у Љубљани буде за преко 60% скупљи него хлеб у Сенти?!

За толику разлику у ценама не постоји ни један озбиљан разлог. Тајна ове појаве лежи у већим или мањим профитерским апетитима, и већој и мањој контроли власти или њеној пасивности да дозволи овим незаконитим апетитима да пређу чак и границе „легалне отмице.”

Где год има организованог надзора позване комуналне власти и једне планске и рационалне комуналне политике — ту се ови апетити свде у сношљиве, ако не и нормалне границе.

Изузетно Београд може слободно да подуче, да је у погледу регулисања цена хлебу, ангажман комуналних власти увек био и јачи и свесрднији него протест београдских грађана, угрожених материјално несавесним скоковима цена. Н.пр. из стенографских белешака седница Општинских одбора још из 1889 год. види се да се на неколико седница, до дубоко у ноћ, борио ондашњи општински одбор: хоће ли цена килограму хлеба бити 16

* Према анкетним подацима Социалног бироа Савеза градова Краљевине Југославије.

18 пара. Та се горда традиција преноси већ око 40 година, до данашњих дана, где се понова појављује у умесној акцији комуналних власти да онемогући овако висок пораст цена хлеба, само што она сада добија све више платонски облик, јер Београдска општина не располаже данас више никаквим законским правом одлучивања у овој ствари.

Хлебни проблем треба, пре свега, правилно поставити, кад је већ његово решавање на дневном реду. Није он само у цени, у прописаној тежини, него на првом месту у његовој хранљивости и пуној здравствено-хигијенској изради.

Хлеб се мора стандардизовати законом, као и у Италији, и у погледу хранљивости и других његових квалитетних особина, а у исто време општини се мора дати пуно законско право за максимирање његове цене.

Будимо искрени. Једна отужна и мелодрамска игра одиграва се читаву деценију пред економски мрцвареним грађанима Београда, као и већине осталих наших градова. Кад год се у јавности поведе кампања за здрав и јевтин хлеб, одмах, по команди чују се преко штампе пекарске ламентације: да су они економски слаби и великовидни, да је режија претерано скупа, да се боље и хигијенскије радионице не могу плаћати, јер је кинрија и ових садашњих неподношљиво висока, да хлеб не може бити јевтинији, јер пекари не зарађују на целој дневној продукцији ни 10 динара дневно (или губе!) и да овако немилосрдно наше баратање по мистеријама њихове професије значи материјално уништавање 320 пекарских мајстора! итд.

Овај аларм београдских хлебара врло често успе, јер се никад не мисли на интересе 250.000 београдских грађана, који имају и законско и природно право на здрав и јевтин хлеб, не мисли се на њихово здравље и здравље подмлатка, него се пред овом сентименталном ламентацијом стаје обезоружан и у јавности, и у општини!

Тако и овога пута.

Већ при првим нашим корацима — а писац овога написа био је званичан референт Општине баш по овом социјалном питању — Удружење хлебара истакло је своју вапијућу

тезу, која се састоји ин екстензо из ових неколико тачака и тврђења:

1) Београдски хлебари никада нису продавали хлеб скупље од цене брашна по килограму, па га не продају ни сада;

2) Цена брашна нагло је скочила, и то је изазвало садашњи пораст цене хлеба;

3) Кривицу за овај пораст носе млинари и трговци брашном, а не пекари.

4) Да је цена хлеба у једном делу скочила и због скупе режије код скоро 300 економски слабих пекарских предузетника. Да пекари, поред осталог, нису у могућности да набављају ни веће штокове брашна, ни из прве руке, него брашно скупо плаћају пре-продавцима; да су им млинари, при томе, ускратили кредит итд.

Најзад, на захтев Општине града Београда, београдски пекари поднели су своју калкулацију, којом они доказују, да београдске хлебарнице и после овога неподношљивог пораста цена зарађују просечно дневно само — девет динара и 78 пара, дакле мање од сваког свог шегрта за 5.22 дин. дневно!

Ми ћемо, пре свега, хладно и објективно да испитамо тачност пекарске тезе и да уђемо у овај проблем цена хлеба, у колико се у њега уопште може ући при овој садашњој анархији односа.

Прва тачка у одбрани хлебарског еснафа, да никада није хлеб продаван од стране београдских хлебара по цени скупљој од цене брашна, **нетачна је**. Она је срачуната на познату заборавност београдских потрошачких маса и њихову легендарну неотпорност.

У пракси цена хлеба може бити диспаратна у односу на цену брашна, дакле нижа од ове; затим паритетна — равна цени брашна; и виша од цене брашна или хоспаритетна.

Код нас никада цена хлеба није била диспаратна, чак није била ни равна цени брашна (паритетна), као што се београдски хлебари бране, него је од увек била више или мање већа од цене брашна.

Као што је од увек била претерано висока цена брашну према житу, тако је исто и хлеб у Београду био прескуп према цени брашна. То се најбоље види из ових званично утврђених података:

ПРОСЕЧНА МЕСЕЧНА И ГОДИШЊА ЦЕНА БРАШНА И ХЛЕБА У БЕОГРАДУ У 1932 Г.¹

	Јан.	Феб.	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Авг.	Септ.	Окт.	Нов.	Дец.	Просек на год цена
Хлеб бели	3.93	3.93	4	3.66	3.38	3.28	3.18	3.18	3.25	3.25	3.16	3.22	3.45
Хлеб црни	2.96	2.94	2.94	2.67	2.34	2.45	2.45	2.45	2.25	2.25	2.40	2.31	2.54
Брашно бело (ОГ.) кг.	3.75	3.75	3.75	2.88	2.41,5	2.25	2.26,5	2.40	2.31,5	2.48	2.53	2.65	2.80
Брашно црно (бр.5) ² кг.	3.10	3.10	3.10	2.40,5	2.01,5	1.93	2.01,5	2.06	1.95	2.10	2.13	2.21	2.35

¹ Израђено према службеној статистици О. Г. Б. и званичним извештајима цена брашна (понуде) на Београдској берзи.

² Овде морамо подвући да наши хлебари при изради црног хлеба мешају брашно № V са брашном № VI, те се овој цени црна брашна треба одбити најмање 5%.

Исто тако подвлачимо да је овде у цени хлеба реч о хлебу* по комаду, а не по килограму, пошто је наш хлеб лакши, често и за читавих 20% што су и сами хлебари признали.

Просечна месечна цена за 100 кгр. пшенице, хлебних брашна и хлеба јануара месеца 1930, 1931, 1932 и 1933 год.:

Јануара месеца:	1930 г.	1931 г.	1932 г.	1933 г.
Пшеница	203,75	140	249,50	190
Хлебно брашно (све три врсте просечно)	289,5	224,83	316,66	296
Хлеб (бели, полубели и црни просечно)	337,5	375	344,5	400

Из ово неколико аутентичних цифара види се, да цена хлебу никада није била паритетна у односу на цену брашна него увек већа од 55—150 дин. на 100 килограма хлеба. Па чак и данашња (10-II-1933 г.) разлика у цени брашна (берзанска) према хлебу износи у корист хлебара по 0.60 дин. од 1 килограма, без обзира на претеран пораст цена брашна.

Друга је тачка у хлебарској тези да су једино млиначи криви за овај претерани скок цена хлебу, јер су они ненормално подигли цене брашну.

Овај је разлог оправдан али само у односу на потрошачке масе, а никако на хлебаре, пошто се интерес хлебара увек поклапа са поскупљивањем цене брашна, из чега они извлаче један велики вишак профита, што ћемо објаснити у даљем делу овога написа.

Доиста су млиначи подигли врло високо цену брашна. Што је најглавније, без дубоких

економских разлога. Од овога пораста цена наш земљорадник, чија је платежна моћ страшно пала, није добио апсолутно ништа. Више од 95% земљорадничког света продало је своје мале резерве у житу још одмах с јесени, неки одмах по жетви, а најнесрећнији међу њима још и на класју. Произвођач је продао у јесен — августу и септембру — 1932 године своје са тешким радом и муком произведено жито по бедну цену од 85 до 100 динара, да би га житарски трговац само четири месеца доцније продавао по 240 дин. и на њему зарађивао најмање 100% на свој уложени капитал. Дотле је трговац брашном користио ову „повољну коњукутуру“ те је исто тако вештачким спекулацијама подигао цену брашна за пуних 100 динара по метарској центи! Понављамо, да су тако сав профит истерали млиначи и трговци житом и брашном, у већини из тајног картела наших мађарско-јеврејских велетрговаца храном.

Да се од стране позваних кругова обратио благовремено мало већа пажња на ове берзанске машинације житом, нити би жито смело да скочи тако нагло, нити би брашно смело да буде скупље највише 40% према цени жита. За доказ са колико се безавесне и незајажљиве жеље јури за шајлочким профитима, нека послужи за илустрацију факат, да је н. пр. у 1929 год. брашно било скупље од пшенице просечно за 44%, а да је ове године брашно било скупље од пшенице за преко 65%!

ПРОСЕЧНА МЕСЕЧНА ЦЕНА БРАШНУ ОД 1929—1933 ГОД. НА БЕРЗИ*

Врста	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Септем.	Октобар	Новемб.	Децемб.	Година
О. г.	342.50	350.—	350.—	350.—	343.—	323.—	315.80	315.—	301.50	300.—	301.50	308.—	1929
2	332.50	330.—	330.—	330.—	323.—	303.—	294.—	295.—	283.—	280.—	280.—	280.—	
5	312.50	310.—	310.—	310.—	305.50	285.50	277.50	277.—	261.50	255.—	251.50	243.50	
6	272.50	275.—	287.50	295.—	293.50	280.50	271.50	260.—	237.—	223.—	213.—	196.50	
О. г.	326.50	350.50	318.—	345.—	345.—	348.50	335.—	319.—	294.—	276.50	263.—	245.—	1930
2	295.50	315.50	313.—	308.50	305.—	308.—	298.—	288.—	267.—	248.—	233.75	216.50	
5	246.50	253.—	253.—	250.—	250.—	250.—	243.—	244.—	234.—	214.—	198.—	186.50	
6	190.—	193.50	188.—	183.—	180.—	180.—	180.—	184.—	182.50	178.—	168.—	155.—	
О. г.	253.—	263.50	265.—	262.50	276.—	283.50	286.50	296.50	332.50	375.—	375.—	375.—	1931
2	228.50	230.—	230.—	223.—	230.—	253.—	266.50	276.50	310.—	355.—	355.—	355.—	
5	193.50	195.—	195.—	196.50	220.—	243.—	253.—	256.50	280.—	310.—	310.—	310.—	
6	165.50	180.50	185.—	185.—	201.50	223.—	230.—	228.50	242.50	260.—	260.—	260.—	
О. г.	375.—	375.—	375.—	288.—	241.50	225.—	226.50	240.—	231.50	248.—	253.—	265.—	1932
2	355.—	355.—	355.—	268.—	221.50	205.—	206.50	218.—	208.50	228.—	253.—	245.—	
5	310.—	310.—	310.—	240.50	201.50	193.—	201.50	206.—	195.—	210.—	213.—	221.—	
6	260.—	260.—	260.—	203.50	171.50	180.—	196.50	190.—	170.—	171.50	168.—	178.50	

* Ова је табела израђена према службеним подацима Београдске берзе, — ценама понуде — а односи се на бачко-банатска брашна.

ПРОСЕЧНЕ ЦЕНЕ БРАШНУ ОД 1929 ДО 1933 ГОД.*

БРАШНО					
Год.		О. Г.	2	5	6
1929	I полгође . . .	342.92	324.58	305.42	284.16
	II полгође . . .	303.25	285	214.58	232.08
	Цела година . . .	324.58	304.76	259.50	253.12
1930	I полгође . . .	343.30	306.66	250.83	185.83
	II полгође . . .	291.87	250	221.46	173.96
	Цела година . . .	317.60	278.33	236.18 ⁵ / ₅	179.89 ⁵ / ₅
1931	I полгође . . .	265.83	237.75	205.83	187.83
	II полгође . . .	340.42	320	286.66	246.66
	Цела година . . .	303.12 ⁵ / ₅	276.87	246.24 ⁵ / ₅	217.24 ⁵ / ₅
1932	I полгође . . .	317.08	297.08	275.42	227
	II полгође . . .	244.16	223.33	208	180
	Цела година . . .	280.62	260.20	242.71	206.50

* Према званичним податцима Београдске берзе и Општине града Београда.

Дакле, доказали смо овде да је брашно много скупље него што сме и треба да буде. Зато ћемо на крају овога чланка пледирати за доношење једног изузетног закона о млинарској индустрији, као и о брзом подизању извесног броја муниципалних и државних млинова ради регулисања тржишних цена, а овде ћемо се задржати на односу који постоји између цене хлеба и брашна.

Утврдили смо службеним цифрама да је цена хлеба од увек у Београду била већа од цене брашна. То ваљда ни хлебари неће више хтети да споре.

Сад ћемо да испитамо који би критеријум за процену висине цене хлеба био најправеднији и научно најтачнији.

Да испитамо прво случај кад су цене паритетне. Ако је цена брашну № II н. пр. 3,50 дин. по килограму и цена полубелом хлебу исто тако 3,50 дин. од килограма, ево како се креће бруто зарада хлебара:

Од сто килограма брашна по 3,50 дин. килограм, са укупним износом у 350 дин. добија се најмање 135 хлебова (наука тврди 137) са укупном вредношћу 472,50 дин. или са 122,50 дин. бруто зараде пекарове.

Кад је цена брашну № II рецимо 2 дин. и цена полубелом хлебу 2 дин. (као што би требало да буде да је код нас вођено благовременог рачуна о овоме), онда од 100 клгр. брашна у вредности 200 дин. добива се 135 кгр. хлеба у вредности 270 дин., или 70 дин. разлике у корист хлебарева.

Најзад, кад би цена брашну била 5 дин. (а и то ћемо дочекати ако будемо овако нежно расположени према млинарско-житарском картелу) или 100 кгр. 500 дин. онда би се од те количине брашна добило 135 хлебова по 5 дин., што би претстављало вред-

ност од 675 дин. и пружало разлику од 175 дин. на 100 килограма обрађеног брашна у корист бруто зараде хлебарева. Као што видимо из ових практичних примера, пекарска се зарада налази у оној води, која износи увек од 35—37%. Штогод је цена брашна већа — већа је зарада пекарева у паритетном систему и у толико прогресивно скупљи један килограм апсорбоване воде у хлебу. Јер, док је та зарада на сто кила 35 дин. кад је цена брашну 1 дин.; или 122 дин., кад је цена брашну 3,50 дин.; дотле се та зарада пење на 175 дин. од 100 кгр. обрађеног брашна, кад је цена брашну 5 дин. од кгр. итд.

Та се прогрессија у заради најпластичније види из ове таблице паритетних цена брашна и хлеба:

Паритетне цене брашна и хлеба		130 хлебова добивених од 100 кгр. брашна дају свој динар. износ и вишак			
кгр. брашна	кгр. хлеба	Укупно ц. за 130 кгр. хлеба		више од хлеба него за брашно	
		Дин.	п.	Дин.	п.
1	—	130	—	30	—
1	50	195	—	45	—
2	—	260	—	60	—
2	50	325	—	75	—
3	—	390	—	90	—
3	50	455	—	105	—
4	—	520	—	120	—
4	50	585	—	135	—
5	—	650	—	150	—
5	50	715	—	165	—
6	—	780	—	180	—

Из овога разлагања јасно се показује: да паритетне цене — равне цене хлеба и брашна — не дају правичан критеријум за нормирање цене хлеба. Јер док би се оне могле поднети при јевтинијим ценама брашна, докле оне пружају при високим ценама незаслужене и огромне зараде пекарима. Ова таблица нам објашњава и тајну солидарности млинара и пекара!

Многи наши комунални радници са иначе либералним схватањима предлажу и данас паритетне цене хлеба према брашну, верујући да би то било најправедније решење. Међутим, то је једна велика заблуда, која такође омогућава огромне профите хлебарима, и ми смо наведеним примерима илустровали како у односу на цене брашна вредност хлебног коефицијента прогресивно расте!

Кад овако стоји ствар са паритетним ценама, које никада нису у поратном периоду владале код нас, онда шта се тек може рећи за цене изнад паритета, за тако зване хоспаритетне цене, које од увек у Београду владају.

Ми смо видели да се при паритетним ценама брашна и хлеба, бруто зарада пекарима на 100 кгр. брашна № II, при цени од 3,50 дин. од 1 кгр., пење на 122 дин. бруто зараде. Сад кад се тој заради дода још 0.50 п. дин., колико је сада цена хлеба најмање просечно већа од цене брашна, значи да један хлебар има данас од 100 кгр. прерађеног полубелог брашна укупну бруто зараду од 190 дин. Међутим, та је бруто зарада још много већа када се узму у вид следеће компоненте:

а) разне мешавине и комбинације јевтинијих врста брашна, јер се под полуцрним хлебом данас добивају невероватне нијансе од једва мрког до скоро црног хлеба, т. ј. мешавина свих врсти брашна, од № II до № V, што су, уосталом, хлебари, и сами признали у једној својој ранијој изјави!

б) Недопеченост хлеба, која је скоро постала правило код наших пекара.

в) Илегална зарада на „природној разлици у мери” јер ни један добро печен хлеб не износи у Београду пун килограм, а често је лакши и за пуних 20%, што је званично констатовала и Београдска општина. Право потрошача да тражи премер сасвим је у пракси некорисно, јер се томе противи и већ укореењена навика, да се хлеб никада не мери, и она позната оријенталска равнодушност наших грађана на све атакe на њихов домаћи буџет. У мерама, које ћемо при закључку овога написа напоменути, биће и та, да мерење хлеба буде обавезна дужност хлебарева а не да зависи од дискреционог права купчевог да тражи или не премер хлеба.

Према томе, једино мерило и економски и социално праведно, исто толико колико и математички тачно, било би у примени дис-

паратетног принципа цене брашна и хлеба, то јест у нижој цени хлеба према брашну за 10—17% а у изузетним случајевима и свих 20%. Као најправичнију диспаратетност цена пружа нам скала у овој табlici:*

Цене брашна на кгр.	Непаратетне. реалне цене хлеба изгледале би овако и давале би овакав једнак вишак бруто вредности						Оволико би морао бити јевтинији хлеб од брашна у процентима
	цена хлеба код непаритетних цена		укупно д. за 130 кгр. хлеба		више од хлеба нето од брашна		
	дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.	
	непаратетне цене						%
1,50	1	38.4	179	92	29	02	7.73
2	1	76.9	229	97	29	97	11.55
2,50	2	15.3	279	89	29	89	13.88
3	2	53.8	329	94	29	94	15.40
3,50	2	92.3	379	99	29	99	16.48
4	3	30.7	429	91	29	91	17.22
4,50	3	69.2	479	96	29	96	17.95
5	4	07.6	529	88	29	88	18.48
5,50	4	46.1	579	92	29	98	18.89
6	4	80.-	629	98	29	98	19.23

*

Хлебари се у својој тези, тако рђаво документованој, бране да један просечан пекарски мајстор, власник хлебарске радње у Београду, због ниске (?!) цене хлеба и високе цене брашна и остале режије, нема већу зараду од 9.78 дин. на целој дневној продукцији од 350 хлебова и да он, шта више, неумољиво иде у сусрет данима, када ће имати сталне дефиците услед чега се може предвидети да ће још стотину београдских хлебара да затворе своје радње.

У корист ове тезе, еснаф се позива и на низ својих произвољних рачунских детаља:

„Од 260 кгр. брашна разних врста — вели пекарски еснаф — добија се 338 (!!) кгр. хлеба. Дневна режија (а у њу је урачунат и издатак за брашно) износи 1264.22 дин. Кад се добивени хлеб сав прода, онда се за њега добива 1274 дин. или чиста зарада на свој количини хлеба само 9.78 дин.“

Ова је калкулација скроз нетачна, произвољна и недовољно вешто удешена, јер се веровало да нико не може да уђе у мистерију пекарског рада. У ствари калкулација је ова:

260 кгр. брашна стају просечно 906 дин., по берзанској цени (франко Београд) на дан 10 фебруара 1933 године, кад је овај чланак и писан. Тој суми треба додати дневну режију: закуп локала, дрва, осветљење,

* Овакав однос цена даје непрекидан вишак од цене хлеба према цени брашна за 30 дин. што је апсолутно довољно за покриће режије рационално организоване машинске прераде 100 кгр. брашна и за добијање једне нормалне и правичне хлебарске зараде.

порез, уред, шегрта и сви остали режијски трошкови, укупно 243 дин.* То са издатком на брашно износи 1149 дин. Од 260 кгр. брашна добива се 351 хлеб по просечној цени од 4 дин., што чини 1404 дин. или 255 дин. дневне чисте зараде. Уз ову зараду треба обрачунати и непредвиђену зараду у „мањој тежини хлеба“ (то на 350 хлебова рачунајући само по 50 гр. од хлеба износи 17.50 кгр. или 70 дин.), као и зараду која се истерује разним комбинацијама јевтинијих врста брашна, нарочито оних које јаче упијају воду.

Кад се све то обрачуна, и узме у вид чак и нижа цена хлеба, према садашњој за 10%, затим обрачуна у зараду и тако звана пецарина и продаја угљена и израда узгредних продуката од теста, излази, да се просечна месечна зарада једног од најмањих и најнепродуктивнијих пекара (који једва прерађује 260 кгр. брашна дневно) креће најмање од 7000—7500 дин. чисте зараде. А то је више него плата највишег државног чиновника!

Најзад, за илустрацију колико су све пекарске калкулације и одбране нетачне и произвољне, направимо једно мало упоређење са ценама хлеба и јавним калкулацијама самих хлебара из ранијих година и ове.

За доказ да су изјаве пекарског еснафа произвољне, нетачне, срачунате на заборавност и равнодушност и потрошача, и комуналних власти, ми ћемо се у најкраћем али маркантно изводу позвати, пре свега, на ове њихове сопствене калкулације:

Тако:

6 децембра 1930 год. београдски хлебари, после конференције коју смо одржали са њима у кабинету и под претседништвом ондашњег потпретседника општине г. Dr. Милослава Стојадиновића, спуштају цену белом хлебу од 4 на 3.50 дин., полубелом од 3.50 на 3 дин., и црном од 3 на 2.50 дин., што чини за уобичајени капацитет од 350 хлебова — спуштање у цени за пуних 350 дин. дневно.

1933 год. београдски хлебари тврде да им је дневна зарада (и ако је просечна цена хлеба скочила на 4 дин. према просечној цени од 3 дин. у децембру 1930 год., као што су се и по признању хлебара Режијски трошкови производње осетно смањили) од једне хлебарнице свега 9.78 дин.

* А ову нам је калкулацију дневне режије на 350 хлебова дао један стручан хлебарски мајстор, који има у Београду и своју пекарницу, а и ми смо је лично проверили и утврдили да је максимална, можда и претерана за 20% у корист пекара, али је ипак у овој нашој калкулацији не корегирамо. Узгред да напоменемо да овај хлебар, са још једним из ул. Краља Александра и данас продају хлеб за 0.50 пара јевтиније од свих осталих пекара у Београду, — односно 350 хлебова јевтиније за 175 дин. — са признањем да и са овом ценом имају пристојну зараду!

Кад би, међутим, било уистини тачно да њихова данашња дневна зарада на 350 хлебова износи 9.78 дин., онда су они у зиму 1930 год. имали просечну дневну штету од 152.22 дин. или месечно губили око 4800 динара.

Да објаснимо. Хлебари су тада продавали хлеб за пун динар јевтиније него данас, што на 350 хлебова чини 350 динара разлике. Данас је по њиховој калкулацији Режија јевтинија за 20 дин. дневно, што чини укупно, са горњом разликом у цени хлеба, 370 динара. Хлебно брашно (све три врсте) просечно је скупље од децембра 1930 год. за 35%, (просечна цена за 100 кгр. у јануару 1933 год. износи 296 дин. према просечној цени од 216 дин. у децембру 1930 год.). То значи да је сада већи издатак за потребно брашно (260 кгр. брашна за 350 хлебова) 208 динара максимум, што кад се одбије од горњих динара 370, остаје ипак вишак дневне хлебарске зараде у 1933 год. у 162 дин. или — обрнуто — ако хлебари сада зарађују дневно само 9.78 дин. — онда су они децембра 1930 год. губили дневно најмање 152.22 дин! Међутим, по њиховом ондашњем властитом признању, управо жаљењу, они су тада зарађивали по 22.90 дин. дневно! Па где је овде истина?!

Тако гласи рачуница наших хлебара, а у постојање оволике „драговољне“ штете нико неће веровати, па чак ни сами браниоци пекарског незаслуженог профита!

Зашто, онда, да данас (кад је просечна цена хлеба све три врсте 4 динара), они имају свега дневне зараде 9.78 дин., при истом капацитету, када је Режија — по њиховом тврђењу — јевтинија и када коефицијент њиховог профита стоји у управној сразмери према скупоћи брашна?!

*

Ми овде радо подвлачимо извесна признања у корист хлебара. Прво, да већина пекара не купује брашно на велико по берзанској цени, јер нема ликвидног капитала. Признајемо и то, да је Режија ових застарелих пекарница доиста несразмерно велика и скупа, те смо зато у нашим горњим обрачунима рачунали калкулацију њихове Режије без икаквих корекција, ма да су оне требале да следују. Овако примитивна Режија својом висином утиче знатним делом на претерану висину цене хлеба. У својим корекцијама, идемо дотле да подвлачимо, да је за овај несавестан пораст цена хлеба кривица у равној мери и до млинарског картела. Али чинећи све те корекције, изнашли смо ипак, да је месечна зарада једног примитивног београдског хлебара већа него — плата југословенског ректора универзитета!

Што она није још знатно већа није право да носе и трпе широке масе београдских

потрошача. Још би мање то био разлог да наше градско становништво и даље једе нездрав, нехигијенски, „јексик“ и скуп хлеб. Зар ради одржавања једног застарелог и давно преживелог система хлебне продукције, као што је овај наш садањи, турски систем, треба изложити сиромашно београдско становништво несумњивој штети од преко 70,000.000 дин. годишње, колико сумарно износи вишак у неоправданој цени хлеба, а која је цифра утврђена и службеном анкетом Београдске општине.* То значи, да животни стандард наших економско слабих маса падне још далеко ниже, и ако се у овој страшној кризи и иначе срзао до неподношљиве мере.

Пред светим и основним животним правом београдских радних грађана, да имају здрав и јевтин хлеб — морају да падну сви други сентиментални обзир.

Чак и кад би било истинито тврђење, бар једним делом, да је тако очајна зарада наших пекарских предузећа, чак и то не би био разлог да се одмах не изврше крупне и корените реформе у области продукције хлеба. На против. Шта би свет казао кад би се мали обућари пред својим муштеријама бранили, како им је скупа режија, па су принуђени да обућу продају за 250 дин. од пара место 150 динара?

Ко би се осврнуо на те разлоге? И ко је од надлежних кругова застао пред катастрофом неколико хиљада малих обућарских мајстора у Југославији, које су фабрике обуће потпуно пролетаризирале?!

Ми смо у неколико наших ранијих написа о хлебу** изнели, поред осталог, да добрим делом скупоћа хлеба и нехигијеничност његове израде лежи на првом месту у начину његове примитивне продукције. Анкета, која је у своје време званично вршена над свима београдским хлебарницама, открила је једно у истини страшно стање.*** Стручна и незаинтересована санитарно-социјална комисија Београдске општине нашла је, да 96% пекарских радионица не одговара ни основним санитарним и хигијенским условима, и да их у интересу здравља и радништва, које у тим хлебарницама ради, и широких маса потрошача треба одмах затворити. Разуме се, да су и овде интереси појединаца доцније победили, и пред њима морала да се повуче једна овако социјално благотворна и лепа акција наше Општине.

* Види службени комунике Београдске општине од 3 фебруара 1933 године.

** Види нашу студију Апровизационо питање, објављено у збирци: „Наши социјални проблеми“ — Слободан Ж. Видаковић — Издање књижаре Геце Кона — 1932 год.

*** Види исту књигу.

Београд има четири машинске пекаре и близу 320 примитивних хлебарница, таквих какве не постоје данас више ни у Турској Ангори, јер је азијски реформатор Кемалпаша успео да и њих саобрази културно-хигијенским захтевима садашњице. Дневни капацитет ових застарелих хлебарница износи око 145.000 кгр. хлеба, а на оне четири машинске пекаре пада око 35.000 кгр.

Како су резултати наше Општинске анкете хлебарница остали без неопходних санкција, то и овом приликом, са тенденцијом поновног покретања тог тешког хигијенско-социјалног проблема Београда, и жељом за поновну и ефикаснију ревизију његову, наводимо овде ин екстензо неколико језивих детаља из низа претешких открића ове наше анкете:

а) Да се још и дан данас код ових пекарница хлеб премазује четком сумњиве чистоте ради добивања декстринске глаzure;

б) Да се покрива нечистим саргијама;

в) Да радници спавају већином у амурлуку, где стоји спрењено тесто; 89% од свих радника станује у одељењима пекарница, а остатак на таванима, у подрумима, па чак и пекарским рафовима;

г) Да је највећи број ових пекарница смештен у мрачна, влажна, загађена и хладна одељења без прозора, често под земљом;

д) Да ноћни рад пекарских радника са дневним радом иде до 18 часова;

ђ) Да је пекарско радничко особље најгоре плаћено, од 200—600 дин. месечно, да оно претставља у истини мушко робље, изгладнело, загушено у пакленим радионицама; да често на једног радника не дође више од 1,60 кубних метара ваздуха; да су пекарски радници најнепросвећенији међу свима радницима, рачунајући ту и неквалификоване рударе, и да су услови рада у овим застарелим турским пекарницама, и технички, и хигијенски, и социјални, најтежи међу условима рада свих наших осталих радника;

е) Да је од 1100 београдских пекарских радника око 37.6% болесно од плућа, стомака и разних деформација тела, које су наступиле као последица тог нехигијенског рада;

ж) Да од 117 пекарских шегрта, старих од 12 до 18 год., 103 раде и ноћу а 99 раде непрекидно најмање од по 12 до 18 сати дневно;

з) Да пекарски радници у Београду и поред претешког напорног рада, и дневног и ноћног, трпе у исхрани стални калорични дефицит од 1600—2000 калорија дневно, односно мањак у исхрани од просечно 45% неопходног минимума;

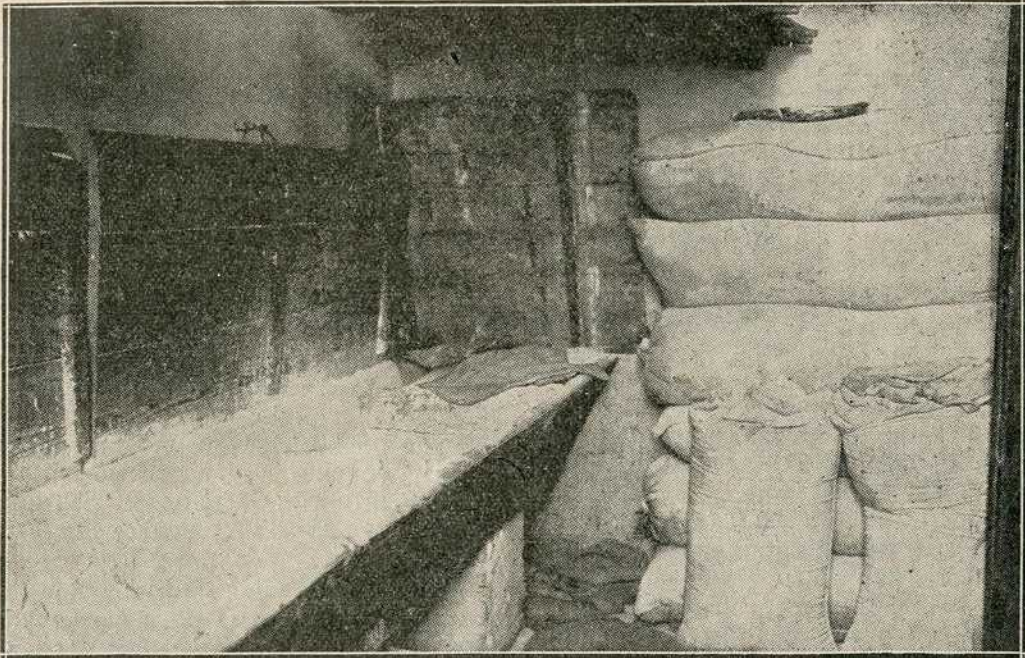
ј) Да је потпун и свакодневни санитарски надзор над ових 320 раштрканих пекарница објективно немогућ и неизводљив, у то-

УНИВЕРЗИТЕТСКА

www. како пре што готово све оне (96%) не одговарају ни основним хигијенским условима модерних пекарница, те се никакве радикалне реформе у хигијенском смислу не могу ни предузимати код ових мрачних и скроз неупотребљивих томрука, у којима стални ноћни рад још јаче потенцира нехигијенско стање хлеба...

Али још жалоснија је истина, да су од тада прошле пуне две године* а стање се скоро није ни макло с места. Међутим, такав провизоријум са једногодишњим роком за преуређење пекарница, приправни су хлебари и сада да понуде.

Међутим, зашто је и коме потребан провизоријум од тих 12 месеци? Ако би се на

Амурлук једне београдске хлебарнице, који уједно служи и за мешање хлеба и за магацин брашна и др.

ОВО БИ БЛ

Ово очајно стање београдских пекарница, које се граничи преступом према здрављу целокупног грађанства, признају чак и сами хлебари преко свога еснафског удружења, у своме меморандуму од 8 априла 1930 год., где наводе, да све хлебарнице подигнуте у току последње три године, апсолутно не одговарају хигијенским условима и да их треба затворити.

Али је већ у трећој клаузули тога меморандума унета једна ограда, која у основи изиграва сваку брзу санитарну реформу и ово болесно стање продужава у недоглед.

По тој клаузули оставља се хлебарима, за чије се радње утврди да су несаобразне техничко-хигијенским захтевима, да их саобразе у року од 6 месеци, па ако то не учине да им се у току других шест месеци забрани рад.

Дакле, за пуну годину продужавања овог оријенталског ужаса, београдски грађани нека и даље једу хлеб не само нехигијенски израђен, него често и опасан по здравље становника, при том скуп, безмерно скупљи него у индустријским земљама Европе, али нека се само хлебарски мајстори поштеде од „брзих реформа“!

место застарелих хлебарница хтело да створе модерне машинске пекаре, за њихово подизање потребно је свега два до три месеца. Свака фабрика хлебарских машинских инсталација подиже их и инсталира за цигло два месеца. То се види из којег хоћете европског проспекта.

Овде би нам се могао да учини евентуални приговор да за машинску продукцију хлеба, са дневним капацитетом од 15.000 хлебова, треба мобилан капитал од једног милиона динара. Али зар је тешко добити тај у ствари незнатан капитал и пр. удруживањем самих хлебара у мале или веће пекарске задруге?

Поменута је анкета, као свој резиме, дала: да је од свих пекарница у Београду само 4% у потпуно исправном стању. То значи од триста и неколико пекарских радионица, где се продукује ова најосновнија људска храна, исправно је само 12 радионица. Даље се утврдило, да се 48% радионица могу техничким поправкама и већим хигијенским реформама довести у исправно стање. **Остатак од преко**

* Анкета београдских хлебарница завршена је октобра месеца 1930 године.

180 пекарских радњи мора се безусловно и без одлагања затворити у интересу здравља грађана, без иједног часа даље толеранције. Поред тога, има се забранити продаја хлеба у 240 продавница хлеба, чије је хигијенско стање такође врло рђаво.

Свакидашњи санитарни надзор над овим многобројним и раштрканим малим хлебарима физичка је немогућност (то се на пракси показало и у санитету Београда функционери његови не би требали више да се заваљају). Отуда је немогућ у данашњим хлебарницама ни јевтин, ни здрав хлеб. Узрок не лежи у индивидуалним поступцима власника радњи, да би се потребне корекције могле постићи обичним санитарним наредбама, него он дубоко лежи у самом начину застареле и примитивне ручне продукције хлеба, која је у целом културном свету давно одбачена. Управо, за ову се нашу ручну производњу хлеба не може рећи чак ни да је примитивна и патријархална. Обе су те речи и сувише благе и бледе. Она је у ствари оријенталски назадна, османлијски прљава и у основи својој скроз нездрава. Примитивна је наша домаћа производња хлеба по селима. Али ту су сељанке здраве, чисте и свесне да хлеб месе себи и својима. Најзад, та је сеоска производња неизбежна још за неко време док се села не групишу и нов дух не продре и у њих, али зато није неизбежан овај начин варварске производње хлеба по градовима, а на првом месту у престоници Југославије, у Београду, где се већ одавна требала да изведе индустријализација производње хлеба, јер машинска производња хлеба свугде у свету даје хигијенскији и знатно јевтинији хлеб. Берлин н. пр. данас има 2700 машинских пекарница мањег капацитета.

Да поновимо:

Прошло је више од две године од како је анкетом констатовано ово неподношљиво стање београдских хлебарница. Али шта се даље урадило?! Сем неколико изузетних примера — у којима се скоро случајно поступило по наредбама анкетне комисије — све је друго остало по старом, и остаће све докле док се једним новим специјалним законом (или законом о градовима) не даду Београдској општини најшира овлашћења и право извршне власти у погледу извођења апровизионе политике, управо њене целокупне социјално-комуналне и здравствене политике.

*

Из досадашњих разлагања видели смо:

1) Да хлеб претставља најважнију животну намирницу, и да питање хлеба, његове каквоће и цене долази у наше прворазредне комунално-социјалне проблеме.

2) Да у ценама хлеба влада увек једна непојмљива анархија, јер цена његова, и у Београду и у многим осталим градовима Ју-

гославије, није диктована реалним факторима у нормирању цена, већ резултантом, која се добива из организованог напора млинара и пекарских мајстора за што већим профитом и настојавања комуналних власти да тај профит сведу у нормалне границе. Где је снага организованог пекарског еснафа јача, ту су и цене веће и обратно: она је мања у местима где су контрола и интервенција комуналних власти јаче.

3) Да би једино социјално-праведан критеријум био да цена хлеба буде за 15—20% мања од цене брашна. Процент овог диспаритета зависио би од цене брашна, тако: штогод је цена брашна већа и овај би проценат био већи (до 20%) и хлеб ео ipso јевтинији до 20%; у противном падао би до 8%, ако би цена брашну спала на 1,50 дин. од кгр.

4) Да млинарски картел произвољно диже цене брашну и да се праведна цена брашну има да изналази по истом принципу као и код хлеба, само у обрнутом смислу т.ј. да диспаратет између пшенице и брашна има да буде од 30—40% у корист брашна, с тим да тај проценат сме да се максимално пење до 40% што год је пшеница јевтинија, а да се спушта до 30%, што год је пшеница скупља.

Међутим, из овог кратког прегледа види се како је последњих дана вештачким путем, кроз картелску организацију, дизана цена пшеници и брашну на нашој берзи:

1-I 1933 г. пшеница је стајала	175 дин.
брашно (просечно)	258 дин.
10-I 1933 г. пшеница је стајала	200 дин.
брашно (просечно)	293 дин.
1-II 1933 г. пшеница је стајала	240 дин.
брашно (просечно)	354 дин.
итд.	

6) Да једним знатним делом утичу на скуппоћу хлеба у Београду, и ако не као пресудни фактори, и ови моменти: претерано висок број ситних пекарница (пекарских радионица) са малим капацитетом и застарелим ручним радом, као и велики број продавница хлеба, и најзад, скупа режија при његовој ручној продукцији.

То су констатације.

*

Сад ћемо у главним линијама да испитамо каква би се сретства имала да употребе па да питање хлебне продукције задовољи и захтеве јавне хигијене и економске интересе стотине хиљада београдских потрошача, па на крају и његове хлебарске мајсторе и раднике.

Хлебарска ситуација захтева хитну и снажну интервенцију престоничке комуналне власти. Она је ту интервенцију наставила и овом приликом. За Београдску општину, као претставника свег грађанства Београда, увек

мора бити значајније здравље и животни стандард стотине хиљада грађана, него интереси треста хлебара, чији је примитивни начин производње и онако самим развитком и усавршавањем продукције осуђен на немину смрт.

Да би комунална интервенција имала реалних резултата и изгубила данашњи облик платонског интервенисања, потребно је да се законом предвиде широка овлашћења управама општина за најрадикалније интервенције ове врсте. Културна је срамота, да је београдски општински одбор из осамдесетих година прошлог столећа могао да одређује цене хлеба а да данас не може у веку социјалне и комуналне политике!

Ми у погледу комуналне интервенције морамо усвојити германски систем, који је у истини бољи од свих других (и од англосаксонског и од старог романског), јер допушта најшире интервенције муниципији и то не само у облику права општинске управе, него и као њену облигаторну дужност.

Чак и сами творци теорије о неутралности муниципије у економској борби класа и група, респективе општинске заједнице, учинили су данас огромне концесије новом схватању и потребама живота, тако, да се може слободно рећи да данас нема ни културне државе, ни муниципије која би са преступничком равнодушносту посматрала социјални пожар над главама својих грађана и свој став „мирног посматрача“ правдала теоријом неутралности.

Ако би се дошло да тог и таквог закона, могло би се решити, узгред, још једно битно питање, а то је проблем комунизације, односно муниципализације произвољне хлеба, меса и млека. То су три најглавније животне намирнице, чију би продукцију требало дати у неку врсту монопола свима већим градским општинама. Разуме се, да би општине у том случају морале да искористе не само затечене контингенте радне снаге него и мајсторски кадар, који би у противном том реформом био лишен извора за опстанак.

Само градске општине у својој режији, планској и без бирократизирања предузећа, могу брзо и правилно решити питање техничког и хигијенског усавршавања продукције хлеба, као и питање његовог појевтњавања, као и здравственог подизања радног особља.*

* На пример, оне многобројне продавнице хлеба у Београду требало би да се сведу на најмање могућу меру. Оне не само да повећавају општу режију и тиме и цену хлеба, него појачавају и општу хигијеничност хлеба. Хлеб, као намирница, намењена непосредној потрошњи, не сме да пролази кроз десетине и стотине руку, јер то је услов за инфекцију дигестивног тракта.

Док се све то не уради, сада, као најхитнију меру, треба гледати у широкој анкетној комисији коју би општина одредила са задатком да правично санира цене хлеба. Та би анкетна комисија требала да буде састављена од претставника: Општине, Минастарства социјалне политике, трговине, пољопривреде, Савеза земљорадничких задруга, Савеза градова, еснафа хлебара, Радничке и Занатске коморе и претставника млинара и трговаца житом.

Та би се анкета требала да у равној мери заинтересује и нашом млинарском индустријом. Нарочито односом цена брашна и пшенице. Цена брашна према пшеници не би смела да буде већа код млинова од 40%! Док се оне код нас кретале од 45—60%, а по каткад чак и до скоро 70%, као што је то случај последњих дана. Затим, треба фаворизирати производњу полубелог* и црног брашна на рачун белог брашна. Зато све пшеничне производе те врсте — бело брашно, макароне итд. — треба прогласити као луксузну робу и оптеретити их нарочитим општинским прирезом а у корист сиротињског хлебног фонда. Пада у очи да је не само због кризе него и због сталне пропаганде (нарочито „Београдских општинских новина“ кроз чланке стручњака) о здравственој штетности белог хлеба, потрошња белог хлеба у Београду смањена готово за 55% према производњи до пре 5—6 година. Ову пропаганду противу

* Проблем исхранбене вредности хлеба је изнад свих других хлебних питања, јер његова квалитета има непосредан утицај на квалитет саме расе, односно својим нездравим састојцима он може да временом дегенерише широке масе народа.

Приликом последњих конференција у општини око питања цене хлеба, чули су се и пр. и добронамерни предлози завођења мешања пшеничног брашна са кукурузним брашном, да би се тако добио јефтинији хлеб. Овако опасни предлози најбоље говоре за потребу хитне стандардизације каквоће хлеба.

Увођење кукурузне хране, као сталне и непрекидно употребљавање, из године у годину, дегенерише организам и изазива болести дегенерације познате под именом авитаминозе! Не треба заборавити да Међународни пољопривредни комитет, чији смо и ми члан, зато увршћује кукуруз као споредну сточну храну, и не признаје га за људску храну, нити га уопште узима у обзир.

Зар би према оваквом стању ствари Београд смео да врши такве опасне и у сваком случају нездраве експерименте?

На против, место увођења кукурузног брашна у исхрани Београда, потребно је да удруженим снагама сузбијамо његову употребу у самој исхрани широких маса нашег народа, јер 72% тежака предкумановске Србије још и данас троши, као своју главну храну — кукурузни хлеб;

По областима проја се троши:

- у Подринској области 64%
- у Крушевачкој области 65,5%
- у Тимочкој области 68%
- у Шумадијској области 68%
- у Пожаревачкој области 70%
- у Ваљевској области 70%
- у Моравској области 79% итд

белог хлеба, као нездравог, треба наставити и проширити је организовано на све градове наше државе.

Овде да поменемо и потребу отварања — било од стране пекарског еснафа или Општине — занатске пекарско-млинарске школе. Наши пекари — већином Јужносрбијанци — добрим делом долазе до своје стручне спреме преко бозациског или зидарског шегртовања, што се не би смело да допусти ни код производње песка, а камо ли код производње ове најважније животне намирнице.

У даљој акцији по питању правилног решења хлебног питања треба настати да се издејствује Закон о забрани сваког трговачког и индустријског картелисања (и стварног, и формалног, и јавног и тајног), у области продукције и трговине животним намирницама. Ове деликте подвргнути под Закон о заштити државе, пошто они у ствари и претстављају један од највећих злочина према народу.

Као хитну меру и ближу по логичном развоју ствари, треба гледати у томе, да општина откупи или подигне у својој режији 1—2 млина, ради регулисања тржишних цена брашна, као и стварања једне сталне и неопходне резерве истога. То се питање општинског резервног брашна мора што пре вентилirati. Овде би се требало отићи један корак даље. Подвукли смо да је један од важних разлога скупоће хлеба то што ситни београдски хлебари — а њих има 320 — не купују брашно на вагоне по берзанским ценама, него на цакове, код млинара или пре-продавца, често и за скуп кредит, што све укупно ствара поскупљивање брашна, односно хлеба. То су и сами хлебари признали на последњој конференцији у општини. До подизања својих млинова општина би требала да купује веће количине брашна по берзанским ценама, и да га без зараде продаје пекарима, бар дотле док не би у својој режији подигла машинске пекаре или абдицирала на њих у корист приватне задружне или фабричке иницијативе. Ми смо већ подвукли колико би корисно било да се развије акција међу самим хлебарима да својим сопственим капиталом, на задружној основи, подигну неколико машинских пекара и депозита брашна. Евентуално и своје млинове. Београдски пекари материјално и финансијски стоје као целина врло добро. Мобилисати међу

њима један капитал од 5 милиона динара није ни тешка, ни фантастична идеја. Само треба да се нађе у њиховој средини човек од акције и поверења, као и смисла за разбијање урођеног егоизма и примитивног нагона за „властитом“ радњом. Најзад, не треба београдски пекари да забораве, да се поједине капиталистичке групе већ годинама нуде општини да подигну машинске пекаре у Београду и продају килограм хлеба са 10% нижом ценом од цене респективног брашна. Мада ни ове понуде у погледу висине цена (тај попуст од 10% није онолики колики би стварно требао да буде) ни у погледу осталих момената, не могу задовољити Београдску општину, ипак оне нуде јевтинији хлеб за преко 25% од данашње цене. Најзад, треба оживети и предлог Млинарских задруга, које су нудиле да саме подигну своје машинске пекаре и дају колосалан дневни капацитет од преко 50.000 здравог и јевтиног хлеба.

Нема ни јевтиног, ни хигијенског хлеба без његове машинске израде. При машинском систему хлебне продукције становништво свих наших већих градова може да добије чист и јевтин хлеб, а пекарски радници би били под несравњено бољим условима рада. И ми више не би били сведоци језивих слика, које нам пружа социјална патологија нашег пекарског заната!

Ми смо лично у својим написима и делима заступали гледиште комуналне производње хлеба, као и свих осталих животних намирница, пошто никада нисмо имали илузије ни вере у исправност приватног капитала, пласираног у послове ове врсте! Каква је гаранција да се неће „ангро-индустријски“ фалсификовати квалитет хлеба и у тим великим капиталистичким предузећима а ради повећања профита? Зар је величина капитала довољна заштита од евентуалних злоупотреба?

Али ипак између два зла: преступнички нехигијенских ручних пекарница и машинских приватних фабрика хлеба — са знатно нижом ценом хлеба (за 25%) — треба у интересу здравља и животног стандарда широких маса нашег грађанства, фаворизирати овај други облик производње.

Да ли би тада требало одмах учинити још један одлучан корак и комунизирати сву градску продукцију хлеба — то је даља ствар комуналне управе и њеног схватања економске и политичке целисходности таквог социјално неоспорно корисног решења.

Д-р Ст. Павловић

Ко је кривац за ову неоправдану скупоћу хлеба !?

Последње, јануарско поскупљавање хлеба у Београду, изазвало је разумљиво незадовољство у нашој јавности. То незадовољство је изражено до сада само у критици штампе, на првом месту „Београдских општинских новина”, које увек и предводе овакве акције, као и у једном лепом покушају Општинске управе да пријатељски интервенише по овоме тешком социјалном питању.

Међутим, постоји очигледа опасност од даљег поскупљавања хлеба у Београду. Јер, сви они који су заинтересовани у скупости хлеба, наставиће са својом офанзивом поскупљавања све до нове жетве. *Једна житарско-брашнарско-хлебарска конјуктура је на помолу.*

Четири хлебна фактора држе данас — онако сведржитељски — у својим рукама нашу укупну хлебну политику. То је житарски трговац, млинар—брашнар и хлебар. Ти фактори дејствују — *слободни од сваке социјалне контроле* — методички и неумољиво у свакој прилици, а нарочито увек у ово доба године, када југословенски *произвођач жита* не учествује више као *понуђач* на житној пијаци.

Без разлике на жетвену годину: *родну* или *неродну*, хлебни диктатори успевају сваког децембра, јануара и фебруара да хлеб поскупи по неколико пута узастопце.

Зло дејство ових *негативних* хлебних економских фактора поставило је у Београду, још пре неколико деценија, потребу једне *обимне и одлучне комуналне интервенције*, у корист *највеће* социјалне нужде... Ту потребу осетила је већ и наша дневна штампа, која се баш не може много хвалити са своје социјалне осећајности.

Последњих неколико година је с времена на време одјекнула у престоничкој штампи хлебна критика, која је, истина, у многоме личила на „лабудову песму”, јер је увек остала без позитивног ефекта. Свака таква критика је унапред значила једно неизбежно и „неотклоњиво” остварење нових и већих хлебних цена.

Наши житарски и брашнарски трговци, са млинарима и хлебарима, обухватно су *напали* ове године, у овим хладним данима, наше полузапослено радништво својом и за на-

ше неприличне прилике нечуеном офанзивом цена житу, брашну и хлебу! Они су у јануару дуплирали цене житу према јесенашњим земљорадничким ценама, а у фебруару ће изгледа учинити слично са ценама брашну, за постигнуће чега су као и увек нашли најбоље своје помагаче у нашим хлебарима.

Да би се боље видела жалосна величина овог хлебног недела, и, да би се демаскирале тежње набијања хлебних цена; треба упоредити садашње цене са оним из прошлих година, кад су и све друге артикле: исхране, обуће, огрева, стана и осталих потреба биле на једној далеко већој цени, и када су плате, наднице и зараде београдског грађанства биле у знаку конјуктуре... Када су ципеле продаване за 300, а не за 150 динара, као сада; одело за 2000, а не као сада за 1300; кошуље за 80, а не као сада за 50; сиротињски стан за 1000, а не као сада за 700; говеђина за 14, а не као сада за 8; шећер за 15, а не као сада за 13; маст за 24, а не као сада за 10; дрва за 150, а не као сада за 120; бријање 5, а не као сада за 2 динара и тд. итд.

Таква, последња конјуктурална година била је — по схватању свега света — 1929. Са њом, због тога, треба упоређивати и данашње хлебне цене у Београду.

У тој години нотирана је пшеница у Београду 1. 7. 14. 20. и 27. новембра и 5. 12. 18. 25. и 30. децембра по следећим ценама, а године 1933 у јануару: 4. 11. 13. 14. 17. 18. 23. 24. 25 и 26 нотирани су те цене овако. У исте дане, на истом тржишту, нотирани су цене хлебном брашну: О г.г. бр. 2 и 5 овако. (Види табелу бр. 1 на следећој страни).

Никада наш произвођач није жетвиније продавао свој житни производ но што је то био случај са последњом жетвом, која је отишла из произвођачевих руку, без мало сва у августу, септембру и октобру по 80—100 динара, а коју у јануару продаје житарски трговац по 200 и више динара.

Тако је трговачко тромесечно лагеровање жита постало скупље од произвођачевог осмомесечног орања, сејања, плевљења, жњењења и осталог манипулисања до житарске пијаци и трговачевог или млинаревог магацина!

ПРОСЕЧНЕ ЦЕНЕ КОД ПШЕНИЦЕ И ХЛЕБНИХ БРАШНА — У БЕОГРАДУ

	ПШЕНИЦА—БРАШНО	Године	Д.		Д.		Д.		Д.		Д.		Д.		скроз									
			Д.	%	Д.	%	Д.	%	Д.	%	Д.	%	Д.	%	Д.	%								
1	Просечне днев. цене пшенице	1929 г.	191	—	189	—	182	—	183	—	186	—	195	—	188	—	187	—	190	—	188	—	Дец.	
2	" " " "	1930	130	—	11	—	131	—	131	—	152	—	132	—	132	—	132	—	132	—	131	—	Дец.	
3	" " " "	1932	143	—	143	—	145	—	145	—	141	—	144	—	145	—	146	—	154	—	145	—	Дец.	
4	" " " "	2933	166	—	183	—	185	—	186	—	191	—	194	—	195	—	203	—	207	—	190	—	Јан.	
5	Цене изражене у проценту	1929	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	—
6	" " " "	1930	—	68	—	69	—	72	—	71.6	—	70.9	—	67.7	—	73.5	—	70.7	—	69.5	—	69.7	—	—
7	" " " "	1932	—	74.8	—	75	—	79.5	—	79.2	—	77.3	—	73.8	—	71.1	—	78.1	—	81.1	—	77.1	—	—
8	" " " "	1933	—	86.9	—	96.6	—	101.6	—	101.6	—	102.6	—	99.5	—	103.4	—	108.6	—	135.9	—	101.1	—	—
9	Просеч. цене хлеб. брашна	1929	273	—	273	—	273	—	270	—	271	—	271	—	271	—	271	—	273	—	272	—	Дец.	
10	" " " "	1932	232	—	25	—	22.5	—	22.5	—	22.5	—	22.5	—	23.4	—	23.6	—	247	—	230	—	Дец.	
11	" " " "	1933	265	—	288	—	288	—	285	—	283	—	283	—	323	—	323	—	323	—	299	—	Јан.	
12	Цене изражене у проценту	1929	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	—
13	" " " "	1932	—	85	—	82.4	—	82	—	83.3	—	83	—	83	—	86.3	—	87.1	—	90.3	—	84.6	—	—
14	" " " "	1933	—	97	—	105.	—	105.	—	105.	—	105.	—	105.2	—	119.2	—	119.2	—	118.3	—	109.9	—	—

Из података се види да је овогодишња јануарска цена достигла ону из 1929 године, која је онда била за произвођача већа око 80% од истих произвођачких цена у прошлој јесени. Онда је произвођач продавао жито по 160—180 динара, а јесенас по 80—120. д. Онда је трговац продавао пшеницу у децембру и јануару по 190, а ове зиме по 200 и више динара. Ове две године: 1929 и 1932/1933, не могу се упоређивати економски уопште, али житарска трговина је у пркос свему нашла баш у овој критичној години свој изванредно велики економски плус!

Жито и брашно

Од исконског времена људи се боре „за хлеб и око хлеба“, и сва људска и друштвена историја заснива се реално на борби за људску егзистенцију. То је један стварни појам општега схватања досадашњег друштвеног развитка и најтамнијих страна далеке прошлости човекове. Али када се тај појам узме и схвати буквално и вулгарно, он у извесним економски заинтересованим друштвеним редовима постаје одлучно сугестивно средство за подржавање и одржавање једног индивидуалног полудивљег расположења за богатим профитом по сваку цену. Незна се тада ко је између таквих гори: онај што се бори за богатство или онај што се бори за једно релативно лично обезбеђење. Оба, међутим, увек нападају на голу егзистенцију свих оних грађана који раде за хлеб а једу само да би радили!

Тако сада настоје трговци са брашном — који су обично и млинари у исто време — да извојују за себе једну високу конјуктуру у области цена. Док је пшеница у јануару поскупљала, у сравњењу са ценама из 1929 год., за 1.1%, брашно је поскупљало за 9.9%, а на дан 10-II-1933 те су цене већ као 122.42 према 100 ондашњих!

У години 1929 било је брашно — увек рачунајући са трима врстама напред реченог брашна за хлеб — скупље од пшенице за 44.6%, а у јануару ове године и 57.3%, да 10 фебруара достигне разлику од 75.7%.

Млинари и брашнарски трговци — у којима то нису баш увек једно и исто лице, односно једно и исто житарско-индустриско-трговачко предузеће — правили су разлику у брашнарским ценама, према тада важећим ценама жита, 1929 године 84; 1932 године 85; 1933 године 109; а 10-II-1933 год. 143 динара!

Ове разлике повећаних мељавних и дистрибуционих цена код брашна, које иду од 25—59 динара по свакој стотини кгр., не могу се ни објаснити ни оправдати у времену најоштрије кризе и најкритичније привредне ситуације уопште. Овој се појави сигурно неби могло наћи данас примера ни у области производње колача, коју, ето, налазимо у области производње хлеба насушнога...

Тако смо доживели у јануару ове године ову хлебну ситуацију: 100 кгр. пшенице, купљене јесенас од произвођача за 100, цењено је 200 дин.; 100 килограма брашна (просечно) 299 динара; 100 кгр. хлеба 400 динара. Два пута скупља трговчева од произвођачеве пшенице, три пута скупље брашно, а четири пута скупљи хлебац. Овакво је завршно стање хлебних цена када апстрахујемо јексик меру код хлеба, која је најмање 10%, и када не рачунамо са постојећим недозвољеним убацивањем у хлебац брашна бр. 6, које је знатно јевтиније и горе.

Наш произвођач жита и наш најмногобројнији и најглавнији конзумент хлеба имају жалосну заједничку судбину: родило у жетви добро или рђаво, они увек јевтино продају а скупо плаћају хлебне продукте...

Подела екстра добити

Ако се рачуна да Београд дневно утроши 150.000 хлебова, а то није много с обзиром на стално слабљење остале исхране београд. становништва као целине, и нарочито с обзиром на овогодишње ширење и удубљавање беде од незапослености, онда ће полугодишња потрошња бити 20,933.700 килограма хлебног брашна. То јест: 150.000 хлебова по 769 грама брашна равно 115.350 гр. брашна дневно, а за 182 дана — од почетка године до нове жетве — 20,993.700 кгр.

Од ових двадесет и једног милиона кгр. брашна добиће се потребних 27,300.000 кгр. хлеба. Међутим, узгред буди речено, истераће се из ове количине брашна и свих 30,333.000 хлебова од по 900 грама тежине, како их увек по принципу израђују наши београдски хлебари.

Према досадашњем, јануарском поскупљању узео се од конзумената још 27—30 милиона динара. Разуме се да ће ова хлебна контрибуција оптерећивати прогресивно ниже! Оне ће покосити оне што стоје на најнижим лествицама данашњег друштвеног „благостања“, оне што највише дражи мирис печенога хлеба, и отерати их да у хиљадама на броју чекају свакога дана, као незапослени или као бедници, да добију помоћ од Берзе рада, или, пред вратима кујни за гладне, „Насушног хлеба“, и разних комуналних или хуманитарних установа.

Под претпоставком да београдски хлебари нису у 1932 години радили „на штету“, како то у својој декларацији од 5 фебруара наводе, и са уверењем да су хлебари и у тој последњој години добро зарађивали, како ћемо у доцнијем излагању доказати, — ова екстра добит контрибуционога ефекта поделиће се на два неједнака дела између хлебара и млинару — брашнара. Ови други ће, разуме се, имати да одвоје — у колико сами нису лагеровали жито јесенас — један већи део од ове „поштене грађанске добити“ за житарске трговце.

Проценти скупље се деле: на брашно 50.76, а на хлебаре 49.24. Јер, код поскупљавања брашна у јануару имамо 66.—, а код поскупљавања хлеба 100.— динара. Свега ефективних за хлебара 130 динара за 130 хлебова, који се добијају из 100 кгр. брашна. Један хлебач је поскупљао за један динар, због чега хлебач узима потрошачима сада 520.— динара за 130 хлебова, уместо ранијих 390 за исти број хлебова. Разуме се да ће хлебари скромност овога свога процента још и умањити кроз ону вештину мешања брашна и заједања мере.

Од укупне екстра добити, која се процењује као минимална код постојеће београдске хлебне исхране, за шест месеци 27,300.000 дин. добиће београдски хлебари 13,440.000 динара, а млинари и брашнари 13,860.000 дин.

На жалост, неће ово бити сва и једина хлебна контрибуција, јер су већ у изгледу нове цене код хлебнога материјала и хлеба. До пада снопа има још доста времена, а брашнарске цене су већ у првој декади фебруара узнатредовале за нових 37.— динара преко јануарских цена, које су овде приказане.

Ново 11.7% фебруарско поскупљавање хлебног брашна потенцираће свагдашње расположење хлебара за поскупљавање хлеба на један од више познатих начина; смањива-

њем тежине, већом недопеченошћу, лошијим брашном, или новим подизањем цена.

Чим буде извршено примиривање духова код потрошача и штампе, дакле, после једне пацификације јавности, доћиће нови аргументи уз нову офанзиву наших хлебних диктатора.

Анализом овде изнетих података утврђују се ове чињенице:

1) да је брашнарски коефицијент код укупних хлебних цена увек висок;

2) да је он знатно већи у овој, но што је био у години 1929, када су опште економске прилике биле несравњено боље;

3) да је хлебно брашно било скупље од пшнице у 1929 години 84, а у 1933 години 106 динара;

4) да се житарско повећавање цена од 1.1 у 1933 према житарским ценама у 1929 г., истовремено пропраћа повећањем цена код брашна са 9.9%!

5) да житарски трговци у најгорој економској години продају жито са најмање сто на сто скупље од цене коју су они плаћали произвођачу.

Хлебари и цене

У свима досадашњим приликама хлебнога поскупљавања недостајао је један од најважнијих опонентских аргумената: није се чуо јасан глас оних које је то питање највише тангирало — потрошача хлеба. Њих је требало консултирати и чути колико им је тешко плаћати скупљи хлеб у данима и месецима када се грца под теретом издатака на огрев.

Уместо тога видимо увек да се конферише са хлебарима, и да се свако конферисање свршава обично неспоразумом. Па после тога све иде по старом, само са новим и већим хлебним ценама!

Као и увек, тако и сада, наши београдски хлебари су философски хладнокрвни према свима узроцима брашног поскупљавања!... И, као што нема обућара који се неће љути-ти код поскупљавања кожа, тако нема хлеба-ра који се неће веселити кад поскупљава брашно!... Пред јавношћу, када већ морају, они флегматично понављају стару вечиту фразу: брашно је поскупело па мора и хлеб поскупети.

Никада београдски хлебари не оптужише наше млинаре, брашнаре, житаре — што нам наш хлеб заједају!... Зашто они мудро прегуткују узроке последица на које се лаконски позивају када хоће да нам узму нове динаре за хлеб,

Хлебари су индиректни проузроковачи поскупљивања хлеба, јер у скупљем брашну налазе аутоматске могућности за повећавање сопственога вишка вредности и профита.

Да би се ово боље разумело погледајмо ову рачуницу. Од 100 кгр. брашна произведе

се најмање 130 кгр. хлеба. Ако је брашно плаћено 300 динара, а хлебца продаван за 400, онда је хлебарева вишак вредности — формално — $30 \times 4 = 120$. — динара. Ако је, пак брашно плаћено 200 динара, а хлеб продан за 300, онда је формални вишак само 90 динара. Другим речима хлебари имају свога интереса у сваком поскупљавању брашна... Када би брашно било јевтиније хлебари би имали мању добит...

За оправдавање, када им је и ако им је кадгод и оно потребно, наши београдски хлебари се радо служе и једном рачунском ми-

стификацијом: они сервирају јавности своје произвољне калкулације, по којима хлебари продају хлеб чак и јевтиније но што он њих као произвођаче кошта!

Из овде приложеног прегледа трију таквих калкулација, које су израдили и публиковали сами хлебари, видеће се сва апсурдност тих калкулација.

Прва калкулација је одштампана у „Занатлији“ 1-ХП-1929 године, друга опет у „Занатлији“ број 11 од марта 1930 године, а трећа у „Политики“ од 5-П-1933 год.

ПРОСЕЧНИ ДНЕВНИ ИЗДАТЦИ ЈЕДНЕ ХЛЕБАРНИЦЕ СА ПРОИЗВОДЊОМ
300—350 КГР. ХЛЕБА

НА ИМЕ ЧЕГА?	Режија и ситан материјал						Калкулација						Време калкулације			
	У годи-ни 1929		У годи-ни 1930		У годи-ни 1933		БРАШНО И ХЛЕБ									
	Д.	п.	Д.	п.	Д.	п.	Издаци за брашно	Примање од продаје хлеба	Издавање	Примање	Издаци за брашно	Примање од продаје хлеба		Издавање	Примање	
1	45	—	10	—	15	—	За 39. ⁴⁰⁰ белог брашна по динара 3.60	141	84							Децембар 1929 године
2	7	50	7	50	9	—	За 78. ⁷⁵⁰ полубелог брашна по дин. 3.30	259	87							
3	105	—	83	—	60	—	За 118 кг црнога брашна по динара 3.10	365	80			767	51			
4	12	—	3	50	4	—	Добије се 50 кг белог хлеба по динара 4.50				225					
5	100	—	100	—	70	—	Добије се 100 кг пол. бел. хлеба по д. 4.—				400					
6	122	—	100	—	80	—	Добије се 150 кг црног хлеба по д. 3.50				525			1150		
7	15	—	15	—	8	—	За 39 кг белог брашна по динара 3.80	148	20							
8	15	—	—	—	10	—	За 78 кг полу белог брашна по дин. 3.50	273	—							Марта 1930 године
9	3	—	4	—	4	—	За 116 кг црнога брашна по динара 2.90	336	40			757	60			
10	6	20	6	—	10	—	Добије се 50 кг белог хлеба по д. 4.20				210					
11	—	—	15	—	—	—	Добије се 100 кг полу белог хлеба по д. 4.—				400					
12	—	—	10	—	10	—	Добије се 150 кг црног хлеба по д. 3.50				525			1135		
13	—	—	5	—	5	—	За 30 кг брашна № 00 по дин. 3.60	108	—							Фебруар 1933 године
14	—	—	10	—	5	—	За 80 кг брашна № 2 по дин. 3.60	288	—							
15	—	—	—	—	15	—	За 150 кг црнога брашна по динара 3.40	510	—			906	—			
16	—	—	—	—	38	22	Добије се 39 кг бела хлеба по динара 4.50				175					
17	—	—	—	—	4	—	Добије се 104 кг полу белог хлеба по д. 4.—				416					
18	—	—	—	—	5	—	Добије се 195 кг црнога хлеба по дин. 3.50				682	50		1274	—	
Укупно:	430	70	369	—	352	22	Укупно:	2431	11	3559	—	2431	11	3559	—	

www.univ.vezi sa ovim svojim kalkulacijama хлехари су чинили коментаре који запањују читаоца. Они су изводили такве закључке који нас „уверавају“, да хлехари који нам, истина тек преко руку својих радника, спремају свакидашњи хлех сами остају лишени тог хлеха, јер раде са губитцима или са мањим зарадама од оних које имају њихови шегрти.

У коментарисању прве калкулације речено је између осталог и ово:

„Из горе изложенога види се, да при овој калкулацији хлеха, произвођач ефективно губи (дневно) динара 47.70. Поново тврдимо да су ови податци апсолутно тачни.”

У другој калкулацији је изјављено и ово:

„Да завршимо са чистим и несумњивим рачуном, из кога ће се видети колико нас неправедно оптужују због цене хлеху, као да ми тим високим ценама стварамо некакво пекарско богатство. Ево тог рачуна:

У том случају један правни мајстор који води радњу, добије дневно за себе и за своју породицу само 22 динара и 90 п. д. (више од ове суме има један чистач улице, но ми београдски пекари и хлехари).”

У трећој по реду калкулацији речено је и овако нешто:

„Са напред изложеног види се да је пекарски мајстор који у својој радњи изради ову количину хлеха зарадио дневно свега 9.78 динара. Ова калкулација израђена је на бази цена брашну од конца јануара ове године, према којој су повишене цене хлеху. Цене брашну су у скоку, и сваки пекар који купује данас брашно губи на своме капиталу тако, да ће, ако цене брашну буду и даље у скоку, један број пекара обуставити сваки рад услед великог губитка.”

Тако су према првој калкулацији губили београдски пекари, код производње од 300 кгр. хлеха, годишње по 17.450 динара. Према другој калкулацији су зарађивали једва по 8.350 динара. А према трећој калкулацији само по 3.569 динара годишње.

У овим калкулацијама, о чијој је производљности излишно доказивати, има ипак корисних дана: има доказа и признања да су трошкови производње кроз четири године опали.

Тако су дневни издатци за дрво смањени за 44 од сто. Кирија такође за 34 од сто, а радничке плате за 30 од сто.

Економски значај ових смањених трошкова у хлехарској производњи оценили су јавно ови исти хлехари, који данас тако

упорно инсистирају искључиво на брашну чије су цене у порасту.

У калкулацији из 1929 године заступано је ово гледиште:

„Постоји веровање, да је пијачна цена пшенице једино мерило за продајну цену хлеха, и вазда се код нас указује прстом на новосадску продуктну Берзу. У ствари то није тачно. Истина, да је брашно главни артикал за производњу хлеха, али је непобитно и то, да сви остали издатци веома јако, готово пресудно, утичу на висину цене хлеху.

Цена огреву знатно је повишена, Општинске и државне дације више су него раније, радничке наднице нису се смањиле, а кирије за хлехарнице много су веће од ранијих година...”

Од онда, па до јануара ове године, ово стање споредних производних трошкова (квасац, со, вода и слично) и режије битно се изменило у корист хлехара, а што је још важније: цене брашну су у јануару ове год. биле веће од оних у децембру 1929 године само 27.— динара код 100 кгр.

То садашње повећање брашнарских цена било је ипак мање од појевтињавања самога квасца, а о појевтињавању надница, дрва и кирија да се и неговори. Па ипак су београдски пекари сада безобзирно стали на гледиште, да се цене хлеху морају стопроцентно изравњати са ценама из 1929 године, када су сви производни трошкови били далеко већи од садашњих.

Када се пак издвоје и делом редуцирају из дневних издатака у години 1933 цифре, које су очигледно у оноликој величини произвољно убачене: на пример невероватна пореска цифра од 17.640 фурунџијске годишње порезе (дневно 38.33 + 10 = 48.33) и тада бисмо видели: да су режиски и производни трошкови смањени за 30 од сто.

То су податци ових тенденциозних хлехарских калкулација, који говоре противу поскупљавања хлеха чак и онда када су цене сировини у извесноме порасту. Међутим, код последњег поскупљавања хлеха хлехари су баш у целини инсистирали за оним хлехним ценама које су важиле у времену када су режиски и производни трошкови били за 30 од сто већи. Види и сравни примања од продаје хлеха, наведена у калкулацији првој и трећој.

А да су ове цене хлеху и према онолико већим издатцима биле и онда високе, види се из следећег документа. 7-ХП-1929 године изашао је у београдској штампи један овакав комунике београдске општине:

Јуче по подне одржана је у кабинету потпретседника Општине г. Д-р М. Стојадиновића конференција са претставницима београдских хлехара

по питању снижења цена хлеба. Г. Стојадиновић је у дужем говору изложио отворену тежњу и жељу Општине да се цене хлеба спусте, јер за то постоје многобројни разлози. После дуже дискусије, претставници су најзад пристали да од понедељника, 8 овог месеца спусте цене хлеба, и то: црном, радничком од 2.50—3 на 2.50, полубелом од 3.50 на 3, белом од 4 на 3.50, рачунајући хлеб од 1 кг.

Дакле, сами су хлебари пристали — додуше први пут ваљда — да тада, са 30 од сто скупљом режијом и трошковима, продају хлеб 25 од сто јевтиније од ових цена на којима су сада инсистирали код последњег поскупљања хлеба.

И све те поскупљивачке хлебарске тежње бивају сада у најгорем економском времену и после постигнуте годишње уштеде на трошковима и режији од око 36.500 динара.

У другој делу ових калкулација, који говори о утрошцима и врстама брашна при изради хлеба, показује се на први поглед ово: 1) да црно брашно несразмерно поскупљује у овој години према поскупљавању белих и 2) да хлебари повећавају употребу црнога најјевтинијег брашна у производњи хлеба.

Да би се ова повећана употреба црног брашна правилно разумела добро је потсетити читаоце органа Београда на једну изјаву председника хлебарског Удружења учињену у 11 броју „Занатлије“ у марту 1930 године:

„Ми морамо водити рачуна о нашим муштеријама и хлеб радити од мешаног О. г. 2, 3, 4 и 5, те да добијемо хлеб, који је здрав и који подноси за исхрану, ма да ипак није оно што и прави хлеб од чисте пшенице, коју меље воденица на води...”

Та мешавина разних врста, квалитета и цена брашна била је према табели калкулација оваква:

У процентима

	Бело брашно	Полубело	Црно брашно	Укупно
1929 године	16.5	33.—	50.—	99.5
1930 „	16.7	33.4	49.7	99.8
1933 „	11.5	30.7	57.7	99.9

За осам процената увећана је сада — према сопственој тврдњи творца ових кал-

кулација — употреба црнога, јевтинијег и слабијег брашна у изради хлеба, а смањена једновремено код најбољег за 5 и код средњег за 3 процента. Толико је, несумњиво, гори квалитет хлеба сада према хлебу из ранијих година.

Упоређивањем количина утрошеног брашна и количина добивеног хлеба, према овим хлебарским калкулацијама, види се такође једна интересантна „ситница”. Према тамо изнетим количинама, београдски су хлебари трошили просечно у један хлебац брашна 1929 године 787 грама; 1930 године по 776 грама; а 1933 године по 769 грама. Дакле имамо 18 грама мање брашног утрошка у свакоме килограму хлеба код овогодишње калкулације, када је квалитет пшенични лошији, када је употребљена у изради хлеба већа мешавина црног, мање издашног брашна.

Да је обрнуто приказано стање ми бисмо то могли разумети, али овако не. Можемо, истина, претпостављати три узрока оваквој појави у калкулацијама: неисправнију меру код садашњег хлеба; мању испеченост хлеба, и, произвољније сада но раније оперисање код калкуланата.

Јануарско двогубо поскупљавање хлеба покривају београдски хлебари једном веома проблематичном мотивацијом. Без такве мотивације не би они могли ничим објашњавати ово друго полудинарско повећавање цена, које у целини трпају у своје џепове!

Тако су цене брашног поскупљавања у размацима девет јануарских тродневља, упоређене са ранијим ценама у девет тродневља децембра месеца, имале овај резултат: за 900 кгр. три врсте брашна — као што су оне у хлебарским калкулацијама — нотирано је на београдском тржишту 2074 динара у децембру, а 2665 динара у јануару. Или просечно по 66 динара више по свакој стотини килограма. Зато су хлебари повећали цене хлеба за један динар ефективно за 1.30 дин., јер они производе 130 кгр. хлеба из 100 кгр. брашна. Ових 66 динара издатих на скупље брашно хлебари су могли потпуно намирити из једнога (половине) полудинарскога поскупљивања хлеба. Они су, међутим, другим поскупљивањем само охрабрили остале факторе наше хлебне диктатуре да у фебруару наставе офанзиву цена код брашна.

Тако су београдски хлебари циљајући на једну екстра добит од 0.54 дин. по свакоме произведеном хлебу, заголицали нове апетите високих цена и створили опасну ситуацију даљег поскупљавања хлеба.

арх. Бранко Максимовић

Наше урбанистичко законодавство

Шта треба да буде заштитни појас?

Нови Грађевински закон увео је један нов појам: *Заштитни појас*. У § 17 објашњено је шта се сматра као заштитни појас:

„Под заштитним појасом разуме се појас земљишта који се не сме насељавати.”

„На том појасу имају се одржавати постојеће и подизати нове шуме и зеленила, баште и вртови за цвеће и резервисати потребне површине за пољопривреду.”

„Заштитни појас не мора се одређивати у местима где је услед теренских или других препрека немогућ.”

У Правилнику за израду регулационих планова (чл. 14) објашњено је да се заштитни појас „има постављати око грађевинског реона као продужење ширег реона.” А затим: „Заштитни појас може се поставити и иза ширег грађевинског реона и то или као непрекидан појас или састављен од група земљишта предвиђених за шуме, паркове, баште, вртове за цвеће или пољопривреду.”

Најзад, још једна допуна ка овим објашњењима о појму заштитног појаса налази се у чл. 12 под (1): „заштитни појас . . . и места на којима се имају подизати јавни садови и друга зеленила (§ 18), по могућству повезана са зеленилом у средини града.”

Дефиниција заштитног појаса, према § 17 Грађевинског закона, није у духу савремене науке о градском уређењу. Ни први, ни други, ни трећи став. Да бисмо то и доказали потребно је анализовати њихову садржину.

Прво, сам термин *појас* није у духу савремене науке: данас се више не говори о појасу, него о *мрежи слободних површина*, о систему који се провлачи кроз насељене делове. Појасеви зеленила (немачки: *Grüngürtel*) стварани су, у доба када се није знало за нешто боље, на празном простору који је остајао после рушења градских бедема који су *опасивали* некадашњи град. То је генеза зелених појаса и то је разлог због кога су таква зеленила добила то име. За прошло столеће, када се у градовима о јавном зеленилу мало водило рачуна, стварање таквих појасева зеленила значило је велики напредак. Данас, то је враћање унатраг.

Друго: то је „*појас земљишта које се не сме насељавати*”. Место тога боље би било

да је речено „*које се не сме изграђивати сталним грађевинама*”. Разлог, са кога сматрам да би била потребна та измена, овај је: главни задатак заштитног појаса јесте у томе да спречи бескрајно ширење изграђених делова и да очува у непосредној близини града довољно слободних површина као резерву за будућност. Међутим, за остварење тако замишљеног појаса слободних површина постоје велике тешкоће, финансиске природе. Проглашавање извесних земљишта (њива, ливада) за површину заштитног појаса значи у ствари уништавање могућности да та земљишта ма када постану нешто друго него што јесу. Међутим, иста таква земљишта, која леже ван граница заштитног појаса претвориће се ускоро у скупа градилишта. Сопственици оних земљишта која припадају заштитном појасу осећају се погођеним регулационим планом: њихово земљиште треба да служи више јавним интересима него њима самима. Ако се њихово земљиште третира скоро као јавна површина, онда га заиста треба и формално претворити у јавну површину, треба га откупити. А на откуп земљишта, која сачињавају заштитни појас немогућно је мислити наједном. У том случају положај власника тих земљишта не би био ни мало завидан. Међутим, путем компромиса дало би се то питање ипак донекле решити повољно и по опште интересе и по поједине сопственике. Тај компромис би се састојао у следећем: док се не дође у могућност да се резервисана земљишта откупе, допустити начин експлоатације какав је раније постојао, не допуштајући промене које би се противиле будућој намени.

Ради бољег објашњења узеху један пример: у пројектованом заштитном појасу око једног места, поред осталих неизграђених површина, налази се и извештан број зграда за становање. Држећи се стриктно законског прописа „да се заштитни појас не сме насељавати” имало би се забранити даље становање сопственицима тих имања, па чак приступити и уклањању тих објеката, по ступању на снагу регулационог плана. То, међутим, нити је потребно, нити би било лако изводљиво с обзиром на трошкове око откупа тих имања. Дакле, **допустити насеља-**

вање, уколико оно већ постоји, а не допустити изграђивање.

Став 2: „на том појасу имају се одржавати постојеће и подизати нове шуме и зеленила, баште и вртови за цвеће и резервисати потребне површине за пољопривреду” — савсвим је непотпун, и у суженим границама према данашњем стању науке о градском уређењу.

У заштитни појас требало је свакако уврстити и све остале слободне површине које су по својој намени у складу са сврхом која се жели постићи заштитним појасом: стварање и одржавање у неизграђеном стању површине у близини града као резерве за будућност. Тако је требало бити допуштено да се у заштитни појас могу уврстити и ове површине:

а) гробља и уређења за кремацију;
 б) спортска и дечја игралишта;
 в) аеродроми и војна вежбалишта;
 г) језера и воде уколико не служе јавном саобраћају;

д) комплекси на којима се налазе болнице, школе и томе слично, ако је око њих довољно слободног и засађеног простора.

Најзад, боље би било да је текст § 17 остао онакав, какав је био у једној ранијој редакцији, без оног додатка: „баште и вртови за цвеће”, јер се тиме рекло нешто што је од мање важности, а изостављене су површине од већег значаја: воћњаци, виногради, ливаде, напуштене циглане, кречане, каменоломи, итд.

И најзад, последњи став: „заштитни појас не мора се одређивати у местима где је услед теренских или других препрека немогућ”.

Шта значи, управо, та одредба, и на које се случајеве ту мислило? Стварање заштитног појаса у градовима само по себи је једна вештачка, принудна мера ради јавног добра, ради јавне хигијене. За такве сврхе употребљавају се сва техничка и финансијска средства, па се чак иде и у „немогућности”: да би се у Чикагу остварио појас паркова поред Мичиген језера, приступило се засипању језера у дужини од 14 км., у ширини од 2 километра. Да би се омогућио што бољи приступ парковима из града, рушени су читави блокови зграда. Истина, оваква акција премашала је 8 милијарди динара.*) Рецимо, да такви радови нису за наше прилике ни потребни, нити ми имамо та средства. Али зато ипак не смео допустити да се заштитни појас не оствари стога што је „услед теренских или других препрека немогућ”.

Као случај где постоји теренска препрека која стварно онемогућује спровођење заштитног појаса око града могао би се узети

*) Dr. H. Kampffmeyer, Vortrag auf der Tagung der deutschen Gesellschaft für Gartenkunst, Wien 1925.

једино случај града Корчуле, који је са свих страна окружен морском површином, и можда још којег приморског града са сличним положајем. Но о таквим случајевима се не може чак ни дискутовати. Али није искључено да се једног дана као „теренска препрека која онемогућује извођење заштитног појаса” прогласи и каква стрма, каменита голет на којој за сада не успева скоро никаква флора, још мање фауна. Таквих случајева биће повише.

Истина је да би извођење заштитног појаса у таквом терену захтевало много добре воље и напора, али је истина да би пошумљавање таквог терена било од велике користи и по град и по становништво.

Исто тако може каква градска општина прогласити мочваре и ритове у околини града као теренску препреку која онемогућује извођење заштитног појаса. И тако даље.

Још је много незгоднији онај термин: „или других препрека”. Какве то могу бити и друге препреке због којих извесна општина неће морати одредити заштитни појас? Ако одстранимо теренске препреке о којима смо већ напред говорили и које и закон спомиње, онда других препрека не видимо, осем тешкоћа финансијске природе око откупа и стварања заштитног појаса. Но на те тешкоће мораће наилазити, у већој или мањој мери, све наше градске општине, и оне се не би смеле ни у ком случају означити као „препреке које онемогућују”.

§ 18 носи наслов „Јавни садови и зеленила.” Тај параграф, у оквир-закону који за наше прилике и за наше урбанистичко образовање треба да делује и обавештавајући, могао је садржати, у најкраћим потезима, основне принципе о градском зеленилу, као што је то учињено у поглављима о хигијенским и техничким прописима, о комасацији, итд. Међутим, овакав, какав је, § 18 потпуно је могао изостати, а да вредност Грађевинског закона нимало не буде окрњена, ако не повећана. Да је то тако, видеће се из овог разматрања:

§ 18 гласи: „У колико то захтевају здравствени обзир и естетика и уколико се тиме не би штетили други важнији интереси, имају се на подручју регулационог плана подизати нове и одржавати постојеће шуме, дрвета и зеленила у парковима и улицама, како то регулационим планом и уредбом о његовом извођењу буде утврђено”.

Пре свега, томе параграфу, тако како је формулисан, било би много пре место у каквом закону о подизању и одржавању дрвета, него у Грађевинском закону, где је већ јасно речено, у § 5, да ће се уредбом о извођењу регулационог плана одредити прописи

„... о парковима, садовима итд.“ Према томе, ако ће се уредбом регулисати прописи о парковима и садовима који су предвиђени у регулационом плану, чему онда тај неодређени, конфузни и плашљиви параграф 18?

Сам почетак је врло чудан и оставља нас у недоумици о урбанистичким схватањима његовог инспиратора: „Уколико захтевају здравствени обзири ... и уколико се тиме не би штетили други важнији интереси...“!! Шта се тиме хтело рећи? Је ли, можда, законодавац имао пред очима макар и један од тих „других интереса“ који су важнији од здравствених? И ако их је имао, онда их је, ради бољег разумевања, требао и навести.

И најзад, било би веома интересантно објаснити, на каквом земишљеном или конкретном примеру: какви би се то интереси могли штетити подизањем и одржавањем дрвета и зеленила, јер за сада знамо само то да се по целом свету чине велики напори да се по градовима и њиховој околини створи што више зеленила, да се стварање градског зеленила сматра једним од најглавнијих урбанистичких и национално-здравствених проблема, испред кога се не поставља ниједан као важнији.

Ја сам мишљења, да ако се већ у два посебна параграфа говори о земљиштима која се не смеју насељавати (§ 17) и о јавним садовима и зеленилима (§ 18) у подручју регулационог плана, да би боље било да је за све те површине уведен један општи термин — слободне површине. Затим би добро било да је појам слободних површина био јасно дефинисан, онако како га данас дефинише савремена наука о градском уређењу. Не сме се заборавити да ће Грађевински закон бити за највећи део оних који ће се старати о његовом извршењу прва и једина књига о урбанизму, и да закон ништа не би изгубио од своје важности ако би на појединим местима напустио уобичајену, круту форму и сам себи постао јасан коментар. Јер, најзад, сама природа грађевинских закона је таква: то је синтеза савремених научних принципа којима се даје законска форма.

Ја сматрам да за данашње прилике, када је урбанизам у најснажнијем напону стварања нових и обарања старих принципа, када се још наилази на размимоилажења и код познатих стручњака, да би било корисно да је параграфу који говори о слободним површинама дата оваква, нешто опширнија, садржина:

„Под слободним површинама разумеју се све оне површине у граду и ван града, које не служе ни јавном саобраћају нити су изграђене зградама за становање или индустрију, нити су предвиђене за те сврхе.“

„Да би се омогућио правилан развитак градова потребно је да су површине за становање, рад и саобраћај што више **разређене**

слободним површинама. Поред тога, треба тежити за тим да се слободне површине што више међусобно повежу, и да се тако везане, провлаче што чешће и што више кроз изграђене делове, образујући тако **мрежу слободних површина.**“

„Као полазну тачку за развијање будуће мреже слободних површина треба узимати већ постојеће зеленило у месту и околини, а затим остале површине које имају карактер слободних површина.

„У слободне површине могу се уврстити:

- а) природна или створена јавна зеленила (шуме, честари, утрине, паркови, итд.);
- б) све врсте пољопривредних површина (њиве, баште-повртњаци, расадници), затим воћњаци, виногради, маслињаци, итд.;
- в) мали кућни вртови ако сачињавају један комплекс (по насељима);
- г) дечја и спортска игралишта;
- д) ботанички и зоолошки вртови;
- ђ) гробља;
- е) аеродроми, тркалишта;
- ж) отворена купатила, плаже, и т. сл.;
- з) површине под водом, уколико не служе јавном саобраћају.

„У мрежу слободних површина првенствено узимати општинска, државна и самоуправна земљишта, а затим веће приватне комплексе који имају карактер слободних површина.“

То би било, мислим, оно што је требало бити унето у Грађевински закон, место §§ 17 и 18. Тиме би било речено нешто што је део савременог стварања на градском уређењу; тиме би била дата не само јасна дефиниција слободних површина, него би се тиме изражавала и једна одређена воља законодавца, која пропада ако је неодређена, поколебана и нејасна.

Говорећи о проблему градског зеленила скоро годину дана пре публиковања Грађевинског закона, ја сам, на крају споменуо и пројекат Грађевинског закона и завршио овако:

„Догод то питање не буде регулисано законом, дотле ће наши градови бити изложени опасности да се питање њиховог зеленила ставља на последње место. Догод не буде било јасних одредаба и прописа о томе: колико и каквих зелених површина мора бити резервисано у генералном плану једног града..., догод данашњи основни принципи о градским зеленим површинама и њиховом континуитету не буду под заштитом закона, — дотле ће појединци бити у могућности да се играју судбинама наших градова...“¹⁾

Ја сматрам да су §§ 17 и 18 Грађевинског закона непотпуни и неодређени и да нису у духу савремених урбанистичких принципа.

¹⁾ „Савремена политика градског зеленила“ у „Савременој Општини“ бр. 9—10, 1930.

Исто то мислим и о чл. 12 и 14 Правилника о изради регулационих планова. То своје гледиште ја износим кроз орган Београда на јавност са убеђењем да је то у интересу будућег развика Београда, као и свих наших градова, и целе земље.

Ако би се то моје гледиште примило као исправно, то би значило да је потребно мењати §§ 17 и 18 у смислу како сам горе предложио. Да то нису једина места у Грађевинском закону која би требало мењати, видеће се из даљих излагања.

Die Bestimmungen über das Schutzgürtel und das Stadtgrün im Jugoslavischen neuen Städtebaugesetze

Architekt Branko Maksimović

Im neuen Städtebaugesetze ist ein neuer Begriff eingeführt worden: *das Schutzgürtel*, oder was gleichbedeutend mit dem Grüngürtel ist. Im § 17 ist folgende Erläuterung gegeben:

„Unter dem Schutzgürtel ist dasjenige Gürtel des Landes zu verstehen das nicht besiedelt werden darf.

„In diesem Gürtel sind die bestehende und neue Wälder, das Grün und Gärten zu zeihen bzw. zu errichten, und die notwendige Flächen für die Landwirtschaft zu reservieren.

„Das Schutzgürtel muss nicht bestimmt werden wenn die Gelände- oder sonstige Hindernisse es verunmöglichen.“

Die Bestimmung des Schutzgürtels nach dem § 17 ist nicht im Sinne des gegenwärtigen Städtebaues. Um es nachzuweisen, soll das Inhalt einer Analyse unterzogen werden.

Zuerst, das Begriff „das Gürtel“ entspricht nicht mehr gegenwärtigen Stande der Wissenschaft: heute wird nicht mehr vom *Schutzgürtel*, sondern von dem *Freiflächennetze* gesprochen. Es ist, weiter, nicht richtig zu verlangen dass das Schutzgürtel nicht *besiedelt* werden darf, und es wäre besser gesagt: „... das nicht *bebaut* werden darf.“

Der zweite Satz ist ganz unvollständig: Es sollte gestattet werden dass in das Schutzgürtel auch folgende Flächen einbezogen werden können.

- Friedhöfe und Krematorienanlagen;
- Sport- und Kinderspielplätze;
- Flughäfen und Exerzierplätze;
- Seen und Gewässer, inwieweit sie nicht dem öffentlichen Verkehre dienen;
- Grössere Komplexe auf denen die Krankenhäuser, Schulen und dergleichen errichtet sind wenn diese Komplexe verhältnissmässig wenig bebaut und gärtnerisch gestaltet sind.

Der dritte Satz ist unklar und lässt die Möglichkeit zu dass das Schutzgürtel nicht bestimmt werden wird.

Was soll, nämlich, unter den Geländehindernissen verstanden werden? Es ist gar nicht ausgeschlossen dass eines Tages als „Geländehindernis“ ein steiler, felsiger Abhang, an dem anscheinend keine Vegetation gezogen werden kann, erklärt wird, obwohl eben an diesem Abhange das Schutzgürtel unumgänglich wäre.

Noch unpassender und ungeschickter ist die Bezeichnung: „oder *anderen Hindernissen*“. Wenn die Geländehindernisse zur Seite gestellt werden, bleiben nur noch die *Finanzschwierigkeiten* bei der Erwerbung notwendiger Flächen. Das sind aber nur *Schwierigkeiten*, die keinesfalls als *Unmöglichkeiten* können genannt werden.

Der § 18, der als Titel: „Das öffentliche Grün“ trägt, lautet:

„Inwieweit es die Rücksichten der Gesundheit und der Aesthetik erfordern und inwiefern dadurch die anderen wichtigeren Interessen nicht geschädigt werden, sollen im Gebiete des Bebauungsplanes die bestehenden und neuen Wälder, Bäume und das Stadtgrün in den Parks und an den Strassen gezogen, bzw. errichtet werden, wie dies durch den Bebauungsplan und durch die Ordnung über die Ausführung des Bebauungsplanes festgelegt wird.“

Der Anfang ist sehr erstaunlich und lässt uns ins Zweifeln über die städtebauliche Auffassungen des Gesetzgebers: „Inwieweit es die Rücksichten der Gesundheit... und inwiefern *dadurch die anderen wichtigeren Interessen nicht geschädigt werden...*!“ Was sollte damit gesagt werden?

Statt beiden Begriffe die in §§ 17 und 18 besprochen sind (Schutzgürtel und öffentliches Grün) sollte m. E. ein einziger: *die Freiflächen*, eingeführt werden. Auch wäre es nützlich wenn dieser Begriff klar erläutert würde, denn man dürfte nicht vergessen dass der neue Städtebaugesetz für die Mehrzahl derjenigen, die für dessen Durchführung gehörig sind, als erstes und vielleicht einziges Buch über Städtebau sein wird, und dass die Bedeutung des Gesetzes dadurch nicht vermindert werden würde wenn an einzelnen wichtigeren Stellen die gebräuchliche starre Form verlassen würde. Denn heutzutage ein Städtebaugesetz soll auch nichts anders sein als die Synthese der gegenwärtigen wissenschaftlichen Grundsätze, die eine Gesetzesform erhalten.

Zuletzt, die Gesetzbestimmungen in unserem Falle, wo über den Städtebau gesprochen wird, müssen klar und eindeutig sein, und sie sollen nicht nur darüber was *kann*, sondern vielmehr was *soll* oder was *muss* geschaffen werden, sprechen, und dadurch eine bestimmte Wille des Gesetzgebers zu äussern, die aber bei der Unbestimmtheit und Unentschlossenheit verloren geht.

Архитект урбанист Драг. М. Поповић

Уређајни основи за Београд

IV

Пројекти за подизање једног потпуно *новог града* ретки су у Европи. Једино ако их има у Совјетској Русији; затим у Сједињеним Америчким државама, Канади и у неким колонијама. У том случају најважнија је ствар избор места. Најглавнија питања, која се поред питања безбедности, узимају у обзир су: добре водене комуникације, затим сувоzemне: железница и друмови; хигијенско-здравствени положај (клима), заштита од поплаве (боље дакле на каквом узвишеном платоу); добар квалитет терена за темеље зграда; могућност доцнијег проширења града; лако снабдевање водом за пиће и лако одвлачење употребљене воде и кишнице — канализација итд.

Реконструкција старих градова је исто тако ретка. Било је случајева са Хамбургом после пожара, са Сегедином после поплаве и са Сан Франциском после ужасног земљотреса, пропраћеног пожаром.

Преуређење градова је још ређе због неизмерних трошкова око истог.

У пракси дакле, код нас у Европи, најчешћи је случај *проширења* градова са обраћањем пажње на боље уређење старог дела.

То боље уређење старог дела најчешће се састоји из скупих просецања нових улица, из стварања нових обично радијалних артерија и из проширавања старих артерија и знатнијих улица у опште. Све то повлачи огромне трошкове око експроприација али истовремено показује, на један врло јасан начин, сав економски значај добрих регулационих планова предвиђених за будуће генерације.

Цео тај проблем се оснива на науци о грађењу градова — на Урбанизму. Треба нарочито напоменути да та наука и уметност истовремено, схваћена добро или не, оставља огромне последице добре или зле, не на скорашњицу већ на дуге деценије, чак се простире и на векове.

Један погрешно пројектовани град или градски квартал шкоди целокупном становништву и коштаће много будуће генерације које би желеле да исправе грешку предака. Ово се све да избећи ако се проблему уређења градова приступи широко и са великом озбиљношћу. *Проширење једног града и из-*

рада његовог регулационог плана претстављају за општину један од највећих задатака између свих комуналних проблема.

Неоспорно је према томе да је начин подизања градова врло велика вештина. Они који се лате тога посла морају имати нарочите способности, специјалне особине и огромно знање ствари. Ни једно питање из нових наука несме им бити страна. За то је потребан бистар и логичан дух, образовање колико научно толико и практично, развијено помоћу многобројних инструктивних путовања. Дух који уме да расчлањује и да уопштава ствари; није само довољно да буду добри познаваоци свога времена; они се морају више уздићи да би умели довољно јасно и далеко прозрети у будућност.

Рад тих људи обично је слабо награђен, јер многе комуналне администрације не знају да цене њихову праву вредност.

Ту вредност не треба ценити према већој или мање излиферованој количини серије планова, према њиховим цртачким способностима. Њихова се вредност састоји више у идејама, у производу *brain power*-а т.ј. мождане моћи; неупоредиве користи, добро трасираног града или кварта, обично превазилазит изван пропорција накнаду коју пројектант добија за свој рад.

И ако урбанизам обухвата науку о грађењу свих градова, са правом се може рећи да је сваки град за себе проблем своје врсте, да је специмен у свом кругу. И због тога тешко да се и једна формула да дословно подједнако применити на два града. Могуће само једна и то она стара Архистотелова „да се један град мора тако изградити да својим становницима пружа срећан и безбредан живот.”

Пројектовати један град или градски квартал, предграђа и сл. значи направити једно уметничко дело скоро на исти начин као и подићи какав споменик или насликати какву слику; многе администрације врло често губе из вида овај основни принцип. Овако замашна ствар не може се поверити чиновнику, који први дође на то место; зато је потребна стручност и осећање за науку о урбанизму. Пројектант је морао раније видети и упознати се са масом добрих пројеката те врсте, морао је добро познавати монографије о њи-

ма, и требао је да их студира да би дошао до закључка због чега оне вреде или не.

И ако је сваки град за себе нарочито проблем и ако не постоје правила по којима се град мора уредити по угледу на какав други град, ипак то још не значи да не треба познавати друге градове и начин њиховог уређења а још мање да не треба знати *начин* на који су ти градови дошли до овог уређења.

Човека, који идејно посматра уређење Београда, љуте у главном две заблуде од стране наше комуналне администрације. На првом месту није истина да је *добар* урбанизам скуп; то је чиста заблуда која проистиче из једне друге јер се сматра да се урбанизам састоји у просецању широких булевара, у прављењу монументалних скупих тргова и у „луповању“ са општинским новцем на рачун естетике града. Друго, није истина да је најјевтиније одржавати *status quo*. У тим питањима споменули смо већ, човек сем тога што одлично познаје *садашње* стање ствари и општинских финансија, мора водити рачуна и о *будућности*.*) Могуће да ће један сад занемарени квартал или улица Београда, доцније коштати много више *будуће* генерације, но што би их коштала отплата ануитета зајма који бе се сад закључио за те радове од којих би и ми и они имали несумњиве користи. То су врло очигледне ствари, које само неодлучним факторима изгледају опасне. Париз никад не би био оно што је данас у погледу чисте естетике (да не говоримо о станбеном питању и хигијени), да барон Осман, који је 17 године био његов префект и отац његовог уређења, није исправно схватио ову чињеницу.

Данас су, несумњиво, привредне прилике врло тешке, али држимо да баш то значи да не треба седети скрштених руку а нарочито да данас не треба правити грешке, које ће се теже опростити но икад.

По новом Грађевинском закону, Београдска општина је дужна до јула 1934 године да изради своје *уређајне основе*. Како је то озбиљан посао, скопчан са одговорношћу пред будућим генерацијама, сматрамо да никад није било згодније ни значајније писати о њему но сад.

Схвативши исправно свој задатак, Београдска општина је на првом месту приступила врло озбиљно, првом делу тога посла — почела је прво да *снима* Београд. Посао који је почет 1904 године, па прекидан и за који је Београдска општина поднела велике материјалне издатке, биће завршен до краја ове године. На том се послу много ради, ради се

стручно и са јаким пулсом. То је за пуну похвалу.

Али је то само *један део посла* око доношења уређајних основа. Пре доношења уређајних основа на основу новог Грађевинског закона, има се свршити још један већи и обимнији посао а то је састав *досије-а* за пројекат Београда.

Пре но што се отпочне ма какво пројектовање ма чега било, увек се испитају подаци на основу којих ће се пројектовати. Било да се ради о згради, мосту, путу, локомотиви, или ма чему другом, увек се испитују *прво* жеље шта се хоће, намена, техничке могућности и најзад финансијски ефекат. Увек се, дакле, пре почетка пројектовања мора створити мали досије са подацима и индикацијама о будућем пројекту.

Исто тако кад се пројектују уређајни основи за један град мора се претходно направити *досије* о њему. Морају се прикупити подаци о терену, геологији, клими, хидрографији, становништву, економији, постојећем стању, саобраћају, демографији, статистици у опште, традицији итд. итд. То је врло велики посао без кога је *немогуће* ма шта почети око израде уређајних основа. Зато је уопште нејасно зашто се о том досијеу тако мало води рачуна у Београдског општини?!

Начин израде уређајних основа има свој природан ток, који се састоји у три дела. Прво: прикупљање података за *досије*; друго: разматрање тих података из досијеа и треће: сама израда- пројектовање уређајних основа. Велика је заблуда и врло погрешно мишљење да се без досије-а може ма шта урадити, ослањајући се *искључиво* на лично познавање града од стране комисије која има за задатак да пројектује уређајне основе. На против комисија не само што је дужна да захтева да јој се прибави исцрпан досије о Београду, већ мора да захтева и да јој се да неки програм рада бар у главним линијама од стране општинског одбора, разуме се ослањајући све то на нов Грађевински закон.

Потребног примера ради навешћемо како се ради један досије и шта све мора да садржи, а навешћемо и један конкретан пример за Лондон који ће потпуно оправдати нашу тезу.

Досије на првом месту

1) Садржи податке о *терену*. О његовом географском положају, о *геолошком саставу* (пропраћено геолошким картама), о подацима *заштитног терена* за инфилтрирање падежа за пијаћу воду (код нас Макиш и Беле Воде), о могућности нових циглана на новим местима с обзиром на каквоћу земље. Затим о *рибњацима*, кречанама, јамама (Ташмајдан и сл.) О *природним изворима* обичне и минералне воде, о начину њиховог каптирања као и њиховим хемиским анализама и о евентуалном доводу аквадуктима те воде.

*) Најзад да се мора имати један утврђен регулациони план за будућност који се не сме мењати може да нам послужи за доказ и та околност што њега имају сви знатнији европски градови на Западу.

2. У досије се морају унети сви могући подаци о водоводу и канализацији града, о распореду канала, о начину чишћења смећлишта и фекалија.

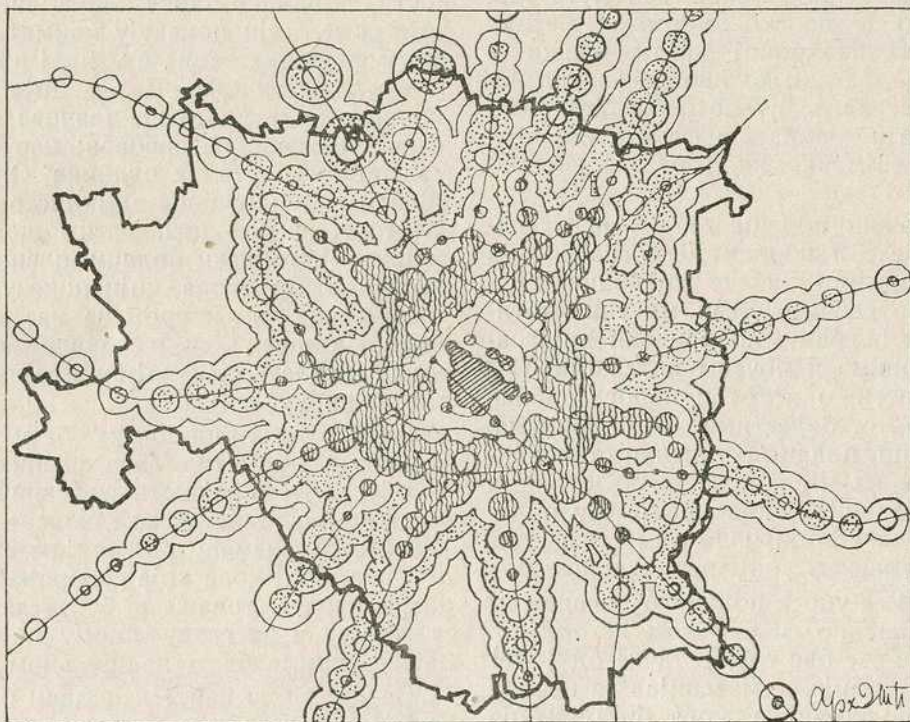
3. О земљишту се не може водити рачуна само са његове горе наведене интимне стране. Врло важни су подаци и о његовом рељефу (изохипсе и коте терена). У последње време авијација је за ову сврху дала врло добре резултате, па би њени снимци врло добро пристајали уз један овакав досије.

4. Хидрографски подаци су исто тако врло корисни. Потребно је знати све реке, потоке, њихову ширину, брзину, количину воде итд.

5. Подаци о клими нам показују да се не могу на исти начин пројектовати средоземски

Сем тога морају се имати тачни подаци о свакој шуми и шумици као и о врсти дрвета у њима. Дрво живи обично дуже но кућа и због тога је потребно добро пазити где се сади и шта се са њим ради. Затим у досије се морају унети сви подаци о воћњацима, о баштама, о парковима, постојећим и новим, о свом зеленилу у опште без чега се један град не да замислити, као ни човек без плућа!

8. Проблем саобраћаја захтева велико поглавље у досије-у. Овде не само да је потребно нанети све податке написане или нацртане о топографији града, већ се морају уносити такви детаљи који уче тачном сазнању о покретима који се дешавају у граду и који сачињавају активан живот становни-

ИЗОХРОНА КАРТА МИЛАНА

и скандинавски градови. Ови су подаци потребни ради одређивања начина изградње града, ширине његових улица и висине спратова.

6. Поред климе потребни су нам подаци који је допуњују а то су подаци о ветровима. Н. пр. подаци о кошави у Београду, да би се могле поставити заштитне зоне од шума, да би се згодно дали поставити индустријски квартави који не би просипали чађ и дим на станбене крајеве и, најзад, да би се добро оријентисали и поставили будући аеродроми.

7. Подаци о ветровима навели су нас на шуме. Због тога је потребно све знати о вегетацији, да би се знало која врста дрвета успева и са чим се могу правити „завесе“ од шуме које ће штитити становништво од ветрова и које ће му давати чистог ваздуха.

штва. Овде, разуме се, морамо водити рачуна о спољњем и унутрашњем саобраћају у граду, о броју железничких и трамвајских пруга, о свим путевима и улицама. У досије се на овом месту могу унети подаци о називима улица, о њиховом броју, подели о некрштеним улицама и о списку познатијих заслужених људи којима би требало дати име које улице.

Подаци о железничком саобраћају и о њиховом опасном ривалу: аутобуском саобраћају, морају се исто тако добро унети. Ту би дошао број путника за 24 сата, станице садање и евент. будуће, број возова за 24 сата, број прелаза жел. пруге преко путева са назначењем њихових места, све о станицама (теретним, ранжирним, споредним). Места тунела, мостова, помоћних и трговачких колосека итд.

З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К

9. Да би се тачно знало кретање становништва, потребно је и унети у досије и т. зв. *изохрону карту* једног града. Она је врло важна ради студирања еволуције једног насеља нарочито за будућност. Помоћу података направи се карта која се састоји у овом: срачунају се и назначе на карти раздаљине које се могу прећи за извесну јединицу времена, тако да се са карте види да су, благодареди саобрајним средствима, стварне раздаљине само релативне у погледу времена које је потребно да се утроши да би се стигло са једног места у граду на друго. (Н. пр. од Београда до Ресника се брже стиже но од Београда до манастира Раковице, јер до првог имате директан жел. саобраћај а до манастира Раковице морате један део пута ићи пешке. И ако је по километражи Ресник даље, он је по изохроној карти ближи и згоднији за насеље но околина манастира Раковице). Овакве карте су потребне нарочито нашој Дирекцији трамваја и аутобуским предузећима јер се тачно види развој саобраћаја у граду.

10. Врло важни подаци за *досије* су *демографске табеле и подаци*. Демографија је студија о статистици људске заједнице. Другим речима потребни су сви могући статистички подаци о граду, праћени дијаграмима, графиконима и другим цртежима. Подаци о смртности, о потреби новог гробља, крематоријума, о болестима, о болницама. Школски подаци, подаци о густини становника на ха, на а, на м²; подела по квартовима са бројем становника, једном речју сви подаци које мора да створи и да нам стави статистичко одељење О. г. Б. на расположење.

11. У досије се уносе подаци о досадањем развоју града заједно са његовом историјом. Тако, да кад се све ове горње тачке од 1—11 унесу у досије добија се материјал за израду неког исцрпног алманаха, кога би општина могла чак и да публикује преко свога одељења за штампу и пропаганду.

12. Овако спреман досије мора се попунити *серијом планова* а нарочито новим плановима које даје Катастар са овог последњег снимања, и који служе као база за пројектовње. Из тих се планова јасно види садање стање ствари, о ком се на првом месту мора водити рачуна. Овде би дошли и подаци о новим зградама, који би се добили од Грађевинског одбора, заједно са целом њиховом статистиком.

13. Ако се све ово још допуни подацима о традицијама у граду, које су н. пр. врло важне у Енглеској, подацима о црквама, о сајмовима, изложбеним зградама и др. добиће се потпуна слика једног досије-а потребног за базу око израде регул. плана једног града. Разуме се да је овде потребно унети и рубрику: *разно*, у коју ће се уносити све

оно што њени сарадници сматрају да је потребно да би се допунио досије као и све могуће законе и законске одредбе које се тичу израде регулационих планова.

Да видимо један конкретан пример.

Угушен нагомиланим становништвом и уским улицама, Лондон је 1916 год. повео био акцију да се прошири, спасе, уреди. Дошло се било на идеју да се пројектује план за Greater London (већи Лондон) и да би се имала база од које ће се поћи при пројектовању она је објављена.* Ради илустрације навешћемо њене главне замисли да би се видело колике су се студије морале чинити због ње.

База (досије) садржи на првом месту топографске податке, постојеће стање насељености, геолошку карту, карту са изохипсама, дијаграме, који показују климатске прилике, карту водених токова и утицај плиме на Темзу све до Лондона. Даље, дијаграме са количином воде у Темзи, планове танкова, базена, цистерни, резервоара; карте каменолома, циглана, осталих рудника. Онда карте са поделом Лондона на административне зоне, квартаве, сити-е итд. Затим долазе археолошки и историски подаци, планови града из разних доба, векова, који показују разне изгледе града као и промене места речног корита. Назначени су и локални обичаји, народни и религиозни, сајмови са датумима, места за циркусе и др.

После овога лондонску базу попуњавају подаци о промету. Маса разних дијаграма, аутобуске, трамвајске и железничке (подземне као и надземне) мреже, водене линије, трајање вожње између две крајње станице, број путника, број кола која саобраћају, број продатих карата, тонажа робе за дан, за месец, за годину и за сваку линију појединачно и, најзад, примедбе о недовољном саобраћају.

Затим, ту су карте и подаци о јавном животу и о његовим тенденцијама. Графички подаци о густини насељености, дијаграми који показују колико је та насељеност била под утицајем трговине. Планови типова зграда који се по појединим квартовима најчешће јављају, типови дворишта, одвојених зграда са једне стране од суседа и типови усамљених зграда. *Има и планова зграда које нису више пожељне да се понове*. Затим планови и схеме школа, цркава, јавних купатила. Дијаграми, који показују време потребно за долазак од најудаљеније куће у парохији до у цркву, или од најудаљеније улице до у школу. Планови паркова, скверова, места (резервоара) за ваздух итд. са назначењем јесу ли они јавни, приватни, полуприватни, дати су до најмањих детаља.

То су даље планови и дијаграми о школским подацима; питања о сразмери слобод-

* Town Planning Review, October 1916 g.

внних површина за школе према прекобројном стању деце.

Израз и естетика града престављени су са разним фотографијама јавних зграда, тргова, палата, са плановима који показују начин њиховог изграђивања, врсту материјала и традиције приликом високоградње.

Онда долази хигијена: утицај климе (престављен је помоћу дијаграма); демографски подаци, карта просечне дужине живота грађана, број рађања, умирања, статистика становништва за 5 година детаљно, за 50 година у значајним скоковима; број преступа, злочина; планови са назначењем места за болнице, затворе, слоништа, азиле. Однос броја болесника у години према кубатуре болница итд.

На крају наилазимо на економске податке, на индустријске податке, на податке о увозу и извозу. Ту је означено питање надница, коштање станова, закупа разних локала, питање осигурања радника, питање штрајка и јевтиних радничких стонава.

База се завршава табелама о вредности земљишта у разним квартовима, о изведеним експропријацијама и апропријацијама до сад, о регулац. фонду и све је то пропраћено плановима, дијаграмима, картама и табелама.

Као додаток објашњени су постојећи грађевински закони, законодавства у опште, разне уредбе, начин администрације, закон о општини града Лондона, и, најзад, традиције.

Једном речју све што се односи на град, тако да се тек из таквих података могу црпети уопштавања и доносити закључци. А наравно тек после приступити пројекту уређајних основа за град.

*

* * *

Београду је један овакав досије неопходно потребан, тим пре што се он доста лако може начинити јер извесни делови као: статистички податци, снимци терена, канализација и др. већ постоје у разним одељењима само их треба прикупити у једно.

Конкурс расписан за уређење Београда 1923 год. промашио је добрим делом само зато што пројектантима није био стављен на расположење један исцрпан досије. Податци које је ондашња општина била ставила пројектантима на разматрање били су оштампани у једној брошираној књижици и разуме се да су били више него недовољни тако да се морало знати у напред да ће резултат конкурса подбацити. Сад је скоро Штокхолм био расписао конкурс за проширење једног свог кварта, па би било врло корисно видети шта значи комунални досије и шта значи свест која мора да руководи надлежне при изради једног таквог посла!

Грешка око непотпуног досијеа поновила се при разради генералног плана из 1924 год.

Жири је увидео да поднети пројекти са конкурса не одговарају сврси и решио је да се образује комисија која ће, користећи добре стране појединих поднетих пројеката, израдити нов регулациони план. План је израђен али и овог пута без разматрања исцрпног претходног досије-а, тако да је био врло кратког века. Измене су почеле да га постепено крње док га нису довеле до садањег стања да је толико испретуран и измењен да онај први, оригинални служи сад једино — као украс у општинском музеју!

Овакво искуство, врло скупо плаћено, мора да нас мало упути на озбиљна размишљања. Новим Грађевинским законом, који је стигао у право време, Београдска општина је добила могућности да ствари, још увек добро, истина са малим закашњењем, доведе у ред. У данашње скупо време, ред би било да се те грешке више не понове и да се ради врло стручно, јер узимањем ствари површно, доћи ће се понова до ранијих неуспеха.

У прошлим нашим излагањима у „Београдским општинским новинама” ми смо напоменули већ да се досадашње грешке морају мало опростити из једног другог разлога. Јаком и наглом развиту Београда могуће да не би одолела ни каква солиднија администрација којег већег Европског центра. Ми смо трамо да само трећина грешке за овакво садање стање ствари пада на немарност администрације а да добре две трећине долазе на техничку немогућност општине да макако регулише бујицу урбанизације са којом је Београд био преплављен за последњу деценију.

Данас се, међутим, ствар претставља другојачије. Велика навала проширавања града се донекле зауставила, имамо скупо плаћено искуство са површно рађеним плановима, а нарочито имамо нов Грађевински закон, допуњен двама правилницима. За то би више било неопростиво, да се ма шта заборави, да се ма шта погреша, да се ма шта пренебрегне. А тешко економско стање нам директно забрањује да раније грешке поновимо.

О новом Грађевинском закону је већ доста писано у органу Београда. Његове су идеје у истини прожете модерним схватањем о урбанизму т.ј жељама да се становништву града пруже најбољи хигијенски, естетски и економски услови за његов развитак. Али примена његова на Београд захтева пуно озбиљног рада и исправно тумачење параграфа.

Г. инж. Јован Обрадовић био је врло љубазан па је уз закон израдио и своје коментаре у засебној књизи, а дао нам детаљна обавештења и преко „Београдских општинских новина”, која ће у многоме помоћи његовом исправном тумачењу. Али и поред свега тога примена закона доводиће у конкретним случајевима до подвојених мишљења.

По § 13/2 „Грађевински реон састоји се из реона, који по правилу обухвата већ изграђени и насељени део града односно варошице и ширег реона, који по правилу обухвата још неизграђени и ненасељени део. Но приликом израде регулационог плана могу се границе ових реона одредити и без обзира дали су они и у колико изграђени и насељени.“ А § 13 говори о зонама (*густо, средње и ретко насеље*). § 17 нам говори о заштитном појасу „који се не сме насељавати.“ Затим §§ 57—33 т.ј. 22 параграфа говоре нам о *комасицији*, о једном за нас готово сасвим новом поступку.

Довољни су сваком читаоцу ово неколико основних напомена из новог закона да увиди да су то ствари о којима се приликом њиховог дефинисања мора много дискутовати а нарочито да се за почетак дискусије мора имати конкретна база (досије) а не само лично уверење о познавању Београда од стране

чланова комисије која ради на уређајним основима.

Према томе предлагати на овом месту ма шта о будућем уређењу Београда, значило би говорити и давати мишљења чисто субјективне природе на основу свог личног убеђења и познавања ствари. Разуме се да у свакој примењеној уметности има доста субјективног од стране уметника који је ствара, али урбанизам својим огромним делом оснива своје закључке на објективним схватањима, па је без података, до којих се долази ка објективном мишљењу, немогуће исправно говорити о њему.

Заступајући дакле мишљење да је комунално-урбанистички *досије Београда неопходно потребан*, да се само помоћу њега може доћи до исправног решења, нама је немогуће без њега предлагати ма какве идеје о будућем Београду.

— Наставиће се —

Die Beograder Bauvorschriften

Architekt Drag. M. Popović

In diesem Teil des Artikels wird vom Verfasser dargelegt, dass das Planen ganz neuer Städte in Europa sehr selten ist, ebenso die Neugestaltung alter Städte, deren Umbau schon wegen der damit verbundenen grossen Kosten selten ist. Bei uns werden nur Stadterweiterungen vorgenommen, welche, nebst der Ausarbeitung eines neuen Regulationsplanes, von allen kommunalen Problemen eine der verantwortungsvollsten Aufgaben der Gemeindeverwaltung sind.

Der Städtebau ist eine Kunst und die Ausgestaltung einer Stadt deshalb Aufgabe eines fähigen Baukünstlers und nicht des erstbesten Beamten, wie dies leider oft der Fall ist. Jedem Projekt muss ein Arbeitsprogramm zugrunde liegen und dazu müssen erst die nötigen Unterlagen gesammelt werden. Besonders im Städtebau darf das Projekt nicht nur in Grundrissen bestehen, sondern es muss ihm auch ein übersichtliches Dossier angegliedert sein, welches alle nötigen Angaben betreffend: die geologische Struktur des Baugrundes, dessen Hydrografie, Klima, Einwohnerschaft, Wirtschaftsverhältnisse, Demografie, bestehende Überlieferungen etc. enthalten müsste.

Der Verfasser gibt in seinen weiteren Darlegungen zwei Beispiele eines solchen Dossiers, u. zw. ein theoretisches (Anlage eines Dossiers)

und ein praktisches, betreffend London, aus dem Jahre 1916.

Dem Preisausschreiben für die Erweiterung und Regulierung der Stadt Beograd, das im Jahre 1923 stattfand, war ein Misserfolg hauptsächlich darum beschieden, weil den Projektanten nicht ein ausführliches Dossier zur Verfügung gestellt worden war. Es wurde dann eine Kommission ernannt, welche aus den eingegangenen Projekten jeweils die besten Eigenschaften auszusondern und daraus einen neuen Regulationsplan der Stadt Beograd zusammenzustellen hatte. Aber auch dieser ist ohne entsprechendes Dossier entstanden, weshalb er auch schliesslich nicht verwirklicht werden konnte, da eben zu wenig Rücksicht auf die wirklichen Verhältnisse genommen wurde.

Eine so teuer erkaufte Erfahrung sollte die Gemeindeverwaltung von Beograd jetzt endlich darüber belehren, dass der Regulationsplan einer Stadt eine sehr ernste Angelegenheit ist, die streng sachgemäss behandelt werden muss.

Das neue, moderne Baugesetz wird hier von grossem Nutzen sein und ersten Studien ein weites Arbeitsgebiet eröffnen. Den schweren Zeiten entsprechend, muss umso vorsichtiger gearbeitet werden, den, wie schon Goethe treffend sagte: „Mag man doch immer Fehler begehen, bauen darf man keine.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Јован М. Викторовић, дворски апотекар
одборник Општине града Београда

Комунални проблеми Чукарице и Бановог брда*

Не састоји се Београд само из његовог центра. На против. Прави Београд, радни и стваралачки Београд, живи на периферији. Према томе, периферија Београда је прави Београд. На њој станује преко 150.000 душа, већином економски малих људи, којима је неопходна социјална и комунална заштита.

А смисао за праву комуналну акцију огледа се данас у томе што се снажна социјална и комунална политика једне градске општинске управе проширује, у овим тешким данима кризе, од центра града ка периферији, као оном сплету кривудавих улицица, са малим породичним домовима, из којих извирује место доскорашње скромности — беда, беспослица и глад.

Један од најизразитијих крајева Београдске периферије јесте Чукарица и Баново Брдо. До скора засебна општина, она данас претставља многољуду периферију Београда са преко десетину хиљада становника, већином малих чиновника, ситних трговаца, квалификованих и неквалификованих радника и сеоских паупера, једном речју на Чукарици и Бановом Брду данас станује једна огромна армада економског малог али радног и вредног Београдског грађанина.

* Пре Европског рата, Баново Брдо и Чукарица и њена околна није била позната широј јавности Београда. Тек за време рата Чукарица узима и видно место у историји Београда, јер више ње доминира Баново Брдо, са чијих се шанчева легендарно бранио Београд од непријатељске најезде.

У ранијој историји нашој, кад је Кнез Михајло последњих година своје владавине, набавио топове, чије су цеви изнутра спирално ижљепљене, што је за оно време била новина, Београђани су бродовима ишли „чак“ на Чукарицу, да гледају пробе тих топова.

Књижевник Матија Бан имао је своју вилу испод косе Кошутњачке шуме са великим комплексом, па је цело брдо добило по њему име „Баново Брдо.“

Баново Брдо и Чукарица добили су свој значај тек кад су основане Фабрика шећера и Бродарска радионица. Самим тим, почео се подизати овај крај прво кућама за раднике, које је у тим предузећима радило, а затим у данашњој Трговачкој улици почела се и трговина развијати. Тако се постепено развијала Чукарица и Баново Брдо.

Путеви са Обреновачког — Лазаревачког друма воде ка Београду кроз Чукарицу — Трговачком улицом.

Тај вредни и поштени становник предграђа Чукарице и Бановог Брда, стуб своје Отаџбине и своје државе, има несрављено више потреба и више права за социјално-комуналном интервенцијом своје општине него н.пр. становник Теразија, који живи у неописиво бољим и економским, и социјалним, и комуналним приликама. И њему се у најскоријем времену мора помоћи. Крајње је време. Та он је својим тешко стеченим улогом подизао центар града; место да је центар подизао њега! Зато социјална правда захтева да се одмах обрати што већа комунална пажња побољшању услова живота овог сиромашног грађанина Београда и да се његово животно боравиште — Чукарица и Баново Брдо — изгради онако како то бар најосновнији захтеви комуналне политике траже, а према данашњим приликама и основним потребама овог дела београдског становништва.

* * *

Тешко је говорити о комуналним проблемима Чукарице и Бановог Брда. Будимо искрени: мало има чиме би се могао овај крај у погледу савремене комуналне политике да похвали. А и оно што је урађено — урађено

Основна школа на Чукарици

је у већини случајева без већих студија, без довољног удубљивања у локалне односе и потреба једног предграђа, као што је ово, које има свој самосталан живот, своје специфичне потребе.

За то ћемо са неколико потеза осенчити бар основне животне потребе овога краја, наше Чукарице и Бановог Брда, верујући да ћемо наићи на пуно разумевање код данашње општинске управе, која је у низу врло тешких задатака ставила себи и овај задатак: омогућити становницима периферије бар основне услове за живот достојан једног културног човека и становника наше престонице.

Нова црква на Чукарици

Саобраћајне прилике. — Трамвајска веза (Споменик—Чукарица и локал: Господарска механа—Чукарица), — на коју смо још од прерата дуго чекали — није изграђена ни са довољно студија, ни са довољно разумевања основних локалних животних потреба овога краја. Јер, место да је ова пруга трасирана и

Пијаца на Чукарици

проведена између Фабрике шећера и Бродарског друштва ка православној цркви, она је добила потпуно погрешан правац! Првом линијом она би била право изведена и нормално везана за Беле Воде и Жарково, а овако се

више не може продужавати, јер жељезничка пруга која иде преко Трговачке улице, онемогућава јој даљи развитак, пошто трамвајска пруга несме и не може да пређе преко жељезничке пруге.

Овде морамо учинити једну принципијелну примедбу саобраћајној политици Београдске општине. Данас се у целом културном свету све више уводи кроз градски промет аутобуски саобраћај, који је већ у велико потиснуо трамвајски саобраћај, као непрактичан и у погледу брзине, и у погледу материјалних инвестиција. Као пример да узмемо баш овај крај. Са колико би више саобраћајне погодности и брзине био овај крај везан са центром града да је овде систематски уређена једна аутобуска линија, без обзира да ли ће она бити у приватним или муниципалним рукама!

Хигијенско-здравствене прилике Чукарице и Бановог Брда најизразитије се манифестују у њеној т.зв. пијаци животним намирницама, која не одговара прописима савремене хигијене. Овај крај Београда мора добити једну локалну савремену и хигијенски уређену пијаци, а општинска управа у даљој акцији око спровођења своје апровизационе политике мора мислити и на пијачну интервенцију, нарочито у погледу квалитета робе (животних намирница).

Овде на Чукарици станује економски сиромашан свет и за њега је најтежи проблем — скупোћа животних намирница. Зато би општинску апровизациону политику требало субординирати акцији за сузбијање скупоће, јер сузбијање скупоће живота у њеном целом обиму претставља најсветију комуналну дужност данашњице. Комуналну борбу против скупоће треба схватити као борбу против шакалских профита, противу вештачки подигнутих и одржаваних цена, које нису економски оправдане, противу, најзад, данашње психозе наших препродаваца животних намирница: да се баш у данима кризе што више заради и што више фалсификује. Јер, поред ове нечувене скупоће, хлеба, меса, поврћа и млека, — као најглавнијих животних намирница широких маса нашег становништва — пијаци Београда болују од једне своје специјалне болести, од фалсификовања ове и без тога скупе хране, а ово фалсификовање често одлази и до варварства и злочина противу народног здравља. Потребни хитне општинске интервенције једне правично схваћене комуналне политике иде у прилог факат, постојавање већ уобичајених кривих мера, чиме се у Београду животне намирнице дефакто поскупљују још за најмање 20%.

Калдрма. — После пијаци — на друго место за Чукарицу и Баново Брдо долази: калдрма. Огроман број улица овога краја нема ни најбедније калдрме, ни најпримитивнијих тротоара. Са доласком пролећних киша доћи

ће и Танталове муке становништва овога краја, бар многих његових улица: *несретни становници ће и даље резигнирано газити благо и са ванприродном снагом сносити ову тешку недаћу живота, стрпљиво чекајући да се Општина — која у истини незна где ће пре да стигне и коме пре да помогне — сети и њих. Њихово стрпљење ове године било је бар донекле награђено разумевањем данашње општинске управе за муке периферије, која им је у спровођењу своје комуналне акције за периферију омогућила пролаз и саобраћај кроз неколико главних улица.*

Али, мора се што пре приступити озбиљном калдрмисању свих улица овога краја, као и осталих периферија Београда, *јер то ће значити не само испуњавање једне основне животне потребе, — без које се не да замислити ни комуникациони, ни хигијенски, ни естетски живот савременог градског насеља — него и спас Београђана од болештина, које их прате заједно са благом и прашином. А оне се са периферије у центар преносе!*

Остале комуналне потребе. — Иза пијаце и калдрме долази исто тако — ако не и више — значајан проблем асанације појединих нездравих крајева Чукарице и Бановог Брда. Овде се мора подвући похвална чињеница, да је ове и прошле године први пут приступљено озбиљној и успелој комуналној акцији на сушној потреби асанације Београда, а специјално овога краја, где је н.пр. захваљујући правилним интенцијама и схватањима београдске општинске управе, спроведена асанација Савске обале и Макишког поља. Тиме је у многоме спроведена и правилно схваћена борба противу комараца и мува.

Од даљих комуналних потреба овога краја, долази потреба хигијенског прегледа стана, затим стварање периферијских паркова и зеленила и, на крају, питање доброг организовања санитарне и здравствене политике. Нарочито проблема заштите деце, на коме пољу Чукарица и Баново Брдо последњих дана могу да забележе један леп успех: отварање Дечјег саветовалишта у основној школи. Ни школско питање није правилно решено у овоме крају. Он има једну основну школу, али је она апсолутно недовољна за његове потребе, пошто он — као и сви сиромашнији крајеви Београда — обилује великим дечјим нараштајем. Зато је неопходно потребно да се у догледном времену подигне једна основна школа на левој страни Трговачке улице, чији се једини крај у будућности може и развијати, пошто се десна страна граничи Савом.

На крају морамо подвући да је даљи развитак овог краја укочен и умртвљен на првом месту чињеницом што још и до данас није редигована по Генералном плану Београда предвиђена Уредба и Правилник за изграђивање Београда; императивна је дужност садашње Београдске општинске управе да што пре — најхитније — изради ове законске норме и омогући нормалан развој изграђивања периферије и у опште града, што претставља једно од виталних питања њеног становништва.

То су у основним цртама комунални проблеми Чукарице и Бановог Брда, као периферије Београда. Без здраве и санитарно изграђене периферије нема здравог Београда. Зато су комунални проблеми периферије животни проблеми Београда.

WWW.LINJIBS
У
Н
И
Б
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

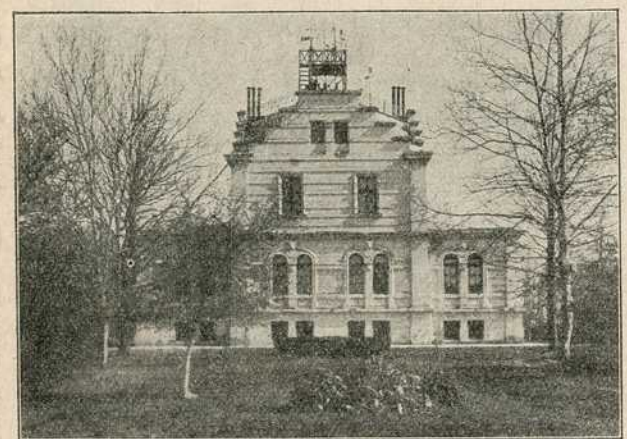
Проф. П. Вујевић

Поднебље Београда

Неке метеоролошке појаве у Београду посматране су већ одавна, али је прва инструментална мерења почео вршити Владимир Јакшић, професор Кнежевског Српског Лицеја и доцнији начелник статистике у Министарству финансија, 1848 године, на своме имању на Топчидерском Брду. Од тада, па готово до краја свога живота, до половине 1899, дакле пуних 50 година, Јакшић је савесно уписивао у дневнике температуру, кишу и облачност, неко време влажност ваздуха и садржину озона у њему.

Много краће вршена су посматрања на Великој школи, у Физичком кабинету, под управом тадањег професора физике Алковића. То је у једном извештају написао пок. Ђока Станојевић, доцнији професор физике на Великој школи, али ми није познато да ли су ти подаци уопште сачувани.

Милан Недељковић, као професор Астрономије и Метеорологије на Великој школи, основао је 1887 године привремену опсерваторију у приватној кући, на Западном Врачару, у близини садање, где су метеоролошка посматрања почела октобра исте године. Доцније, маја 1891, рад је настављен у новој згради на земљишту сталне опсерваторије, на т.зв. Врачарском Пољу, које је Београдска општина уступила Великој школи. Ту се налази и садања Метеоролошка опсерваторија Универзитета у Београду (в. слику 1).

Слика 1. — Метеоролошка опсерваторија Универзитета у Београду

Када се подаци пок. Јакшића буду пажљиво средили, проверили и прерачунали на начин да се за сваки дан добије стварна средња температура, што је врло пипав и дуготрајан посао, располагаћемо материјалом од 84 године и питање о поднебљу Београда моћи ће се проучити сасвим детаљно.

Моја даља излагања у овом чланку почињаће само на посматрањима у Опсерваторији, у периоди од 45 година. Овде је потребно напоменути да, за Светског рата, Опсерваторија није радила од јула 1914 до краја 1915 и од октобра 1918 до краја 1919, па су средње месечне вредности појединих метеоролошких елемената интраполиране по подацима Панчева, Сремске Митровице, Бачке Паланке и Сегедина за температуру, а за остале по подацима три прва места и Перлеза.

Сви термометри, термограф, хигрометар, хигрограф, актинометри и кишомери постављени су у парку Опсерваторије, неки од њих у заклону, неки потпуно слободно. Барометри и барографи постављени су у барометарској соби на првом спрату, а ветромери са електричним погоном и хелиограф налазе се на крову главне зграде, 18 м изнад земљине површине, тако да околне зграде никако не утичу на њих. Трипута дневно читају се подаци са 36 метеоролошких справа, а неколико појава у ваздуху одређују се од ока.

Познато је да Београд лежи на крају дугог повијарца, који се одваја од Авале и, преко Раковице, Кумодража, пружа се ка северу-североистоку, а од Малог Мокрог Луга, преко Лаудановог шанца, према северозападу. Тај повијарац се у истоме правцу сужава и снижава. Београд је сagraђен на његову најужем и најнижем делу. Општије речено, Београд се подигао на граници Панонске низије и Шумадије, и то на њеном најповољнијем месту, где је огранак шумадијских планина највише зашао у пространу равницу на северу. Али је ова чињеница прилично неповољна за поднебље Београда, не толико што је он потпуно отворен према западу, него нарочито што је веома изложен утицају севера и североистока, који се истиче особито у зимским месецима.

Треба још споменути да су климатски услови нешто мало друкчији у нижим деловима Београда, н.пр. у Савамали или Чукари-

ни, а са друге стране у Палилули или Јалији, него у самој Опсерваторији, која је на про-страној заравни, око 50—60 метара вишој. Али је, стварно, према садањем распростра-њењу нашег града, Метеоролошка опсервато-рија отприлике у његову средишту и највише се ближи поднебљу Београда као целине.

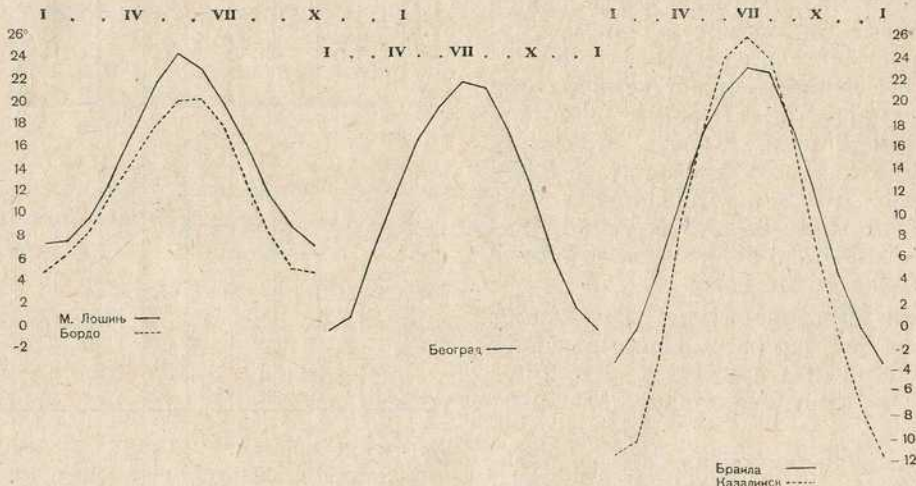
Поред поменутог географског положаја, на поднебље Београда утичу још његова гео-графска ширина и удаљеност од океана. По овим чиниоцима управљају се сви климатски елементи.

То се, пре свега, веома јасно види из сле-дећег примера. Београд је готово на истој гео-графској ширини Бордоа, места близу Atlanтског Океана, Поле и Малог Лошиња, мес-та на Јадрану, Браиле, на доњем току Дуна-ва, око 100 км. узводно од његова ушћа у Црно Море, и Казалинска, места у Азији, исто-чно од Аралског Језера. У свима тим местима, сунчеви зраци падају у истим, локалним

плија од воде Атлантског Океана, на истој ширини, а то утиче и на температуру ваздуха.

Али, ни Браила није сувише удаљена од Црног Мора, па ипак има у зимским месецима још нижу температуру од Београда, а знатно нижу од Бордоа и Малог Лошиња, у јануару за 8.1°, односно за 10.6°. То је условљено гео-графским положајем Црног Мора. Оно је са југа, истока и североистока ограничено пла-нинама Мале Азије и Кавказом, док је на се-верној страни потпуно отворено према огром-ној руској низији, па и азијатском пределу високог атмосферског притиска, одакле стру-је студене масе ваздуха. Зими у крајевима око доњег Дунава заиста преовлађују ветрови са севера и североистока, који собом доносе велику хладноћу.

Београд, по томе, чини прелаз од термич-ких услова на атлантском и јадранском при-морју према условима потпуно континентал-них крајева, међу које спада и западно при-

Слика 2. — Годишњи ток температуре

или месним, часовима дана и у истим месе-цима под истим углом, па би требало да има-ју и исту топлоту, односно исту температуру. Међутим се из слике 2 види колико су ту ве-лике разлике, особито у зимским месецима.

Бордо и Мали Лошињ имају у јануару осетно вишу температуру од Београда, а овај има доста вишу температуру од Браиле и, особито, од Казалинска. Али, Бордо, као место блиско океану, требао би да има још вишу температуру од Малог Лошиња, који је дубље у европском копну, а она је у Бордоу нижа за 2.6°. Узрок толикој разлици у зимској тем-ператури је чињеница, што је цело Средозем-но Море, са његовим рукавом Јадраном, за-штићено од неповољног утицаја севера висо-ким планинама: Кантабриским планинама, Пиренејима, Алпима, Карпатима, Динарским планинама, Балканом, Родопима, а у Малој Азији Таурусом, док је Атлантски Океан не-прекидна маса воде, све до северног пола. Поред тога, вода Јадрана је зими доста то-

морје Црног Мора. Узрок тим великим разли-кама је ово: Океани и мора магацинирају у себи, у летњој половини године, огромну ко-личину примљене топлоте од сунца, око 17 пута више од балканског копна. У току зим-ске половине године ту топлоту постепено из-дају, чиме им се температура врло споро сма-њује. Копно, међутим, због мале специфичне топлоте, и незнатне количине магациниране топлоте, коју изда већ у току јесени, много се брже хлади, па му се и температура нагло снижава.

Лети настају супротни услови. Температу-ра ваздуха је тим виша, што је неко место источније, т.ј. што је удаљеније од океана. Узрок томе је, што је копно лети много загре-јаније од мора, опет услед мање специфичне топлоте, т.ј. услед тога што се код јединке запремине копна, са истом количином прим-љене сунчеве топлоте, температура доста ви-ше повећа, него код исто толике запремине воде, а у вези са тим већма се загреје и ваз-

дух изнад копна. Поред тога, при атлантском приморју лети дувају претежно ветрови са северозапада и запада, дакле са пучине океана, чиме донекле сниже температуру. Исти ветрови преовлађују лети и у Београду, али се они, дувањем преко загрејаног копна, такође нешто загреју и до Београда много изгубе од своје првобитне свежине. Заиста, Београд има у јулу за 1.8° вишу температуру од Бордоа, Браила за 2.9°, а Казалинск чак за 5.7° вишу. Мали Лошињ, међутим, има у јулу за 1.4° вишу температуру од Браиле и за 4.2° вишу од Бордоа, што се не би слагало са његовим приморским положајем. Али, то је делом последица врло велике ведрине неба у летњим данима, чиме је омогућено интензивно загревање ваздуха, а делом, кршевитих, нагих кречњачких стена, од којих је састављен знатан део острва Лошиња, и које се, при свим истим другим условима, већма загреју од бусеновитог или пошумљеног земљишта.

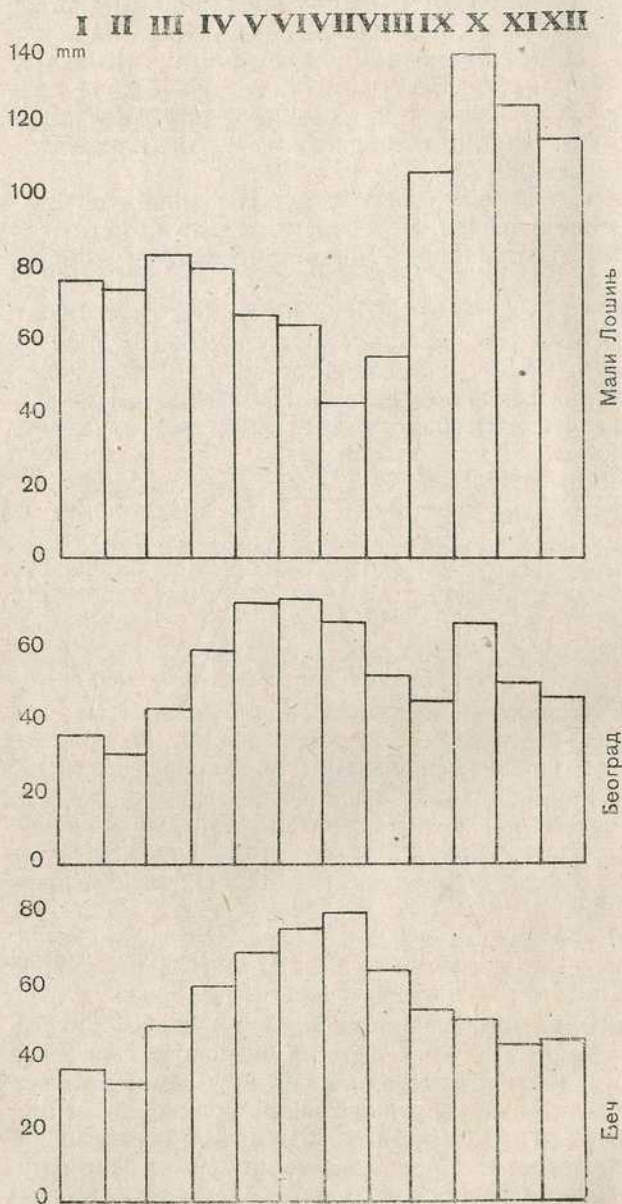
Последица све ниже зимске и све више летње температуре од приморја према унутрашњости копна јесте и све веће годишње колебање, т.ј. све већа разлика у температури најхладнијег и најтоплијег месеца. Оно је у Бордоу и Малом Лошињу доста незнатно, 15.4°, одн. 17.0°, код нас у Београду је 22.3°, док је у Браили 26.3°, а у Казалинску чак 37.5°. Београд, по томе, има у термичком погледу доста повољне услове, ни сувише оштру зиму, ни претерано топло лето.

У зависности од температуре су влажност ваздуха и облачност, јер се, углавном, мењају са њом, али у обратном правцу: што је виша температура, тим мање су, обично, влажност и облачност.

Влажност ваздуха изражава се т.зв. релативном влажношћу, т.ј. размером између стварне количине водене паре у одређеном тренутку и оне коју би ваздух могао примити у себе при температури која влада у томе тренутку. Та размера се означава у проценти. По томе, 100% значи да је ваздух потпуно засићен воденом паром, т.ј. да при тој температури не може примити у себе још више водене паре. Ако је размера 0%, ваздух би био потпуно сув. За Београд је карактеристично да је ваздух просечно прилично влажан, особито у хладнијим месецима, када има вредности од 77—83%; али, ни у два најтоплија месеца релативна влажност није мања од 62%. Зато су код нас лети доста честе оморине.

И просечна годишња облачност Београда такође је доста велика. Под облацима је више од половине неба. Али је и та вредност зими знатно већа, него лети, особито у децембру и јануару, када је под облацима око три четвртине неба у средњу руку. Али ни лети, ни у најведријем месецу, августу, облачност није мања од 3.8, другим речима, и у томе месецу је под облацима око четири десетине неба.

У погледу кише, Београд има веома повољне услове. Годишње падне, просечно, 640 мм атмосферских талога, а та количина је прилично сразмерно распоређена по месецима. Београд има, по тој подели, прелазан тип

Слика 3. — Подела кише по месецима

од јадранског према средњеевропском, континенталноме типу. На Јадрану и на целом Приморју пада највише кише око равнодневица, дакле у пролећу и јесени, али је јесењи максимум много изразитији од пролетњег, па се и код нас у Београду јавља у октобру споредни максимум кише, који одговара јадранском главном максимуму. То се види из слике 3. У континенталним крајевима, као што је, на пример, у Бечу, највише кише има у летњим месецима, па су и у Београду најкишовитији мај и јуни, са максимумом у другом месецу. С друге стране, наше Приморје

има најмање кише у летњим месецима, Средња Европа за време зиме, па и ту Београд има потпуно континенталне услове, јер су најсувљи месеци јануар и фебруар, а споредни, прилично изразит, минимум настане у августу и септембру, што би одговарало јадранском главном минимуму.

Иначе је киша у Београду равномерније распоређена по месецима, него у Средњој Европи, а много равномерније, него у Приморју и на јадранским острвима. Разлика између најсувљег и најкишовитијег месеца у Београду није већа од 6.6% годишње количине, док је у Бечу 7.2%, у Малом Лошињу 9.4%, у Хвару чак 11.4%.

Што се тиче ветрова, не треба нарочито помињати да је у Београду најчешћа кошава. За њом непосредно долазе тишине, затим западни и северозападни ветар, преовлађујући ветрови умерених ширина, а остали су доста ређи. По тој чињеници, београдски ветрови одговарају типу ветрова у Доњем Банату, јер је и тамо најчешћи и најизразитији ветар са југоистока, познат под именом кошава.

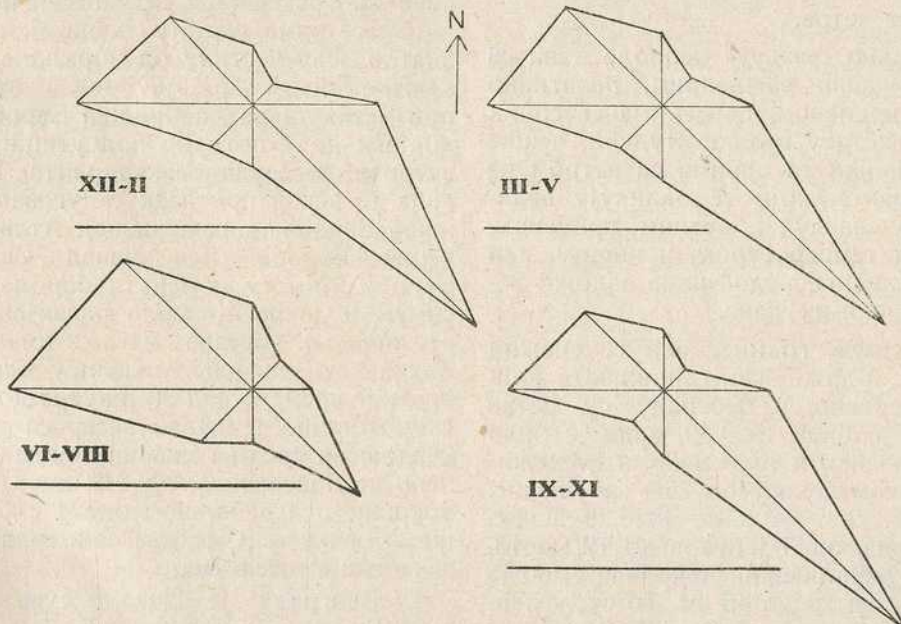
У току године, међутим, честина ветрова се мења, као што се види из графичког приказа у слици 4 и из приложене таблице. У њој је честина ветрова и тишина изражена у процентима:

	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	тишине
зима	4.7	2.4	10.5	26.8	5.1	4.9	15.1	10.1	20.4%
пролеће	6.0	3.0	7.6	26.8	6.2	4.9	14.7	11.6	19.2
лето	7.2	3.3	4.9	13.0	4.6	6.3	20.7	15.5	24.5
јесен	5.0	2.3	8.7	28.7	5.8	3.7	13.3	9.4	23.1

У графичком приказу је честина ветрова из осам главних праваца означена правим линијама, повученим од средишта према обиму,

а доле је, код сваког годишњег доба, претстављена честина тишина водоравном линијом. По овим скицама и изнесеним бројевима се види да је кошава, са изузетком лета, најчешћи ветар у Београду. Лети су, после тишине, најчешћи ветрови са запада и северозапада, поменути преовлађујући ветрови умерених ширина, па тек за њима долази кошава.

Кошава, кад је потпуно изразита, дува на махове, у испрекиданим, наизменце слабијим и јачим, каткад и врло снажним ударима. Она настаје нарочито у случајевима када влада висок атмосферски притисак у централној или јужној Русији, а изразита барометарска депресија ако је око Тиренског и Јадранског Мора, или даље на северозападу. Што је већа разлика у притиску између барометарског максимума и области ниског притиска, тим већу снагу има кошава. Просечна брзина кошаве мења се од 18 до 40 километара на час, односно 5.0 до 11.0 метара у секунду. Али су појединачни удари кудикамо јачи. Овај ветар је најчешћи у раном пролећу и позној јесени, у марту и октобру, а тада је и најјачи. Тако је 22—23 новембра 1927 кошава дувала брзином од 18—27 метара у секунду или од 65 до 95 км. на час, а то је доста већа брзина од кретања брзог воза. Поред тога, за кошаву је карактеристично да може дувати по неколико дана. У Београду је у времену од 1902 до 1905 године, кошава дувала осам пута 5 до 7 дана, три пута 9 до 12 дана, а два пута по 13 дана. Најдуже њено трајање било је 1928 године, када је, са врло кратким прекидом, стално дувала од 10 до 28 марта, дакле пуних 19 дана, чешће јачином олује, од 50 до 90 км на час или 14 до 25 метара у секунду. Свима у Београду је добро познато, да толико јакој

Слика 4. — Честина ветрова и тишина у Београду

кошави једва могу одолети и одрасли, а још много је опаснија, ако је истовремено и поледица!

Приликом дуже кошаве увек нам изгледа да доноси мању или већу хладноћу, особито у хладнијим месецима. Међутим, при њој је температура обично прилично виша од просечне температуре одговарајућег месеца. Истина, и при кошави је температура веома ниска, ако почне дувати, у зимским данима, после ветра са североистока, севера или северозапада. Ако кошава дува и даље, температура постаје све виша и виша. Али, има и супротних случајева да при дугоме трајању кошаве температура бива све нижа и нижа, што се на пр. догодило од 14 до 20 јануара 1927, када је уједно постајала и све јача. Углавном, термичка одлика кошаве, да ли доноси хладноћу или релативну топлоту, зависи од тога где се налази област високог притиска, да ли на истоку и североистоку или на југоистоку.

Као што се видело код годишњег тока температуре, у Београду се оштро издвајају четири годишња доба: једно хладно, друго топло, и два прелазна.

Ипак је нормална зима у Београду прилично умерена. Просечна температура јој је 0.8° , дакле близу ледне тачке. Према општем распореду атмосферског притиска у томе добу, када је источно од нас висок, западно, низак притисак, општи услови зиме су ветрови са истока и југоистока, и тишине. При умереној кошави је време прилично ведро, али, када добије јачину олује, облачност се и при њој знатно повећа, па је тада праћена, кадикад, и падањем атмосферских талоба. Међутим је стварна облачност у Београду зими велика, као што је напред поменуто, а то је поглавито последица западног и северозападног, влажног ветра.

Зими се обично смењују периоде дана са кошавом, т. ј. дана са ведрим, релативно благим, сувим временом, са данима северних ветрова, када настану велике студени, чешће праћене снегом, или са данима са ветром из западног квадранта, који се одликују великом влажношћу ваздуха, мутним временом, већином вишом температуром, и кишом, или са периодама тишина, када време задржи већином одлике ранијих дана.

Снега има сваке године, али се снежни покривач дуже одржи само приликом оштрих зима. Наравно, у Београду су ретке зиме, као што је била 1929/30, када је било свега 6 дана са снегом и 3 дана са суснежицом, у целокупном износу од 26.4 мм висине. С друге стране, снег је зиме 1928/29 лежао на земљи 67 дана, од 5 јануара до 12 марта, а у току од 55 дана снежни покривач имао је стално дебљину од 20 до 45 см. То су, углавном, екстремни услови о снегу у Београду.

Оштре и суве зиме настају у свима случајевима када ветрови са северног квадранта, т. ј. североисточни, северни и северозападни, или тишине, имају много већу частину од нормалне. Такви услови настају када се сибирски максимум притиска прошири преко целе Северне Европе, а према југу се постепено смањује, те код нас дувају северни и североисточни ветар, познати „северац“, као што је било недавних дана, од 20 до 25 јануара. Исто тако имаћемо оштру зиму ако се Исландска барометарска депресија прошири на југ преко Азорских Острва, а на североистоку преко Западне Сибирије, и ако се барометарски максимум од Мадејре распростре и преко Средње Европе. При таквим околностима, копно се хлади зрачењем при ведром небу и тишинама, а особито интензивно ако је пре тога пало много снега, који се још и даље одржава као снежни покривач. Хладноћа у тим зимама није пореклом са севера или истока, него је језгро студени у самој Средњој Европи.

У Београду су биле особито оштре зиме 1890/91, у којој су сва три месеца имала за 4° до 6° нижу температуру од нормалне; 1892/93, када су изузетно хладни били децембар и јануар, затим 1928/29, када се великом студени одликовала позна зима, јануар и фебруар, која се наставила и у марту, и најпосле 1931/32, са истим условима као прошле. У таквим зимама се просечна месечна температура смањи, према нормалној, до 9.0° , те је децембар 1889 имао температуру од -3.3° , јануар 1893 од -9.4° , фебруар 1929 од -9.2° , а март 1932 од 0.0° . Најнижа забележена температура у тим зимама спусти се дубоко испод нуле, до -26.2° 10 јануара 1893. У свима оштрим зимама, атмосферски талози у Београду падају најчешће у облику снега, ређе као суснежица, а киша је веома ретка.

Благе зиме настају када кошава добије знатно већу частину од нормалне, а благе и влажне зиме, када је подела атмосферских притисака таква да Средња Европа и околни крајеви дођу погпуно под утицај океанских ветрова, са западног квадранта. То је случај када је висок притисак у Југозападној и Јужној Европи, низак, изнад Атлантика и Северне Европе, или изнад Северозападне Европе. Ако су поменути барометарски максимум и депресија врло развијени, време ће ојужити и настаће нагло топлење снега. Такви су услови владали у Београду пре кратког времена. Од 30 јануара до 6 фебруара скоро стално је дувао ветар са југозападног квадранта, средња дневна температура постепено се повећавала, од 0.6° до 8.6° , а снежни покривач, са дебљином од 24 см, сав се отопио. Од њега су остала само мала парчад на заклоњеним местима.

У Београду је блага, а сува зима била 1920/21, када је кошава дувала много чешће,

него нормално, а и тишине су биле чешће од њихове обичне честине. Снега је те зиме било врло ретко, кише двапут чешће од снега, и ако у доста незнатној количини, а јануар је био изузетно топао. Блага и веома влажна је зима 1909/10. У њој су сва три месеца имала за 3° до 5° вишу температуру од нормалне, а дана са кишом било је двапута више од дана са снегом и суснежицом. Поред тога, ове зиме пало је за два и по пута више атмосферских талога, него 1920/21 год. Приликом блажих зима, децембар 1909 имао је температуру од 6.1°, јануар 1921 од 4.9°, а фебруар 1900 од 6.3°. Највиша забележена температура у таквим зимама попне се високо изнад нуле: јануара 1900 до 18.2°, фебруара 1899 до 24.5°.

Лето се одликује великим дневним колебањем температуре, чешће ведрим или мало наоблаченим данима, дугим сијањем сунца, припекама, а са друге стране олујама, пљусковима, кадицад са непогодом и градом, као и прилично честом оморином, која обично наговештава непогоду. Барометарски притисак се у томе годишњем добу смањује од запада према истоку, а то су услови за честе ветрове са северозапада и запада. Киша већином пада при дувању ових ветрова. Заиста, кишовита и свежа лета настају када су ветрови са западног квадранта много чешћи од њихове нормалне честине и када је висок притисак на северозападу, низак на истоку. Напротив, сува и топла лета изазвана су таквим распоредом притисака да је барометарска депресија развијена у Западној Сибирији и на Атлантику, а Средња Европа да је под високим притиском. Тада су дани изузетно топли, а тишине су знатно чешће од нормалног броја. У таквим летима се температура може повећати у Београду до веома велике вредности, кадицад и до 40°, што се догодило у неколико последњих година: 5 јула 1916 максимум температуре у хладу износио је 40.2°, 12 августа 1921 41.8°, а 1 августа 1923 40.1°. С друге се стране најнижа температура у неким данима ових истих месеца, спусти до веома ниских вредности: јула 1891 до 6.1°; августа 1906 до 6.4°.

Колико је променљиво поднебље Београда може се утврдити и по овим чињеницама. У Београду је средња температура 12 јануара 1903 била 14.6°, док је 21 јануара исте године била — 10.9°, а то одговара разлици од 25.5°, која је већа од годишњег колебања температуре. Још веће разлике у температури имао је фебруар 1929. Тога месеца био је најхладнији дан 10., са температуром од — 22.1°, а 26. имао је чак температуру од 5.1°, која је за 27.2° виша од температуре ранијег дана. И у летњим месецима су разлике у средњим дневним температурама прилично велике. Тако је 10 јула 1903 температура била 12.9°, а 20 исте године 29.8°, по чему је

разлика 16.9°. Иста је толика разлика била августа 1921: 12. 32.8°, 16. 15.9°. Шта више, у неким годинама је понеки летњи дан хладнији од неког зимског, што се у Београду, на пример, догодило 1903. Те године је 12 јануар имао температуру од 14.6°, као што је раније поменуто, 19 маја она је била 11.9°, 5 јуна 11.8°, а 10 јула 12.9°. Као што се види, у неким данима маја, јуна и јула средња температура била је за 1.7° до 2.8° нижа од најтоплијег дана у јануару.

Лети можемо лако поднети и врло високу температуру ако је ваздух сув. Али, ако је влажан, подноси се и мања топлота много теже, јер је, услед велике релативне влажности, спречено нормално испаравање са наше коже и већи део тела облије се знојем. То су они несносни летњи по подневни часови неподношљиве оморине, када је, због спреченог испаравања воде из нашег тела, уједно спречен и веома важан пут којим оно регулише произведену топлоту у организму сагоревањем примљене хране. Тај осећај је у толико нелагоднији, у колико је ваздух влажнији. То би, међутим, престало, ако би духнуо ветар, који механички надражује кожу и олакшава испаравање са њене површине и при великој релативној влажности ваздуха. То би се лакше могло схватити ако изнесем обичан пример из свакидашњег живота. Свакико је у летњим данима путовао железницом, особито брзим возом, осећа се доста пријатно све док се воз креће. Али, чим се у некој станици дуже задржи, осетимо све већу и већу непријатност, све више нас облија зној, све више постајемо нервозни што се воз не крене, и тешко нама ако су сви прозори заузети. То нелагодно осећање с места се изгуби, чим воз понова пође. То су у природи ветар и тишина. Ветар има улогу војње воза, а тишина, стајање у некој станици.

Сасвим је друкчији утицај ветра и тишине у зимским данима. Наши цигани веле: „Нема зиме без ветра”. И заиста, ма колико да је температура ниска, ми је подносимо доста лако ако влада тишина; шта више, хладноћа нам тада прија, и јача нас. Кад дува јак ветар, особито кошава, осећамо много више хладноћу, ма да температура може бити доста блиска ледној тачци. Ветар и тада врши механички надражај на кожу, али сада изазива код организма стварни осећај студени, која је веома непријатна. Још горе је ако је, у исто време, ваздух влажан. Тада ћемо цвокотати и при малој студени, и мислити да је Бог зна како хладно.

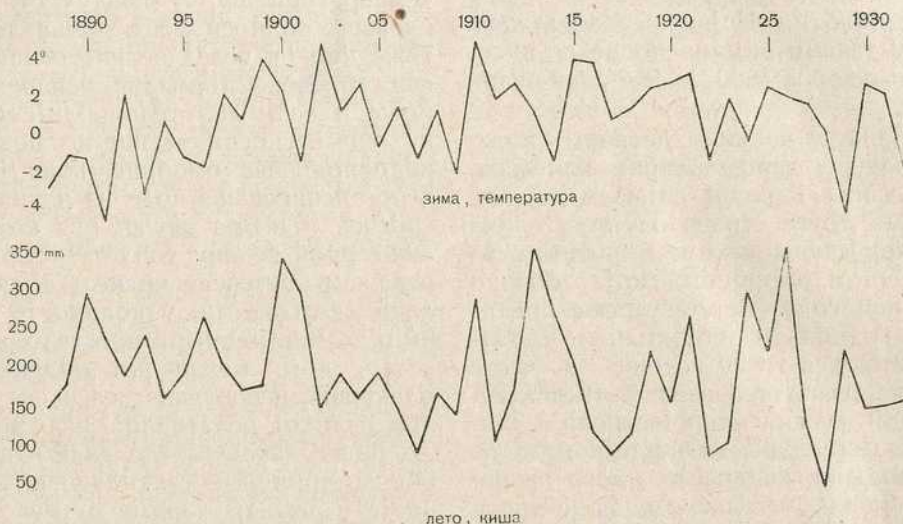
Ако пређемо опет на питање Београдског поднебља, из искуства нам је познато да једна зима није иста као друга, а исто вреди и за лета или друга годишња доба. Тачно је да су температура, као и количина атмосферских талога, за било које годишње доба у једној години увек друкчији, него у другој.

То је, примера ради, нацртано у слици 5 за зимске температуре и за летње количине кише.

По свима тим подацима излази да у Београду постоји једна кратка периода, чије је просечно трајање око 3 године. То значи, да се, просечно, сваке три године јавља хладнија или топлија зима, сувље или кишовитије лето итд. Особито велике разлике су код температуре зимских месеца и код годишњег колебања температуре, док су — по самој природи — мање код средње годишње

као правилна периодска варијација климатских елемената. Једино годишње колебање температуре показује већу правилност са периодом од 13 година, нешто краћом од поменутих.

Код стварне температуре и количине кише, не могу се из дијаграма уочити неке изразитије везе са честином сунчаних пега, чија периода траје 11 година. У Београду се само нешто јасније истичу код годишње и летње количине кише. Јер, максимуму сунчаних пега одговара, углавном, мала количина

Слика 5. — Варијација зимске температуре и летње количине кише у Београду, у периоди 1888—1932

и летње температуре. Исто су тако велике разлике и код количине талога у зимским и летњим месецима.

Поред ове кратке периоде колебања климе, у дијаграмима се истиче и нешто дужа периода од 7 година, коју су раније утврдили американски и швајцарски метеоролози. Али, ни ова периода није правилна.

Ако се узму у обзир само најистакнутије најниже и највише температуре или најмање и највеће количине кише, добија се још нешто дужа периода од приближно 15 година. Она, међутим, показује у своме трајању још веће неправилности. Зато се не може узети

кише, а минимуму пега, велика количина кише. У Београду је годишња количина кише при минимуму пега око двапут већа, него при максимуму сунчаних пега. Код лета је разлика још већа. Тада је, при минимуму пега, количина кише око трипут већа, него што је при максимуму сунчаних пега.

Помоћу дијаграма са изравнатим петогодишњим средњим вредностима температуре и кише добија се једна још дужа периода климатских елемената отприлике од 35 година. У Београду се та периода најјасније истиче код варијације годишње количине атмосферских талога.

Das Klima von Bèograd

Prof. P. Vujević

Das Klima von Bèograd wird durch seine Lage, geographische Breite und durch die Entfernung vom Atlantischen Ozean beeinflusst. Um es zu bezeugen wurde der jährliche Gang der Lufttemperatur in Bèograd mit dem Gange fast auf gleicher geographischen Breite liegender Städte Bordeaux, Lussin Piccolo, Braïla und Kazalinsk verglichen (Fig. 2). Daraus ersieht man, daß Bèograd einen Übergang vom Küsten- zum Kontinentaltypus, bezeichnend auch für das westliche Küstenland des Schwarzen Meeres, darstellt. Die

jährliche Temperaturschwankung von 22.3° überzeugt uns, daß Bèograd, in thermischer Beziehung, ziemlich günstige Bedingungen besitzt. Bèograd zeichnet sich weder durch allzu strenge Winter, noch durch allzu heisse Sommer aus.

Die Feuchtigkeit und die Bewölkung haben in Bèograd verhältnismäßig grobe Werte. Die Luft ist besonders feucht in der kälteren Jahreszeit (November bis Februar 77—83%), aber auch in den zwei wärmsten Monaten ist die relative Feuchtigkeit nicht kleiner als 62%. Die mittlere

www.annual. Die Bewölkung beträgt 5.8; im Dezember steigt sie auf 7.4, während sie im August den kleinsten Wert von 3.8 aufzeigt.

Sehr günstig sind in Beograd die Niederschlagsverhältnisse. Das normale Jahresmittel von 640 mm ist gleichmäßiger als in Mitteleuropa oder im adriatischen Küstenlande auf die verschiedenen Monate verteilt. Der Unterschied zwischen dem trockensten und dem regenreichsten Monat beträgt in Beograd nur 6.2% der Jahresmenge, in Wien 7.2%, in Lussin Piccolo 9.4%, in Hvar sogar 11.4%. Aber auch in der jährlichen Periode des Regenfalles zeigt Beograd einen Übergang vom adriatischen zum mitteleuropäischen Typus an (s. Fig. 3).

Der häufigste Wind in Beograd ist die Koschawa, d. h. der Südostwind; dann folgen Windstillen, West- und Nordwestwind. Nur im Sommer zeichnen sich durch größte Häufigkeit Windstillen, West- und Nordwestwind aus, und die Koschawa kommt erst an vierter Stelle. Die Tabelle auf Seite 109 und die Fig. 4 stellen die Häufigkeit der Winde und der Windstillen in einzelnen Jahreszeiten dar.

Die Koschawa weht in heftigen, bald schwächeren, bald stärkeren Stößen und tritt in jenen Fällen ein, wenn sich ein Barometermaximum über Mittel- oder Südasien und die Depression am Tyrrhenischen oder Adriatischen Meere, oder weiter in Norwesten, einstellt. Mittlere Stärke der Koschawa beträgt 5—11 m/s, aber die einzelnen Stöße sind bei weitem stärker. Dieser Wind zeichnet sich auch durch langes Andauern aus. Die längste Periode wurde im Jahre 1928 beobachtet, wenn die Koschawa, mit einer kurzen Unterbrechung, vom 10 bis zum 28 März, öfter mit einer Geschwindigkeit von 14—25 m/s, wehte.

Weiter sind besprochen die Ursachen kalter und warmer Winter, trockener und regenreicher Sommer, sowie die periodischen Änderungen des Klimas. Fig. 5 stellt die Schwankungen der Wintertemperatur und der Sommerregen in der Periode von 45 Jahren (1888—1932) dar, auf welche sich auch übrige Angaben in diesem Aufsätze beziehen.

Синиша Л. Сретеновић, новинар

Пијачно питање периферије Београда

Једно од важних и деликатних комуналних проблема за садањи и будући савремени Београд јесте и пијачно питање.

Прошло је неколико година, а питање о трговима у Београду стоји готово на истој тачци, као и раније. Данашњи број тргова за нашу престоницу, која броји око 300.000 становника, мали је и не задовољава ни основне потребе свих грађана, а нарочито оних, који станују на периферији.

У мањим градовима то питање има нарочитих тешкоћа, те се с тога теже решава но ма које друго локално питање. Те тешкоће могу се савлађивати само онда, ако се са меродавне комуналне стране на време правилно схвате: локални односи и стварне потребе појединих крајева.

Када се сви ови моменти узму у озбиљну оцену и када се дубљим проучавањем анализира фактично стање ствари, онда ће се свакако наћи најреалније и најправичније решење, које ће најприближније одговорити како општим интересима престоничких потрошача и околних произвођача, тако и локалним интересима краја у коме се трг подиже. На сваки други начин пијачно питање може само привремено бити опет скидано са дневног реда, те да кроз кратко време повуче за собом веће последице, често на штету баш оних грађана, који су најмање тражили да им трг дође испред имања.

Што се пијачно питање у нашој престоници од увек развијало на скоро једноставан начин, тако, да је грађанство могло од увек бити само незадовољно, узрок је био само у томе, што је са надлежне стране и сувише мало пажње поклањано оцени свију оних околности, које је ваљало предвиђати, па да се створе правилне одлуке. Ко може тврдити да није било излаза и могућности да се стане на пут слепом распаљивању борбе грађанства једног дела града са другим; да се узбуђене страсти сузбију а личне користи не испољавају пошто пото на прво место? итд.

По нашем мишљењу решавање пијачног питања у Београду треба да се базира на једном добро проученом плану и да се пре пројекта пијаца на време и свестрано расправи: где ће се подићи главна пијаца и на којим ће се местима у току времена и када ће се појавити стварне потребе за новим пијацама. Разумљиво је, да пре остварења ових

последњих треба свестрано испитати: насељеност појединих крајева, тенденцију и услове даљег насељавања, приступачност места за трг потрошачима и произвођачима, саобраћајна средства као и структуру и економски ниво становништва дотичног краја.

*

После светског рата пијачно питање било је очајно. Београд је имао свега три пијаце и то: „Цветни Трг“, „Велика Пијаца“ (која се налазила између Југовића улице и старе Управе града), и „Палилулска Пијаца.“ Прве ове две биле су у општинским рукама, док је Палилулска била у приватним. Све три пијаце животних намирница, може се рећи, нису биле пијаце, него ругло и извор многих инфективних болести. Сем ових пијаца постојале су „Житна Пијаца“, „Сточна Пијаца“ и „Сењска Пијаца“, која се налазила код Крагујевачког Ђерма, између Шумадиске и Војводе Мишића улице.

Општинска управа 1926 године увидела је потребу подизања нових пијаца. Том приликом подигнуте су ове пијаце: „Јованова Пијаца“ (уместо „Велике Пијаце“), „Зелени Венац“, „Калеџића Гувно“ и, најзад је реновирана пијаца „Цветни Трг.“

Поред напред означених пијаца, Београдска општина има још пијацу „Смедеревски Ђерам“, „Бајлонову“ и пијацу код „Старог монопола дувана“. Све ове пијаце ни у основној мери нису уређене, како би то требало да буде у једном великом граду као што је Београд.

Једна модерна пијаца не састоји се само у томе што ће имати лепо подигнуте локале са модерним техничким потребама, него треба нарочиту пажњу обратити на јачање снабдевања свих врста животних намирница, јер већи промет доноси неминовно и знатно снижење цена. Промет мора бити потпуно лак и једноставан. Организовано побољшање снабдевања донеће поред повољнијих цена и бољи квалитет намирница. А то је такође један од главних момената у апровизационој политици општине једног великог града.

Пијачна управа треба да помаже произвођачима да са малим губитком времена, без великог труда, и уз јефтине саобраћајне цене донесу своје продукте на тржишта. Чим су бољи довозни путеви пољопривредних

производа до места потрошње, чим је боље уређен промет и продаја и чим се брже може развијати посао, тим ће лакше и произвођач бити у стању јефтиније продавати своју робу, јер ће му бити приштеђени многи сувишни издаци, умањене неугодности и губитак времена.

Што се тиче понуде и потражње, она се налази само тамо у довољној мери, где има и довољно производа — робе, а роба се доноси тамо, где јој се пружи најјача и најлакша прођа. Пијачни промет манифестује тенденцију, која се даје тешко побијати, да се наиме роба доноси тамо, где између купаца и продаваца може најлакше доћи до трговачког пословања. Где је централизација тржишта јача а где се роба може лакше изложити купцима, ту се лакше даде уредити и понуда и потрошња. Ова економска истина и чини да је н.пр. данас Јованова пијаца јефтинија за скоро 30% од свих осталих београдских пијаца.

Живот тржишта код нас доведен је до апсурдног заплета. Место слободног тржишта — где произвођач продаје своју робу потрошачу — створен је монопол, који има за циљ, да робу, коју купује од економски најслабијег произвођача први професионални прекупац добије што јефтиније, и затим, да робу коју продаје најмање заштићеном потрошачу последњи професионални препродавац прода што скупље. Према овоме, економски најслабији слојеви, а то је огромна већина ситних произвођача и широке масе потрошача, пролазе доста рђаво, односно постају жртве скупог професионалног прекупништва животних намирница.

Да би се створиле градске пијаце засноване на принципима сношљивих цена и здраве робе потребно је да се што више отстрани веза вишеструких посредника између произвођача и потрошача.

Пијаце би требало подизати на модерној основи са свима техничким, естетским и хигијенским уређајима. Пијачни простор треба да буде толики, да тај крај у коме се пијаца налази, задовољава свим потребама и да може да прими све понуђаче и потрошаче, а не да један велики број стоји изнад оквира пијаце, на улици, што даје ружну слику тржишног хаоса неуређења.

Код нас у Београду пијаце су снабдевене са једним малим бројем локалчића и обичних тезги само за поједине артикле. Међутим, по-

ребно је да свака мања пијаца има своје магацине, где ће се намирнице држати а за веће, поред тога, треба подићи нарочити, засебан део пијаце, штале за стоку и просторије за кола итд. Ово је неопходно ради одржавања чистоће. Од велике је користи, као што је то по великим градовима, установити на пијацама општинске колективне хладњаче које би добро послужиле, нарочито лети, за намирнице које се брзо кваре. На тај начин избегавала би се велика материјална штета.

После свега треба обратити нарочиту пажњу — на управу пијаце која би имала дужност, да на првом месту ради на појачању промета и нормализирању цена, да врши строг надзор у хигијенском погледу, као и квалитета робе, и да води рачуна и на естетско-хигијенску страну животних намирница.

Исто тако једно од важних ствари јесте доношење пијачног реда у Београду. Пре неколико дана у Општини београдској била је образована специјална комисија на челу са г. И. Шкољником, шефом Таксено-привредног отсека. На седницама је претресано питање § 191 Закона о радњама, који предвиђа доношење пијачног реда у градовима на основу специјално издатих уредаба, наредба и правилника о регулисању тржног промета. Ти прописи треба да послуже као база за нови београдски пијачни ред.

Нови пијачни ред за Београд имаће да се саобрази прописима о радњама. Врсте пијачног промета биће, с обзиром на то ограничене. Манифактурна, галантериска и нирбешка роба, неће се моћи, као до сада, по ступању на снагу новог пијачног реда, продавати ни на једној пијаци у Београду. Пијаце ће служити искључиво само за продају артикала исхране, а биће дозвољена и продаја, у колико је то предвиђено, артикала домаће радиности, међу којима је, везена и платнена израђевина.

За сада је неопходно подићи пијаце бар на Пашином Брду, на Вождовцу и једну пијацу код Крагујевачког Ђерма. На Чукарици се такође мора подићи једна модерна пијаца за животне намирнице, на место садање, која претставља ругло периферије Београда, (види слику у чланку г. Ј. Викторовића, стр. 104). Водити рачуна да те нове пијаве не буду уз саме улице. Ови крајеви периферије Београда не треба да остану и даље заборављени јер свакидашње потребе живота изискују брзо решење овог пијачног проблема

Јавна говорница:

Мемчило Ђорић, новинар

Да ли штеде Београђани

Под рубриком „Јавна говорница“, „Београдске општинске новине“ ће од сада као орган Београда, пуштати све написе, критике и питања из редова грађанства, која се по својој садржини буду односила на комунално-социјалне проблеме наше престонице, а својим тоном имала карактер апсолутне непристрасности и објективне начелности. За објављене написе у „Јавној говорници“ „Београдске општинске новине“ ће платити сто динара од написа. Сви написи морају бити потписани.

Да би се на ово корисно и данас најактуелније питање могло одговорити у доба светске кризе и финансијске катаклизме, бацићемо се једним погледом на интересе и сврху штедње од које живи и зависи привредно или боље речено социјално богатство једне заједнице — нације.

Један човек, интелегентан, марљив и прилежан, мора увек да мисли на будућност, не мање него што мисли на садашњост. Кога то не распињу и не муче бриге о ономе шта ће се десити сутра?

Потребе за штедњом не осећају се само код животиња. Зато су животиње бедне, али можда задовољније него ми. Но будућност је пуна неизвесности а често и недокучивих могућности. У игри судбине здрави постају болесни, силни и моћни финансијски магнати — пуки сиромаси, вазда срећни — несрећни. Ова игра судбине, кобна игра, збива се врло често тако брзо и неумитно да ни најумнији човек, највештији индустријалац или трговац не може зауставити тај силни захуктани точак краха.

Новац заиста чини непобитну суштину живота. Њиме се постиже лакши и угоднији живот, њиме се осети често и срећа. Истина је да богаташи страдају и тугују као и пуки сиромаси, али је тачно да је новац готово једино оруђе којим се убијају многе невоље и зла. Зар се новцем не купују многа добра: раскошне куће, животне радости, скупоцени предмети, па чак и оно што је најпотребније човеку — здравље.

Због свих ових свакодневних животних потреба човеку се намеће дужност да штеди.

Новац је сретство којим се врши размена добара да би се могле подмирити све потребе. Оне највиталније да би се одржала човекова егзистенција као што су: храна, одео и стан. Све друго долази као угодност за живот, а од тих угодности има и таквих које су врло штетне по човеков живот, као што су многа наркотична сретства (уживања). Обилном штедњом, занемаривањем свега што је излишно и непотребно, која често на жалост претстављају изопачену цивилизацију, убијају не само здравље већ и душевно спокојство, друштвени морал, руше економску моћ појединаца и породице, а преко друштвених ћелија, социјално богатство и привредну снагу нације.

У једном свом капиталном делу „О јавним кредитима“ П. Л. Лолије, професор француског колежа, наводи мишљење Адама Смита и Гледстоново, па каже: „Једно поколење не може толико осиромашити земљу својим заједничким погрешкама колико је поједини могу обогатити својим уштедама и проналасцима.“ Па кад је већ тако зашто да не штедимо, јер штедња доноси добра самом себи на првом месту, односно својој породици, а преко ове својој отаџбини.

Да би у томе успео штедљив човек треба да се задовољи оним што има, да своје претензије ограничи, да жртвује садашњост према будућности, да живи без дугова и да чува своју економску независност. Када се већ расправља питање о штедњи не треба нити пак може да се заборави на морални, односно на педагошки моменат. Мало ћемо данас наћи људи који воде рачуна о својим новчаним радњама и операцијама. Не мало њих користе се куповином на отплату, поруцбином на кредит и позајмицом на камату па уображавају да ће своје дугове лако да подмире, и тако из дана у дан све више и више удаљавају се од свога буџета, а самим тим и од својих моралних обавеза.

Ако би само један часак завирили у дужничке књиге појединих банака (не заборављам да је Југословенски народ успео да упише око 15 милијарди улога на штедњу и да је због прљавих спекулација извесних банкара улагач изгубио веру у банку, али не треба заборавити да ми имамо Хипотекарну банку, Поштанску и Општинску штедионицу,

које дају потпуну гаранцију за поверену им уштеду), заложних завода и трговина које дају робу своју на отплату, ми би били скамењени пред фрапантним цифрама дужника. Ово готово највише и најцелисходније важи за Београђане.

Београђани су неоспорно изложени већим новчаним издацима и трошковима уопште него остали грађани наше Краљевине. Па ипак то не значи да су оволика задуживања узрок једино немаштина или реалне потребе живота.

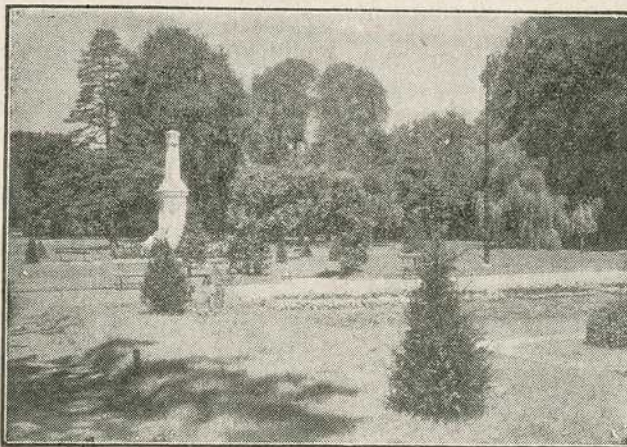
Овде су по среди прохтеви за угоднијим животом, што нам нарочито тумачи тај факат да дужници најмање припадају сталежу оних најсиромашнијих, већ на против најчешће и поглавито средњем, чиновничком, па чак и имућнијем сталежу. Када прођемо једним од београдских хотела, шеталиштем или кроз које какво држвно или приватно надлештво, пред вама се појављује један базарски свет, читава галерија мондена и монденкиња. Све то луксузно рухо узето је на отплату са малим изузетком. А када се већ узима на такав начин у рачун се често уносе и ствари апсолутно непотребне и претерано скупе. Тако долази сад нехатно и готово несвесно да и најпоштенији грађанин упада у дугове чије је обавезе апсолутно у немогућности да на време регулише, те изгуби сваки

кредит и сваки углед у чаршији а као законска последица стижу забране.

Нека ми је допуштено (трудећи се да не дотакнем деликатност положаја чиновника извесног надлештва, да само узгред, en passant, наведем једну доста тешку и болну истину.

Од особља једног самоуправног надлештва, које има око четири хиљаде службеника, према подацима који ми стоје на писаћем столу, више од једној трећини стављене су забране на плате. У колико су ове забране дошле ради неплаћених станова, ми ћемо их одбацити. Становати у здравим и хигијенским становима јесте једна неминовна потреба цивилизованог човека. О исхрани и задуживању због болести нећемо ни говорити. Али цифра и сиже забрана у доминантним случајевима говоре да та финансијска оптерећења појединаца долазе готово и искључиво због ствари које ни у колико не претстављају неизбежну потребу и егзистенцију човеку. То су све сама ситна задовољства, раскошна облачења, уживања и животне посласнице, које на крају бивају горке како за појединца, тако и за читаво социјално богатство.

Београђани, сви без разлике, треба да поведу више рачуна о „белим“ парама и „црним“ данима, на првом месту због себе самих.

Мих. С. Петровић

Црква и просвета средњевековнога Београда

О Средњевековној просвети уопште може се говорити само у оквиру цркве, јер је сва писменост онога времена и целокупна културна делатност била везана за цркву и свештенство.

Према томе, и у Београду су просветне прилике биле у тесној зависности од цркве. Пошто је Београд кроз цео средњи век био средиште епископије, може се с правом рећи да његова културна улога није била мала.

Нажалост, ни на просветноме пољу као ни на осталим пољима људске делатности Београд се није развијао без прекида и без трзавица. Због недостатка континуитета у развоју ни као верски и културни центар Београд није могао допрети до оне висине, на коју би се свакако попео, да су политичке прилике биле повољније.

Верскоме напретку Београда сметали су пре свега непрестани ратови, који су се око њега водили и вечите промене његових господара. Али много више него политичке прилике тај су напредак ометале саме верске трзавице. У почетку деветога века Београд је имао бугарску цркву са грчком службом. Бугарима је припадао и у време, када се код њих водила борба између источне и западне цркве и у тренутку када су они прелазили са грчкога на словенско богослужење. Кда је Свети Сава у Жичи основао самосталну српску епископију Београд се налазио на домаку њенога утицаја, а по неким старим летописима у њему је чак било и седиште једне од епископија, које је Свети Сава основао. Са падом у мађарске руке Београд је добио католичку цркву, па и католичку епископију. Најзад у крилу саме католичке цркве у Београду је служена служба и на словенскоме и на латинскоме језику.

Нема истина никаквих помена да је у току средњег века између разних вероисповести у Београду долазило до каквих оштријих сукоба. Зна се само да је сваки од његових узастопних господара фаворизовао цркву своје вере на штету осталих. Па ипак ова подвојеност свакако је сметала правилноме развоју цркве и просвете.

Пре аварске најезде београдска епископија припадала је архиепископији у Сирмиуму (Сремској Митровици). После разорења Сирмиума 582 године, сремска архиеписко-

пија није обнављана све до времена Светога Методија. На тражење моравскога кнеза Растислава и панонскога кнеза Коцеља, папа је обновио сремску архиепископију, али ју је пренео у Моравску и поставио јој на чело Светога Методија. Из једнога писма папе Јована VIII, писаног српскоме жупану Мутимиру 876 године, дало би се закључити да је под духовном влашћу Светога Методија био не само Срем, већ и сва област која је некада припадала сремској архиепископији, па дакле и Београд¹⁾. Може бити да је већ тада, за живота Светога Методија, Београд познао словенску писменост.

У сваком случају познат је један београдски епископ словенскога порекла још из времена док је Свети Методије био жив. Године 878 на Београдској владичанској столици седео је словенски ушкопљеник епископ Сергије. Он се помиње у једноме писму папе Јована VIII бугарскоме краљу Михаилу. Папа пише краљу како је неки Сергије, човке одан свакојаким пороцима, на превару добио свештенички чин. Његов епископ када је то дознао, збацио га је, али га је после неки Ђорђе, који је себи неправично присвајао епископску власт, поставио за београдскога епископа. Зато папа обавештава краља да је папском одлуком Сергије збачен са Београдске епископске столице.

Ускоро затим, после смрти Светога Методија 885 године, у Београду су се појавили ученици словенскога апостола.

Пошто је у Моравској немачка странка однела победу, Методијеви ученици Горазд Клемент, Лауренције, Наум, Сава, Ангелар и многи други, било их је на две стотине, буду оковани у вериге и бачени у тамницу. После тога прича легенда, о Светоме Клименту, Немци дотерају стражама до границе и прогнају из Моравске Климента, Наума и Ангелара. Они се упуте на југ у Бугарску. Кад су дошли до обале Дунава липовом ликом свежу три дрвета те се на таквоме сплаву са Божијом помоћу превезу на другу страну. Затим приспу у Београд „најплеменитији град од свих који леже на Дунаву.“ Ту се јаве бугарскоме заповеднику Боритакону и испричају му све што се догодило.

Боритакон је знао, каже даље легенда, да су бугарскоме краљу Борису потребни такви

¹⁾ Стојан Новаковић, Први основи словенске књижевности, стр. 121.

зато их љубазно дочека и пошто су се одморили од дугога пута упути их краљу Борису, који се налазио у својој престоници Преслави, у данашњој Бугарској.

Борис је лепо примио Методијеве ученике а са њима и словенску књигу и словенско писмо. Тако је Горазд, који је после смрти светога Методија имао бити моравски архиепископ, постао архиепископ у Бугарској.¹⁾

Почетком једанаестог века Београдска епархија припадала је охридској архиепископији, која је основана на месту старе архиепископије прве Јустинијане. Грчки цар Василије Бугароубица у једној хрисовуљи охридске цркве изрично помиње Београд, Смедерво, Брачинево и Мораву. Вероватно је да је припајање Београдске епархије охридској митрополији дошло као последица Василијевих победа над Бугарима 1019 године.

У то време Београдској епископији припадало је четрдесет клирика и четрдесет кметова као и самој архиепископији у Охриду и великим епархијама у Скопљу, Нишу и Софији.²⁾

За време цара Асена основана је 1196 године бугарска трновска патријаршија. По бугарскоме синодику, београдска епископија била је под њеном влашћу. Асенов наследник цар Калојао (1199—1207) жалио се у једном писму папи Инокентију III да његовоме царству припада пет епископија, које је освојио и присвојио угарски краљ. Ту је свакако мислио на Београд, Браничево, и друга места блиска Угрима.

Међутим, врло је вероватно, да је бугарска црква имала над београдском епархијом стварне власти само у време, када су се границе самосталне бугарске државе простирале до Београда.

Више српских летописа бележе да је године 1219 приликом оснивања самосталне српске цркве Св. Сава основао поред осталих и Београдску епархију при храму пресвете Богородице. О томе међутим нема других потврда.³⁾

Као српски београдски митрополити помињу се у току средњег века Лонгин 1447, Филотеј 1481, Теофан 1509, и Максим 1512 и 1513. Овај последњи није био нико други до унук Ђурђа Смедеревца, бивши деспот Ђурђе, који се под старост закаљуђерио, као што су радили и стари српски владари. Београдска српска митрополија постојала је дакле и за време мађарске власти у граду.

Тек из почетка петнаестог века имамо помена о Београдској католичкој епископији. Пре тога Београдска католичка црква припадала је которској епископији, која је имала врло велику диоцезу и којој су припадале све

католичке цркве Саса и Далматинаца од приморја до Београда и Голупца.⁴⁾ Католичка епископија пропала је свакако тек 1521 године кад су Турци заузели Београд. Занимљиво је, међутим, да се она не помиње у исцрпним описима опсаде Београда 1456 г., када су у Београд биле упрте очи целог католичанства.

Тако је Београдска црква за неколико векова променила неколико господара. Моравска надбискупија, Охридска грчка архиепископија, Српска жичка архиепископија и бугарска трновска патријаршија, отимале су се о духовну власт над Београдом.

У срећним земљама не само владичанске столице, већ и обичне парохije још чувају монументалне цркве, које су подигнуте у току средњег века кад је црквена архитектура највише цветала.

Београд је био те зле среће да се не може подичити ни најмањим спомеником средњевековне црквене уметности.

Неки мисле да је данашња Барјак џамија на Зереку била некада православна црква, па су је после Турци претворили у џамију. За то, међутим, нема никаквих ближих историјских доказа.

Испод онога места у Граду, где се сада налази Победник, постоји једна стара грађевина, која још од турскога времена служи као војни магацин. И за њу и за још један магацин у Доњем граду постојала су мешања да су то некадашње цркве. Колико су та мишљења тачна није подробније испитано. У сваком случају те грађевине немају ничег монументалног на себи. Ако су некада и биле цркве, биле су то само за невољу.

О београдским средњевековним црквеним грађевинама остали су нам још само писмени помени.

Алберт Ахенски, крсташки путописац, први помиње једну београдску црквену грађевину. Он каже да су Бугари 1095 године у некој београдској црквици запалили шесет крсташа Готијеа без имања, који су се ту били склонили од њих. И та најстарија позната београдска црква сачувала нам се само у успомени на онај дан, када је предата огњу.

Кроз цео средњи век била је у Београду чувена митрополитска црква Успења свете богородице са чудотворном Богородичином иконом. Према Туроцијевој хроници византиски командант Београда предао се 1073 године Мађарима „носећи сребрну икону пресвете Богородице вечите девице Марије.”⁵⁾

То је први помен чудотворне Богородичине иконе, која се чувала у Београдској саборној цркви. Ако се можемо ослонити на старе српске летописе, та црква постојала је већ 1219 године, када је Свети Сава оснивао самосталну српску митрополију.

— наставиће се —

¹⁾ Рачки, Вијек и дјеловање, с. 370; Jiriček: Geschichte der Bulgaren, s. 160; Ст. Новаковић, Први основи..., с. 53.

²⁾ Jiriček, op. cit. 202.

³⁾ Љ. Стојановић, Споменик III, Дирпатски, Рачански и Руварчев први летопис.

⁴⁾ Јиричек, Историја Срба, с. 15, књ. II.

⁵⁾ В. Марковић, Православно монаштво..., с. 40.

Један значајан претрес у Београду пре сто година

— Отмица девојака из Мозгова и догађаји који су претходили султановом Ферману —

Султанов Хатишериф, прочитан у Београду 1830 године, којим се Србији праве доста широки уступци, изазвао је страховиту реакцију код Турака у Србији настањених, нарочито код турских функционера, спахија и харачлија (порезника).

Они су нарочито били погођени оним делом Хатишерифа, који је гласио:

„Сем гарнизона по тврђавама, забрањује се свим осталим Турцима пребивање у Србији са свим.“

У вези с тим долазила је одредба да Турци, који имају имања и земље у Србији (спахије), могу их продати Србима у року за годину дана, по цени коју комесар процени. Затим:

„Који Србим не би драгом вољом хтео да служи Турчину, онга не може Турчин ни на који начин натерати да служи.“

Најзад, предвиђено је укидање сакупљања порезе, коју је отсеком имао да исплаћује у будуће Порти кнез српски.

Ово је заиста значио крај благодетног живота турских спахија, харачлија, јаничар и отсалих функционера.

Ствар није прошла тако једноставно, као што су Срби очекивали. Потпомогнути од београдског везира и отсалих функционера, Турци су, да би се светили, почели да врше по Србији страховите зулуме и злочине, а београдски везир обуставио је извршење Хатишерифа.

Од многобројних турских насиља, Турци су највише отимали, бесчастили и потурчивали српске девојке, и срамотили жене, често на очиглед њихових мужева, браће и породице.

*
* *

Године 1832, у јесен, на берби винограда у селу Мозгову, код Алексинца, десило се ово. Људи и жене радили су и брали грозђе у винограду. Међу њима налазиле су се и девојке Миљкана и Марија, кћери Јањима и Стојана Гојковића. Наиђоше на коњима браћа бегови Вренчевићи. Расмотрише жене у винограду и око им паде на Миљкану и Марију, које су биле најмлађе. Залетеше се бегови у виноград, зграбише их, подигоше на коње и одјурише.

Девојке дадоше отпор и почеше да се отимају. У једно мтрнутку, кад су коњи ишли нвицом реке Мораве, девојке се отеше и скочише у реку. Није им помогло. Вренчевићи их извукоше, одведоше их, потурчише и направише их својим љубазницама.

Оваквих случајева, и куд и камо горих, било је врло много. Али, ни један није добио такав значај, као отмица Вренчевића, која је изазвала велику дипломатску преписку, интервенцију Порте, па чак и интервенцију руског посланика у Цариграду, тако да се ствар завршила једним од највећих претреса у Србији, одржаним у Београдском граду, тачно пре сто година, у 1833 години. Тај претрес изазвао је огромно интересовање народа, велике и јавно манифестоване симпатије Београда према девојкама из Мозгова и срџбу против бегова Вренчевића.

Порта је упутила у Србију свог нарочитог изасланика Мустаф-бега.

Београдски везир саопштио је тада Кнезу Милошу, да ће наредити да му дођу из Лесковца у Београд браћа Вренчевићи са отетим девојкама, па да испита ствар. Ако девојке изјаве да су својом вољом потурчене, онда ће остати Вренчевићима. А ако изјаве да су потурчене насилно, онда ће се вратити родитељима.

Ова одлука није ни мало задовољила Кнеза и он је одговорио:

„Као што Часни Везир мисли сада девојке Вренчевићеве испитивати, тако су исто и у време дахија испите чинили, и нигде се не показа да је ко насилно, већ све својевољно потурчен. Худа је то воља била, где сабља за вратом стоји, и где нико животом сигуран није, који би покушао рећи да је силом потурчен.“

Кнез је захтевао да се девојке најпре врате родитељима, па онда да се ствар извиђа. Везир се извиђивао, да то не може да уради без одобрења из Цариграда. Али, у том му је, захваљујући интервенцији српске делегације у Цариграду и пресији руског посланика, стигло наређење, да Вредчевиће казни као виновнике, а девојке да им не враћа натраг, макар оне и признале да су својевољно пошле за њих и потручиле се, него да се у том случају одвоје од њих и да се сачека решење Порте. Ако пак девојке изјаве да су на силу отете, да се одмах врате родитељима.

*
* *

Браћа Вренчевићи, на позив београдског везира, кренуше се са девојкама из Лесковца за Београд. Свечано, као да иду у сватове.

Мајке и сестре отетих девојака, чувши за то, изађоше пред њих и сачекаше их у Ражњу. Али Амзи-ага који је пратио поворку, забрани да се са девојкама састану.

Мајке и сестре ипак пођоше за њима и тако стигоше у Јагодину.

Ствар се међутим убрзо беше прбчула по целој Србији, изазвавши велико интересовање народа и огорчење против Вренчевића.

У Јагодини је дошло до сукоба. Велика маса народа, њих око две хиљаде, наоружаних, нападоше на Вренчевиће и њихову пратњу. Само захваљујући интервенцији српских пандура сукоб је прошао без жртава.

Из Јагодине је продужен пут у двоја кола. У првим колима ишле су две отете девојке, једна њихова сестра и мајка Вренчевића, а у другим колима девојачка мајка и друга сестра.

Кад стигоше у Багдан, Амзи-ага, киван због оног напада народа у Јагодини, да би се осветио, натеривао је Вренчевић да врше насиље над девојкама пред очима њихових мајки и сестара.

Врење у народу је расло и у Паланци дошло је до новог инцидента. Народ је напао на Вренчевиће и отео од њих девојке, предавши их мајкама и сестрама. Идуће ноћи Вренчевићи су ноћили у Гроцкој, док су девојке са сестрама и мајкама ноћиле у Друговцу.

У вече 26 јануара стигли су у Београд Вренчевићи, а један сат доцније и девојке, које је губернатор Београда Јеврем Обреновић, кнежев брат, сместио у гостионици код Пазарке.

Суђење је одржано у Београдском граду, пред везиром у вече. Међу Београђанима владало је најживље интересовање, и Срби Београђани, како описује сам Јеврем Обреновић, окупише се у великој гомили на Калимегдану. Цео тај свет није могао да стане на Калимегдану, тако да је гомила препрелила и околне улице, и раскршћа.

Не мање интересовање владало је и међу Турцима. Турци су испунили цео град, пузајући се на бедеме, на капије и на везирску диванану, и заузели су пут којим су девојке требале да прођу, само да их боље виде.

Кад је било време за почетак претреса, везир је послао свог тугчи-башу у Конак, да обавести губернатора Београда Господар Јеврема. Господар Јеврем, са Алексом Симићем и Стојаном Симићем, члановима Кнежевске свите, пошоше право у град. А тугчи-баша пође са српским буљубашом Марком и два пандура у гостионицу код Пазарке, да доведу девојке. Девојке су дошле на 50 корака иза губернатора Господара Јеврема, прошавши кроз масу Београђана, Срба и Турака чије је љубопитство било на врхунцу. Надали су разни коментари и Турци су почели да се љуте на Вренчевиће због те отмице, налазећи да девојке нису биле толико лепе, да би з њих вредело такву узбуну направити.

Са девојкама дођоше и њихови родитељи, али њих нису пустили да уђу у судницу, тако да су суђењу присуствовали: две отете девојке, млади брат Вренчевић Осман-бег, везир, кадија, Реиз-Ефендин Бумбашир, губернатор Београда Јеврем Обреновић, Алекса и Стојан Симић, чланови Кнежеве свите. Старији брат Вренчевић Селим-бег није дошао на суђење, јер је напрасно подумео.

Пошто су сви поседали, везир се обратио Осман-бегу Вренчевићу и упитао га на турском језику:

— Јесте ли ви силом отели и потурчили девојке, или је то њиховом драгом вољом било?

— Ми немамо власт да што силом чинимо, одговори Осман-бег. Него, девојке су с нама у договору биле, драговољно су за нас пошле и драговољно се потурчиле.

Везир се на то обрати девојкама. Пошто оне нису знале турски, преко једног гаваза, који је знао бугарски, упути им следеће питање:

— Да ли сте ви добром вољом за Вренчевиће пошле и потурчиле се, или су вас Вренчевићи силом отели и потурчили?

— Нисмо пошле драгом вољом, него су нас силом отели, одговорише девојке. А затим додадоше:

— Пре тога Вренчевиће никад нисмо виделе, нити уопште знамо да смо потурчене. Казаше нам истина по једно турско име, које ми нисмо ни упамтиле, но ми знамо да је наше име једној Миљкана, а другој Марија.

На овај одговор везир понова упита девојке:

— Па, јесте ли сада Туркиње, или хришћанке?

— Хришћанке смо, одговорише девојке, и нећемо бити Туркиње, макар нас на парчад секли.

— Е, ефендијо, обрати се на то везир кадији, сад су оне по њиховом сопственом одговору и признању хришћанке.

— Тако је, потврди кадија.

Овим је извиђање завршено. Затим је одмах пресуђено, да се девојке врате родитељима, а да се Вренчевић одведе у затвор. Везир предаде девојке Господар Јеврему, који их у пратњи тугчи-баше, Марка буљубаше, пандура и рођака упути у Конак.

Велика маса Турака, која је чекала у граду, не само што није била расположена против девојака, него је држала њихову страну. Чувши за ток суђења испљуваше Осман-бега Вренчевића, кад је из суднице изашао у пратњи четири пандура, који су га одвели у београдски затвор. Срби пак, кад су чули како су се девојке на суђењу држале, скакали су од радости.

Исто вече девојке су позване и задржане у старом конаку, где су остале три дана.

Београђани дирнути овим догађајем, почели су да купљају међу собом поклоне за девојке.

Државна благајна платила је за њихов трошак у београдској гостионици код Пазарке 425 гроша што претставља око 3000 динара данашње вредности.

На дан 3 фебруара губернатор Београда Господар Јеврем упутио је девојке и њину родбину на двома колима лично Кнезу Милошу у Пожаревац, где су биле његове гошће а при одласку кући Кнез и Кнегиња Љубица богате су их обдарили поклонима. Ти разни поклони претстављали су преко 26.000 динара данашње вредности.

Грађанима Београда, који су тако усрдно изашли девојкама у сусрет, Кнез је упутио следеће писмо:

„Благоизбрано общество!

С највећим задовољством сазнао сам ја од брата ми Јеврема, а и сам видео сам очима мојим, како сте великодушно даровали девојке оне из Мозгова, и њихову родбину кад су оне — пошто су од Турака ухваћене и насилно потурчене биле — на праведном суду Часног Везира при суочењу са својим отмичарима одлучно изјавиле, да им је насиље учињено и да никако Туркињама остати неће, већ да оне као Српкиње у православној вери својој, у којој су рођене, и умрети желе и хоће. Колико је ова њихова љубав према закону хришћанском богоугодна, толико је и поступак ваш, београдско опшество, којим сте радост вашу због њихове непоколебљивости у вери својој самим делом изјавивши, сваке похвале достојан. Ви све тиме пред очима света показали, колико вам јако на срцу леже ове драгоцености — Српство и православна вера хришћанска; како се сачувању целисти једног и друге радујете, а напротив сваког њеног нарушења жалите и негодујете. Ваша човекољубивост, поступком овим доказана, и дати пример достојан подражавања, заслужује опште признање, похвалу, благодарност. Примите све ово од моје стране, преко мог брата, вашег губернатора, са уверењем моје кнежевске благонаклоности према вама. Београђани, будите тако човекољубиви при сваком догађају, који вам се може појавити, на част Српског имена, на радост човечанства и хришћанства!”

До да би се овај значајан претрес овако лепо завршио, требало је крупно подмазивати турске функционере, а нарочито београдског везира, који Србима ни мало наклоњен није био. И тако, државна благајна дала је везиру, као награду (у ствари мито) 50.000 гроша, т.ј. 351 и по хиљаду динара у данашњој куповној вредности; комесару великог везира 5000 гроша, т.ј. око 35 хиљада динара у данашњој вредности и тугчибаши, који је водио бригу и надзор над девојкама 300 гроша, т.ј. око 2000 динара у данашњој вредности.

Оволики трошак није био злишан, јер је таква пресуда турских власти и адесвојим поданицима била одлично оружје у дипломатској борби против Порте за слободу Србије и велики ударац за Турке у Србији. Заиста, још исте 1933 године Султан је потписао Ферман, којим је Хатишериф од 1830 године у дело приведен.

А. Б. Х.

Проф. Јова Ђорђевић

Београд престоница Југославије

Има скоро пуних осамдесет година од како се је Београд почео да сматра за стожер, за центар не само свих Срба него уједно за центар и свих Југословена. Још за владе кнеза Александра Карађорђевића, његов први министар, Илија Гарашанин, саставио је нацрт о раду на уједињењу не само свих Срба, но и свих Југословена, и Београд се је од тада почео да сматра за средиште тога рада. Тај рад Илије Гарашанина је назван „Начертаније“ — нацрт рада. Ту се, између осталог, вели: Србија мора пре свега добро да упозна и схвати своју улогу у васкрсавању јужнословенских народа. Томе раду ће много помоћи наслон Србије на Француску и Енглеску. А да би ослободилачка мисија Србије имала успеха, „начертаније“ предвиђа: начело пуне верозаконске слободе у Србији. За Аустрију се помиње, да споразум и слога између ње и Србије је политичка немогућност. Тај рад Србије да прикупља све Југословене изродио би неминовну опасност да с временом Аустрија изгуби све своје Југословене. Тако је за владе кнеза Александра Кара-Ђорђевића одређена улога мале Србије и Београда да буде Пијемонт у ослобађању и уједињењу свих јужних Словена без обзира у чијем се ропству они налазили. Али ојачани утицај Аустрије у Србији тога доба угушио је тај рад на ширењу те идеје о заједници Југословена. Овај се је рад много више развио за друге владе кнеза Михаила Обреновића (1860—1868 год.).

Убрзо за овим кнез Михаило затражи од турске владе да се Турци који станују ван тврђава по варошима у Србији потчине српским законима. Али турска влада то одби.

Због свега овога били су затегнути односи између Србије и Турске.

Овакав рад у Србији много уздиже углед Србије код свих Срба и Словена, не само у Турској него и у Аустрији. Таква Србија постаде тада привлачна земља за све наше сународнике и они се почеше нагло у њу досељавати, а нарочито у Београд. По извршеном попису становништва Београд је тада имао 18.890 душа и то: 10.811 мушких, 6.284 женских; Јевреја је било 1.805 и то: 905 мушких а 900 женских.

Онако затегнути односи између Срба и Турака у Београду доведоше убрзо до борбе — „Бомбардовања Београда“ (јуна 1862).

Конференција посланика ових сила је извидела сукоб у Србији, у Београду, између Срба и Турака и решила је: да у будуће Турци остану само у тврђави београдској, шабачкој и кладовској, а остале да се уступе Србији као и варош београдска и да се све капије, раније поменуте, поруше.

Молбу кнеза Михаила о потпуном исељењу из турских гарнизона из Србије прихватиле су Русија и Француска али је Аустрија томе одсудно била противна. Изгледало је да је на њеној страни и Енглеска. Због овога Турска и није хтела да чује о томе захтеву. Али кнез Михаило није хтео да одустане од тога захтева, чекајући згодну прилику за његов и извршењу. Тај је тренутак дошао када се у Аустрији и Турској десише важни догађаји који потресосе темеље њихове. Аустрија зарати са Прусском али је била тучена (јула 1866). Аустрија је замолила за мир Пруску и њену савезницу сардинску краљевину и измирили су се. По томе миру Аустрија је уступила Прусској своје вођство немачких држава а сардинској краљевини је уступила Млетачку у северној Италији. Усамљена, ослабљена, била је заузета својим невољама и тада кнезу Михаилу није могла да смета. У Турској пак те исте године букну устанак на острву Криту, који прихвати и Грчка у намери да присаједини Крит.

Ове тешке прилике у Аустрији искористили су њени житељи Словени. Из овога доба је врло важан скуп „Матице Словенске“ у Љубљани. Ту су били заступници из свих словенских покрајина из ондашње Аустрије. На овој скупштини је донет „љубљански југословенски програм“. На овоме је скупу прокламовано јединство јужних Словена, јер су истога језика и задахнути истим идејама и да Срби, Хрвати и Словенци удруже све своје моралне и материјалне силе за рад на своме јединству књижевном, економском и политичком; да се заједнички труде да помогну своју браћу ван државних граница.

Ова последња реченица указује на јак утицај Србије и Београда на овај рад у Љубљани, јер и ако изрично не опомиње Србију, јасно се види његова жеља да се помогне Београду у његовом потхвату на ослобођењу јужних Словена.

За ово време кнез је био придобио и Енглеску да се не противи уступању градова

Србији. И како се у ово доба јавише покрети хришћана у Херцеговини, Босни и Бугарској, противу турске управе, то и Енглеска, поред Русије и Француске, препоручи Турској, да гледа да задовољи Србију да се не би умешала у те хришћанске покрете.

Услед оваквих прилика кнез Михаило се писмом, преко свога посланика у Цариграду, потужи великом везиру како Србији нису уступљена нека места а тврђаве нису порушене, као што је требало, према решењу цариградске конференције посланика великих сила, на шта је била пристала и турска влада. Том приликом кнез опет затражи да му се уступе и она три града (тврђаве: београдска, шабачка и кладовска) и да се гарнизони — војска турска, иселе из Србије. Турска је увиђала угицај кнеза Михаила међу хришћанима у њеној држави и није смела да одбаци ову кнежеву молбу. Тако Турска, притешњена великим силама, наклоњених Србији, и догађајима, најзад пристаде да уступи и те три тврђаве Србији. Али да би изгледало да она то чини сама од своје воље, велики везир јави кнезу Михаилу да Турска не може пристати да се поруше те тврђаве, јер су то пирамиде којима су границе царства обележене, али султан хоће да их преда кнезу под погодбом: да се на бедемима београдског града (тврђаве) и даље вије турска застава поред српске. Кнез Михаило прими ову понуду и оде у Цариград да захвали султану и да му изјави своју владалачку покорност. Кад се кнез врати у Београд, београдски паша му предаде, у једној свечаној церемонији на Калемегдану, градске кључеве (6/19 априла 1867 године).

По том турска војска (око 3000 војника) оде из Београда Дунавом ка Видину.

Тако се тек у ово доба, после великих дипломатских напора, задоби оно што су Срби имали у доба Кара-Ђорђевој влади и Србија се сасвим ослободи турске војске. Стога је кнез Михаило, у октобру те године, на скупштини у Крагујевцу, и могао, између осталог, народу да каже: „да је испуњена једна велика његова и народна жеља, — гарнизони турски исељени су из Србије; да су градови на обалама Саве и Дунава у нашим рукама и слобода и унутрашња независност Србије постале су права истина”.

Овакав рад кнеза Михаила наилазио је на одобравање и подстицај и у народу и у великом броју омладине школоване у западној Европи, задахнуте о уједињењу нашега народа.

И са оне стране Саве и Дунава српска омладина, са својим вођом Светозаром Милетићем, буди у народу свест о родољубљу и самопоуздању и да народ сам узме у своје руке ствар свога ослобођења, желећи да у томе раду буде вођа Србија. Ова је омладина, по угледу на италијанску област Пијемонт, која је почела и извршила уједињење Ита-

лије, називала Србију Пијемонтом, тражећи да она својим унутрашњим уређењем и слободама постане привлачна тачка за сву неослобођену браћу.

Код свих наших племена идеја о заједници јужних Словена добија великог полета. Лист „Видовдан” у неколико својих бројева (од бр. 126—133, августа 1866 год.) расправља о јужним Словенима и позива француског цара Наполеона III да се држи начела народности, које је заступао и при уједињењу Италије, и помогне уједињење Југословена а да не допусти да се наше земље дају Аустрији у накнаду за Млетке (Венецију) или што ће бити истиснути из савеза немачких држава.

Ова је омладина одржала у Новом Саду (о Великој Госпојини 1866 год.) своју скупштину. Између осталог, скупштина је решила да се друга скупштина целокупне српске омладине одржи следеће године у Београду. И ова је скупштина одржана у Београду (8 августа 1867 године) и поред свега противљења и разних сметњи од стране аустријске владе и као над омладином у својој држави, тако и код српске владе у Србији.

После иселења турских гарнизона из тврђаве београдске, настаје нагло повећавање становника у Београду. У њега долазе и настајују се махом наши саплеменници из свих наших покрајина, и из Турске и из Аустрије. Извршени попис становништва у Београду 1867 године утврдио је, да је Београд имао 24.612 душа (мушких 14.477 а женских 10.135). Тада је први пут забележено да Топчидер има 156 становника (111 мушких и 45 женских).

Напред смо поменули да је се августа месеца 1867 године одржала у Београду скупштина целокупне српске омладине. Сметње, које је чинила аустријска влада омладини преко Саве и Дунава нису омеле њен долазак у Београд. Тако исто и протести аустријске владе код владе кнеза Михаила да се спречи држање ове скупштине нису имали дејства. Српска се влада није мешала у рад ове скупштине српске омладине. На овој је скупштини било претставника из свих наших покрајина и то је много уздигло углед Београда као стожера, као средишта, целокупног нашег народа. Врло су важне одлуке које је омладина донела последњег дана рада. Оне гласе: 1) родољуби свију српских земаља и крајева, и од свуда где их има, представљају целокупну омладину српску; 2) браћа Хрвати и Срби могу учествовати у раду српске омладине; 3) и женскиње нашега народа, по могућству и по свом природном положају треба да помаже постизању задатака омладине; 4) омладина сматра себе као члана омладине свију Словена, а нарочито као члана заједнице јужних Словена.

Овај полет Београда као средишта целокупног нашег народа изискивао је и друга-

чије његово уређење. И ондашња влада заједно са Београдском општинском управом, одређује инжењера Емилијана Јосимовића да изради план уређења Београда. Он је тај посао завршио и поднео је био написмено своје предлоге са регулационим планом. Из тога реферата поменутог Јосимовића доносимо најважније ово: „да тадашњи унутрашњи изглед и распоред Београда опомиње на негдашње старе вароши Париза и Беча. И ове су вароши биле опасане средњевечним шанчевима и баријерама између којих је стајала читава гомила разноврсних зграда без симетрије и укуса. Ових је шанчева и ба-

пи журно уклањају она нечиста места што су се негда погрешно звале престонице а у исти нису биле ништа друго до велике болнице. Наш је век почео журно да поправља големе погрешке својих предака у зидању вароши и то му служи на част, јер тиме показује да му лежи на срцу идеја човечности која иште да се моћни и имућни старају и за оне којима случај није уделио ни снаге ни могућности да могу свој живот обезбедити бар удобним становима.”

После оваквих објашњења својих погледа на преуређење Београда Јосимовић вели, да Београд то све сада нема али за

Предаја кључева Београдске тврђаве кнезу Михаилу

ријера као и зграда мало по мало нестајало те се и он нада да ће нестати и ових оронутих шанчева око нашег Београда и у њему, у нашој престоници. Ови нас шанчеви потсећају на оно жалосно доба у људској историји у коме се варош ценила по њеном стратегијском значењу, по значењу у коме је град био предмет за одбрану и опсаду, а не место за јавни живот. И, хвала Богу, сада наш век не цени више вароши по зидинама које је окружују, него по њиховим саобраћајним средствима и по удобностима које у њој налазе становници. Најлепша је варош она око које је разапета густа мрежа водених и гвоздених путева и у којој је живот становника најбоље обезбеђен. Овај Београд у шанчевима нама сада готово наноси срамоту пред странцима, јер ми нисмо Турци ни освајачи да се морамо крити иза високих зидова нити борити по уским и кривудавим улицама. Ми смо имали прилике да видимо како се у Евро-

кратко време може имати ако се прихвати његов план.

Из плана регулације Београда види се, да је од старог лавиринта, који се звао Београд, начињена лепа и укусна варош. Све је улице проширио, неке до 16 метара ширине. Оставио је доста празних плацева за скверове, који ће осим олакшице у саобраћају допринети много и за здравље самих становка. Скоро све попречне улице имају радиални правац од којих већина полази од града (тврђаве). То је давало вароши леп, симетричан изглед. Он је предложио Калемегдан за народни парк и да се шанац испред тврђаве поравна те да послужи као пут од Саве до Дунава и да се њиме тако вежу ове две реке. Предложио је да се пристаниште створи у граду (тврђави) на дунавској обали и да се ту на углу дунавскога краја усредреди сва трговина. Предложио је канализацију вароши и т.д.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Између осталог, он је био предложио да општинска власт подигне писоаре на појединим местима у чаршији а не да људи то врше иза сваког згодног ћошка (угла) куће у којој људи станују.

На крају тога свога рада Ем. Јосимовић вели, Београду је, по његовом срећном положају, суђено да буде један од најважнијих трговачких вароши на југоисточном делу Европе.

Како је Ем. Јосимовић био присталица ширењу — насељавању — града у ширину а не у висину, што су многи заступали, то неки нису били задовољни његовим регулационим планом Београда. Али је било људи који су прихватили овај план. Један од лекара наших онога доба и познати писац (Милан Јовановић) приказујући елаборат Ем. Јосимовића, хвали га и препоручује, јер је он својим радом показао како се на чудесан начин може да преиначи ова туђа варош у којој ми станујемо и која се назива српска престоница.

Наводећи да је проценат умирања по селима мањи него у варошима, Јовановић наводи за пример Лондон, који има врло мали проценат умирања према другим градовима у Европи стога, што се та варош зида у ширину а не у висину. Зидањем у ширину постиже се чистија атмосфера а ваздух, светлост и топлота лакше допиру до површине земље на којој је варош. Најглавнији услов да велика варош буде здраво место за становнике јесте тај: да има довољно простора између појединих зграда како би куће у њој бар са две стране биле изложене чистом зраку сунца. Нова архитектура је учинила те се сада на западу у Европи старе, збијене вароши преобраћају у радна места у којима се становници баве великим делом преко дана а околно њих подижу се станови — куће — за обитаване. Око ових кућа засађује се дрвеће, вртови са цвећем, чије ограде ударају у улице. Положај кућа на улицама, које су широке, чини те може сунце и чист ваздух са свију страна да допре, а то је први и најважнији услов за здравље њених становника. Да ће се Београд брзо претворити у добро, здравствено добро, уређени град убеђује Јовановића и то, што се је и ондашња наша влада озбиљно заузела око тога питања.

У јеку ових спољашњих и унуташњих послова погине кнез Михаило Обреновић.

И ако су за владе намесника кнежевског достојанства (јер је кнез Милан био малолетан) настале доста тешке унутрашње прилике у земљи, рад на преуређењу Београда није био престао. Намесништво је тада (фебруара 1869 године) издало указ којим се овлашћује Министар грађевина да изврши регулацију града Београда. И ако су унутрашње прилике као и два рата са Турцима (1876 и 1878) ометале брзо преуређење Београда, опет је његово преуређење вршено, доиста у малој раз-

мери и због финансијских прилика, али је вршено из године у годину. Капије су уклоњене, бедеми рушени, шанчеви попуњавани. Зато време растао је и број становника у Београду. Године 1884 било је 35.485 становника, а 1890 извршеним пописом утврђено је 69.769 становника.

По погибији краља Александра Обреновића (29 маја 1903 год.) народна скупштина у Београду је изабрала за краља Србије Петра Кара-Ђорђевића. Из Србије је отишло изасланство у Женеву, где је кнез Петар живео, да му тај избор саопшти и да га допрати у Србију. Вреди да се нарочито истакне једна случајност из путовања краља Петра за Србију. Када је краљ Петар приспео на железничку станицу у Бечу, дочекала га је српско-хрватско-словеначка омладина у великом броју и поред забране бечке полиције. Том га је приликом ова омладина поздравила узвицима: Живео Југословенски Краљ! Велики, одушевљени је покрет био у омладини свих наших племена за уједињење целог нашега народа, за уједињење јужних Словена и краљ Петар је сматран као духовни вођа тога покрета. С том идејом он је почео своју владавину у Србији и било му је суђено да се испуне пророчке речи омладине нашега народа на бечкој железничкој станици, те је доцније и постао југословенски краљ.

Краљ Петар је почео (јуна 1903 год.) своју владавину у Србији са изјавом, у Народној скупштини, да ће владати увек у договору са Народним Представништвом, и да ће бити заштитник свих народних слобода.

Отпор Србије према Аустрији и њено ослобођење од аустријског утицаја много уздиже углед Србије и њенога краља у очима наших сународника преко Саве и Дунава. На Србију полагаху велике наде.

У ово време Србија постаје привлачна земља за све наше сународнике. Са свих страна у њу се досељавају, број становника расте у Србији па, разуме се, и у Београду. Тако је пописом 1910 год. утврђено да је Београд имао 89.876 становника. Ну Србија је увиђала каква јој опасност прети од Аустрије. Због овога краљ Петар, са својом владом, одлучи да покуша да створи савез хришћанских држава на Балканском Полуострву ради борбе противу Турске за ослобођење својих сународника из ропства турскога. Краљ Петар је веровао, да ће рат бити успешан, те ће своју државу да увећа и ојача за одбрану од Аустро-Угарске.

У Турској је, и у ово доба, био тежак положај и Срба и Бугара и Грка, у њој је владало право безвлашће. Европске су велике силе биле покушале да преуреде Турску, установиле су међународну жандармерију у појединим областима да би завеле ред и поредак, али без успеха. У Турској се тада јави странка „младо-турци“ са задатком да спасу Турску

од пропасти. Они су револуцијом збацили до-тадашњег султана (1909 год.) и поставили дру-гога. Узели су сву државну власт у своје руке и почеше преуређење државе. Али ни они својим радом не побољшаше стање хришћана, но заведоше строги национални режим, који је задовољавао само Турке. Тако је турска ца-ревина остајала и даље у растројству, што је показивало да се склони својој пропасти. А ове су прилике и послужиле краљу Петру да, под заштитом и помоћу руске дипломатије, створи савез са Бугарском, Грчком и Црном Гором — Балкански савез — противу Турака (од фе-бруара до јуна 1912 год.). У јесен исте године почело је ратовање.

Као што је краљ Петар имао главну улогу у стварању овога „Балканског савеза”, тако је видну улогу, одлучну улогу, имао и Београд за време вођења и довршења овога рата. Уго-вором је било одређено војиште и правци кре-тања савезничке војске и шта ће који да до-бије. Између Србије и Бугарске, сем тога, остала је и једна област (југо-западна Маће-донија) „спорна”. Њу ће они да поделе после свршеног рата. А ако се не сложе у деоби, има да им о томе пресуди руски цар Никола II, чија је одлука извршена.

Србија је за нешто више од месец дана завршила рат противу Турака, победама на Мер-дару, Куманову, Приштини, Бакарном Гувну (код Прилепа) и Битољу. Продрла је кроз Албанију на Јадранско море, заузела град Драч и велики део Албаније.

По том је, на молбу бугарске владе, по-слала своју војску и тешку артиљерију у по-моћ бугарској војсци код Једрена и помогла да заузму тај град. Тако исто помогла је сво-јом војском и артиљеријом да падне град Скадар који је дотле узалудно нападала вој-ска Црне Горе.

Оваквим завршетком овога рата противу Турске Аустро-Угарска је била изненађена, јер је рачунала да ће младотурци победити. Она никако није хтела допустити да се Србија то-лико прошири. Стога је још за време угова-рања мира у Лондону затражила, помогнута Италијом и Немачком, да Србија не задржи Албанију, од које има да се створи самостална и независна држава. Велике су силе примиле овај захтев, Србија се је морала повући из Албаније те је и даље остала далеко од мора.

Аустроја је наставила и даље рад противу Србије. Она је тајно помагала и бодрила Бу-гарску. И пошло јој је за руком да поквари савез, јер су Бугари мучки напали на Србе, на Брегалници, на граници (ноћу 16/17 јуна 1913 год.).

После овога Србија је била настала свим својим силама да се што пре опорави од ми-нутих ратова. Увећана земљиштем и станов-ништвом, почиње нагло да напредује у земљо-радњи, сточарству, трговини и индустрији. Број становника по градовима расте а наро-

чито Београд. Он је после ових ратова имао око 90.000 душа.

Овакав исход рата противу Турске и по том противу Бугарске, много је уздигао углед Србије код свих наших племена преко Саве и Дунава, па и код народа у Европи. Тада и мисао о јединству јужних Словена доби вели-кога полета и присталица, нарочито међу омладином Срба, Хрвата и Словенаца у Ау-стро-Угарској. Србију су сматрали за Пијемо-нат Југославена.

Аустро-Угарска је увиђала да ће овако увећана и ојачана Србија бити велика сметња њеним плановима за освајање и надирање ка Солуну, ка Истоку. Зато је она одлучила да очекује и употреби сваку zgodnu прилику да нападне Србију, те да јој не даде времена да се опорави од минутих ратова. Да изведе ову своју намеру послужило јој је убиство престо-лонаследника Фердинанда у Сарајеву (15/28 јуна 1914 год.) познатог великог непријатеља Словена а нарочито Срба. Убио га је један млад Србин (Гаврило Принцип) из Босне, члан тајног, револуционарног друштва „Млада Босна”. Паако за ово убиство Србија није била крива, Аустроја баци сву кривицу на њу. Њој је ово послужило као zgodan разлог да Србији објави рат, држећи да је она исцр-пљена физички и економски у два скорашња рата и да ће је олако покорити.

Аустро-Угарска војска је одмах почела бомбардовати Београд и ако је то било про-тивно међународним уговорима, јер је то не-заштићени град. Због овога се је пак српска влада преселила у Ниш и велики део народа поче напуштати Београд. За неколико дана велики део Београђана са породицама одсели се у друге градове по унутрашњости Србије. Главно становништво Београда сада је сачи-њавала војска, која је имала да брани Бео-град и границу Србије од аустро-угарске војске.

Још из Београда српска влада је била из-дала проглас народу и јавила му, између оста-лога, „да је, у жељи да се одржи мир, који је Србији, а уверена је, и целој Европи, потре-бан, изашла у сусрет захтевима царској и кра-љевској аустро-угарској влади до крајњих граница попустљивости, преко којих не може ниједна независна држава. И како је вечерас аустро-угарски посланик изјавио, да је неза-довољан одговором и да прекида коначно од-носе са српском владом, то је српска влада одмах предузела најпотребније војничке мере за одбрану земље. Српска влада је објавила мобилизацију целокупне војске”.

Из овога светскога рата наш је народ, са својим савезницима, изашао као победилац. Њиме је наш народ остварио своје народне идеале и постигао циљ који је у Нишу био објавио још у почетку ратовања.

У свима нашим покрајинама под побеђе-ном Аустро-Угарском образоваше се народна

већа од најугледнијих људи и прогласише уједињење са Србијом (друге половине септембра 1918 год.) Хрватски сабор се је састао у Загребу, прогласио је Хрватску, Славонију и Далмацију са Ријеком за независну државу и решио да се она уједини са Србијом у једну, једноставну државу (29 октобра). А заједнички скуп свих већа из свих наших покрајина аустро-угарске монархије и са већем из Црне Горе одржан је у Загребу. Овај је скуп решио (24 новембра) да упути молбу заступнику краља Петра, регенту Александру, да прими и сједини са Србијом: Црну Гору, Босну, Херцеговину, Далмацију, Хрватску, Словеначку, Славонију, Срем, Бачку и Банат у јединствену државу.

Изасланици заједничког народног већа (од 28 лица) дошли су у Београд и регенту Александру саопштили донету одлуку о уједињењу нашега народа у јединствену народну државу. Тада је са српском владом уговорено да устав за ову државу изради једна уставотворна скупштина на основу општег, једнаког и пропорционалног права гласа.

У име краља Петра, регент Александар је примио ову представку и објавио је народно уједињење.

Велике силе, наше ратне савезнице, признале су ову државу.

За тим се је у Београду састала Народна скупштина од претставника свих тих наших покрајина за израду Устава. Она је примила Краљев акт о уједињењу нашега народа 1 децембра 1918 год. Од тада се тај дан светкује као државни празник ради успомене на тај знаменити догађај по наш народ.

И ако су неки наши државници хтели и предлагали да се та наша држава назове Југославија, већина је решила да јој се даде име: држава Срба, Хрвата и Словенаца. И тако се је наша држава званично и звала нешто више од десет година. Али и за то време многи у нашем народу, као и многи странци су је називали Југославија. Како је ово име живело у нашем народу и стицало све више и више присталица то је краљ Александар Кара-Ђорђевић, својим указом (29 октобра 1929 године) подарио овој нашој држави име Југославија.

Тако је Београд, дотле духовно средиште, духовни центар нашега народа, постао сада и политички центар, престоница наше државе Југославије.

Они који су путовали по свету тврде да нема више у Европи од два града који имају тако леп природни положај као Београд, јер се налази на дивном узвишењу а на ставама двеју великих река, Саве и Дунава. А ове му реке дају могућности да се од њега у будућности створи велики трговачки и индустријски град јер све више и више постаје средиште густе мреже водених и гвоздених путова. Број становника (више од 250.000) и број индустријских предузећа показују да је Београд напредовао у сваком погледу, док је био на граници према једном нашем великом непријатељу; како се сада налази готово у средини наше државе, он ће, нема сумње, постати за кратко време метропола свих јужних Словена, метропола пуна рада и стварања и чувар народне слободе, као што је то и досада био.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштвена хроника :

Њ. В. Краљица Марија, румунска Краљица Марија, принцеза Илеана и Надвојвода Антон у Дечјем обданишту на Дунаву

Београдско Дечје обданиште на Дунаву, доживело је у току прошлог месеца једну високу почаст. Обданиште су посетиле, 13 фебруара, Њ. В. Краљица Марија, румунска Краљица Мајка, Принцеза Илеана и њен супруг Надвојвода Антон.

Високи гости дочекани су у Обданишту одушевљено и свечано. Пред њих су изашле чланице Управе, са председницом г-ђом Параскевом Грујичић на челу, које су их поздравиле. Г-ђа Грујичић предала је букет цвећа Њ. В. Краљици Марији, а потпредседница г-ђа Меланија Керечки други букет румунској Краљици Мајци.

Високи гости ушли су у дечје просторије, где су се налазили на окупу мали штићеници и штићенице Обданишта. Деца су их поздравила са искреним одушевљењем. Један мали штићеник, Мирко Лучић, сироче, пришао је са букетом цвећа, предао га Принцези Илеани, рецитујући поздравне стихове. Исто тако поздравила је високе госте мала питомица Деса Драголић. Њ. В. Краљица Марија пришла је затим деци и са њима разговарала, распитујући се за њихова имена, за родитеље и за прилике у кући. Пред Њ. В. Краљицу изашле су и две Њеве питомице, сестре Ловрић, које се већ неколико година налазе

у Обданишту и изаћи ће тек кад одрасту и кад се спреме потпуно за самосталан живот.

Из просторија за боравак деце високи гости попели су се на први спрат и разгледали спаваонице за тринаест сталних питомаца и питомица Обданишта. Одатле су прешли у други део зграде, где су их дочекале и поздравиле одрасле питомице, ученице београдских стручних и средњих школа.

Њ. В. Краљица показала је увек себи својствено велико интересовање за рад Склоништа и живот деце у њему. Затим је сишла у доња, споредна одељења, разгледала све и задржала се у кујни, интересујући се за исхрану дечице.

После разгледања свих одељења, Високи гости дошли су у дворану, где су се уписали у књигу Обданишта и где им је лекар Обданишта, вредни г. др. Шевић, пружио кратка и информативна обавештења о досадашњем и будућем раду овога напредног Обданишта.

Њ. В. Краљица честитала је г-ђи Грујичић председници Обданишта, на досадашњем раду и успеху Обданишта.

После пола часа бављења Високи гости напустили су Обданиште, испраћени поздравима и одушевљењем.

Комунално-социална хроника :

О Буџету Београдске општине за 1933 годину

Изјава потпретседника Општине града Београда г. Витора Крстића

Поводом рада на изради предлога Буџета Општине града Београда за идућу 1933 годину, потпретседник Општине г. Витор Крстић, као члан Општинског суда у чију надлежност спадају привредно-финансијски послови, дао је јавности следећу изјаву:

— Неко из прошле Општинске управе рекао је у фигури: „Оставили смо богату трпезу и нови Општински суд има само да седне за њу.“ Многи су, немајући могућности да се упознају са правим финансијским стањем у Општини, поверовали овој фигури. Међутим, стварно ствар стоји овако: На дан 13 маја, када је нова Општинска управа примила дужност у Главној благајни било је свега динара 80.205, а у благајни на Новом Гробљу 6.364.— динара. Ето, то је та богата трпеза, за коју је сео садашњи Суд. Из те „богате трпезе“ једва да би се могао исплатити један већи рачун. А већ сутрадан, као што видите, та „богата трпеза“ била би празна.

Да би грађани видели колико је била богата та „богата трпеза“, да констатујемо и ове чињенице: На дан 13 маја перфектне обавезе по редовном буџету износиле су 9,565.565 динара, и за извршене експропријације потребно је да се у каси општинској налазило на дан 13 маја 24,712.194 динара. А сем напред речених сума у 80.205 и 6.364 динара у касама општинским није било више ни пет пара.

Садања Општинска управа наследила је дуг по зајмовима у суми од динара 610,000.000. На име отплате ануитета у буџет за ову годину мора се унети динара 180,000.000. Као што се види, половина буџета пада само на ануитете, када би и за ову годину био буџет исти колики и прошлогодишњи.

Несумњиво је, да је жеља и Суда и Одбора да буџет за 1933 годину буде сношљив, да одговара платежној моћи грађана београдских. У том смислу Суд чини све напоре и уноси најбољу вољу. Али, у овом свом раду Суд наилази на тешкоће. Једна међу највећим тешкоћама, на коју Суд наилази јесте и та,

што се у буџет за 1933 год. морају унети извесне суме које до сад нису биле у буџету ни за 1931 ни за 1932 годину. Тако мора се предвидети у буџету за 1933 годину 38,000.000 динара на име исплате Швајцарцима за утрошену електричну енергију.

Домаћим банкама на име ануитета по зајму од 125 милиона динара 4,150.562.

Месарској банци отплата за Малу кланицу 1,000.000 динара.

Предузећу „Ерлих“ за извршене радове на кредит 1,632.000 динара.

Општинској штедионици ануитет по ломбард. позајмици 3,256.240 динара.

Државној хипотекарној банци ануитет по зајму од 7,5 милиона динара — 1,500.000 динара.

Испоручиоцима сијалица за нови напон од 220 волти 1,750.000 динара.

Накнада за оштету мотора динара 500.000.

За преправку струјомера 170.000 дин.

Калдрмисање улица и извршење других објеката 1,500.000 динара.

Централно грејање за Основне школе и Пожарну команду 1,500.000 динара.

Нови бунари на Белим Водама 400.000 динара.

Паркови, баштице и дрвореди 580.000 динара.

Купатила 750.000 динара.

Апотека 200.000 динара.

Свега 53,888.802 динара.

Све су ово нове позиције, које се морају унети у буџет за 1933 годину. Али оне претстављају нове терете, нове расходе за чије се покриће морају тражити и нови извори. Посао ни мало лак ни пријатан у данашњим приликама. Чују се гласови: Криза, несношљива криза. Терети се више не могу подносити. Разумемо и знамо данашње прилике у Београду. Али, живети се мора. Нећемо, ваљда, сами себе угушити. Београд се, можда, развио сувише много просторно и против наше воље. Површина Београда, пре споја са Чукарицом и другим предграђима, износила је 3.307 хектара. Сада је површина Београда са новим

предграђима која је присајединила про-
шла Општинска управа 6.930 хектара.
Дакле, два пута већа. Становника у ста-
ром агару Београда било је 188.742. Са
новим агаром додато је 52.800 стан-
овника, економски слабих. У старом агару
Београда било је 530 улица. Додавањем
новог агара додато је још 242 улице, не-
израђене, без канализације и довољно
електричног осветљења. А направити но-
ве 242 улице модерним, поред улица не-
израђених у старом агару Београда, није
лако. За тај се посао траже велике суме
а то претставља нове расходе и тражење
нових извора.

Из ових чињеница јасно се види, да
садања Општинска управа треба да да
најтежи буџет у најтежим данима. Пе-
риферија вапије. И у праву је. Њој се
мора помоћи, јер и она има права на жи-
вот и ваздух и јер и она подноси жртве
за Београд.

Сматрам за своју дужност да вам са-
општим и једну новину, непознату, у ко-
лико нам је познато, у комуналној поли-
тици Београда. Народни посланици г. др.
Коста Кумануди, претседник Народне

скупштине, Божа Максимовић, Министар
правде и Милутин Станојевић, показали
су велико интересовање за прилике у
Београду и за рад и финансијску ситуа-
цију у Општини. Вољни да помогну Бео-
грађанима, чији су претставници у На-
родној скупштини, нарочито данас, када
нас дави светска криза, г.г. посланици у
споразуму са Судом одржали су неколи-
ко заједничких конференција са Судом
па потом и са Одбором.

На овим конференцијама г.г. посла-
ници добили су детаљна обавештења о
раду у Општини, финансијском стању и
пројекту буџета за 1933 годину. О свим
питањима говорило се принципијелно, а
детаљи су остављени Суду и Одбору. На
састанцима са г.г. народним посланицима
с једне стране и Суда и Одбора с друге
стране показала се потпуна једнодуш-
ност и енергична воља за заједничким
радом.

По себи се разуме да Суд и Одбор ду-
гују захвалност г.г. народним послани-
цима за ову предусретљивост и потпору
у раду.

Половином фебруара незапосленима у Београду и њиховим породицама издавано је просечно 2504 — бесплатних obroка дневно

Да би обезбедио исхрану незапослених, Централни одбор приређује недељу незапослених
од 26 фебруара до 5 марта

Иницијатива Београдске општине за по-
моћ незапосленима преко Централног од-
бора, образованог уз сарадњу свих јавних и
приватних социјално-хуманих институција,
позваних да раде у том циљу, уродила је до-
брим плодом. Многим вредним радницима,
које је погодила привредна депресија, ли-
шивши их посла и зараде, данас су у Бео-
граду обезбеђени сигурно и свакодневно бар
са храном. А, што је најглавније, исто тако
обезбеђена је свакодневна добра и довољна
исхрана њиховим породицама. Тек кад се
обићу новоосноване кујне за исхрану неза-
послених у свима крајевима Београда, када
се баци поглед на ове дугачке низове најси-
ромашнијих који улазе забринута лица а
излазе ипак задовољни што односе својим
породицама бар свакодневну минималну ис-
храну, онда се добија тачна слика о благо-
детним последицама социјалног рада и орга-
низације Централног одбора. Без тог соци-
јалног рада и те организације несумњиво је,

да би се чак и иста сретства много нерацио-
налније и неефикасније употребила.

Централни одбор образован је, као што
је познато, уз материјалну и моралну сарад-
њу Београдске општине, Министарства соци-
јалне политике и народног здравља, Берзе
рада, Радничке коморе, Фонда за стварање и
одржавање радничких установа, „Насушног
хлеба”, пододбора Црвеног Крста, Друштва
за сузбијање просјачења и других хуманих
установа.

Поред кујни извесних од ових установа,
које су већ постојале, ново створеним срет-
ствима отворене су и нове кујне, водећи ра-
чуна да се оне разместе у разним крајевима
града, што ближе периферијским насељима,
где станује највећи део незапослених и њи-
хових породица, које треба исхрањивати.

Данас Централни одбор располаже са пет
кујни и то бр. 1 у Мушком радничком склони-
шту, у Милоша Поцерца улици бр. 2, у Дру-
штву за помагање сиротиње у Штросмаје-

ровој улици бр. 4, у кафани „Боров Парк“ у Краљ Александровој улици, бр. 5 у улици Кнегиње Зорке и бр. 5 на циглани Пионир. „Насушни хлеб“, који дели незапосленима само по хлеб, добио је бр. 3.

Последња је отворена кујна у „Боровом Парку“, чији је значај велики, јер у њен делокруг спадају незапослени са Смедеревског Ђерма, Булбулдера и осталих крајњих предграђа, дакле оних крајева чисто радничких, где највише влада немаштина и беспослица. Отварање кујне извршио је апотекар г. Ђирковић, а од стране Београдске општине присуствовао је потпретседник г. Доброслав Богдановић.

Према податцима Берзе рада, у Београду има око 2000 беспослених радника. Узевши да сваки има породицу од свега четири члана, изнело би 8000 особа, које су без сретства за живот. Али, треба претпоставити да је број незапослених још већи, јер има много њих који се Берзи рада не јављају, или сматрају да ће сами лакше наћи упослење.

Централни одбор је стао на гледиште, да ће незапосленима бити пружена најефикаснија помоћ у храни, која ће обезбедити сигурну и довољну исхрану њима и њиховим пордицама у току зиме. У том правцу је одмах рад упућен и дао је одличне резултате.

Храну за себе и за породицу може да добије у Београду свако незапослено лице, са уверењем Берзе рада. При томе нису потребне никакве нарочите формалности. Главни је да се поднесе ма какав веродостојан доказ да је заиста беспослен и да издржава породицу, ако је има. Тада се незапосленом лицу издаје карта Берзе рада, са којом се оно обраћа канцеларији Централног одбора у Вишеградској улици бр. 2. Централни одбор приступа испитивању сваког појединог случаја. Издаје му легитимацију и уводи га у картотеку. Поред легитимације издаје му бонове за храну њему и породици, за онолико дана, колико према поједином случају изгледа најопортуније. У случају да неупослени радник ни после тога не нађе упослење, он се поново јавља Централном одбору и одбор му издаје понова бонове за извесан број дана.

Овим начином је с једне стране процедура много упрошћена и убрзана, јер се не траже од незапосленог никакви формални прописани докази, него стварни, које може да набави брзо и да добије храну већ истог дана, кад је затражи. После тога, концентрисањем контроле у једном уреду онемогућене су злоупотребе, јер нико не може да прима храну на два места.

Кад су у питању самци, Централни одбор их у почетку најчешће упућује у „Насушни хлеб“, да добију по један хлеб дневно. Али, у случају продужене беспослице, ту просту

исхрану замењује исхраном у кујни. Они беспослени, који имају породицу (жену, децу) упућују се редовно у кујне, где добијају топлу храну за себе и чланове породице. Расподелу, где ће ко добијати храну, врши уред

Деца беспослених радника очекују деобу ручка

Централног одбора, према месту становања појединца и капацитету кујни.

Снабдевени легитимацијом и боновима Централног одбора, незапослени долазе у кујну, која им је одређена и добијају толико порција јела, колико имају бонова за тај дан, односно колико имају чланова породице. За самце постоји у свакој кујни одељење где могу да поједу свој оброк у топлом простору, а они са породицама могу да понесу своје оброке кућама.

Дељење ручка

Оброци у кујнама састоје се из топле хране и сасвим довољне за добру исхрану. Сваки незапослени, односно члан његове породице добија по један оброк дневно. У оброк улази 160 грама меса, 30 грама масти и

700 грама поврћа са течношћу. Као поврће обично се употребљава кромпир, пасуљ и купус, а то је храна која садржи највише беланчевине и угљених хидрата. Поред тога, уз сваки оброк следује по четврт килограма хлеба.

Друштво „Насушни хлеб”, као што смо раније казали, даје само по један цео хлеб од особе дневно, без топле хране.

До половине фебруара све кујне су издавале просечно по 1841 оброк топле хране дневно, а „Насушни хлеб” просечно 663 и по хлебова дневно. Укупно издавано је obroка 2504 и по дневно. За све незапослене раднике издато је, од 5 јануара до 13 фебруара 47.986 obroка топле хране и 19.240 хлебова.

У појединим кујнама издавано је просечно дневно: у Милоша Поцерца улици по 685 obroка, у Штросмајеровој улици по 232 obroка, у „Боровм Парку” по 342 и по obroка, у Књегине Зорке улици по 353 и по obroка, на циглани Пионир по 228 obroка. „Насушни хлеб” давао је по 663 хлебова дневно.

Као што нам ове статистичке цифре показују, значај кујна за незапослене Београђане и њихове породице заиста је велики.

Централном одбору, ма да је правилно сматрао да му је први задатак обезбедити добру и довољну храну онима који су без сретстава за живот, ипак то није једини циљ Одбора. Ма да је храна најважнија за живот, ипак има још много неминовних потреба. Тако Одбор се труди да, у границама могућности, помогне оне у најтежим приликама, поред јела, још огревом и оделом.

Одбор до сада располаже сумом од дин. 604.000. Али, та сума неће бити довољна да

обезбеди исхрану свих незапослених до краја зиме, јер број оних који се обрађају Берзи рада, све више расте. Док је на пример до 9 фебруара број бесплатних дневних obroка износио просечно 2300, већ 13 фебруара износио је 2504. Сви су изгледи, да ће се број и даље повећавати, а Централни одбор има одлучну жељу да никад никога, ко му се оправдано обрати, не одбије.

Да би Централни одбор дошао до сретстава, којима би обезбедио одржавање кујна, припрема се већ на широкој бази недеља за незапослене, која ће се одржати од 26 фебруара до 5 марта, са циљем да прикупља прилоге и приређује приредбе у корист незапослених.

Свако социјално и хумано друштво позвано је, да у току те недеље организује по једну приредбу за незапослене. Поред прикупљања прилога од грађана и по радњама, приредиће се један или више великих концерата. Министарство за физичко васпитање организоваће један велики спортски турнир, чији ће приход бити такође предат Централном одбору. Одбор је замолио и претставнике београдских цркава свих вероисповести, да у току те недеље држе проповеди о значају и дужности помагања ближњег и невољног, и да, ако сматрају за сходно, скупљају и у црквама прилоге за тај циљ.

Централни одбор, рачунајући на одзив Београђана, нарочито оних који су у бољим економским приликама, нада се да ће у том свом задатку успети и да ће незапосленима и њиховим породицама моћи да обезбеди исхрану до конца зиме и почетка већих радова.

Питање цене хлеба

— Конференција претставника Општине града Београда са делегатима хлебара —

Управа Београдске општине — схватајући правилно свој положај претставника свег београдског грађанства — предузела је хитне кораке за нормализирање цене хлеба. У спровођењу ове своје комуналне интервенције, она је одржала низ конференција и седница.

Са истих је за јавност издато следеће обавештење:

„Како је поскупљење хлеба једно од животних проблема широких маса београдског грађанства — које је овим поскупљењем оптерећено са издатком од преко 70.000.000.— динара годишње — то је Београдска општина узела иницијативу на себе да се ово питање реши што правичније.

Према решењу Суда Општине града Београда, одржана је 2 фебруара 1933 г.

под претседништвом потпретседника г. Доброслава Богдановића седница Социјалне секције Одбора Општине града Београда, на којој је хлебно питање претресано свестрано и у свима својим детаљима. Ова седница донела је одлуку да Општина београдска узме иницијативу за интервенцију по овом питању.

Према овој одлуци, 3 фебруара 1933 год. одржана је у кабинету Потпретседника г. Богдановића прва конференција претставника Општине града Београда са делегатима Удружења београдских хлебара. У име Београдске општине присуствовали су овој конференцији г.г. Доброслав Богдановић, потпретседник Општине града Београда, Ж. Константиновић, одборник Општине града Београда, д-р Све-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тислав Стефановић, вршилац дужности директора Санитета Општине града Београда и Слободан Ж. Видаковић, као референт по овом социјалном питању. У име београдских хлебара присуствовали су: претседник њиховог Удружења г. Радомир Спасовић, и г.г. Јордан Стефановић, Пера Васиљевић и Ђорђе Петровић.

Конференција је трајала од 9—11 часова пре подне.

Претседавајући г. Доброслав Богдановић, као и одборник г. Ж. Константиновић подвукли су својим говорима мотиве, који су руководили Суд и Одбор Општине града Београда за сазивање ове конференције. Нарочито су истакли да они желе да се ова ствар ликвидира што пре и што правилније, ни на штету београдских хлебара, али ни на штету животних интереса широких маса грађанства.

По саслушаном реферату претставника Београдске општине и обавештајног извештаја Удружења хлебара, прешло се на дискусију и решавање.

Пре свега претставници Општине београдске подвукли су факат да хлеб — који се у већини београдских хлебарница данас продаје — нема тежину од 1 кг. већ је често далеко испод те тежине. Тиме је у ствари фактична цена хлебу много већа. Делегати Удружења београдских хлебара признају да може постојати извесна разлика у тежини хлеба, али не онако велика.

После дискусије по овом првом спорном питању, дошло је до заједничког споразума и решења: Да од сада хлеб мора износити пун килограм у свима Београдским хлебарницама, а да би се сви хлебари тога држали, дужни су да пред купцем измере сваки хлеб. Београ-

ђани се овог права не треба да одричу и при свакој куповини хлеба треба захтевати да се хлеб измери, јер у разлици тежине хлеба ствара се често фактично поскупљење хлеба, које може да иде и до 20%.

По питању цене хлебу вођени су дуги преговори, али се по истом питању још није донело никакво дефинитивно решење. Делегати Удружења хлебара тврде да је црни хлеб у Београду данас јефтинији за 10% према фактичној цени брашна, из кога се исти справља. Т.зв. црни хлеб, према изјави претставника хлебара, троши се од већине грађана, тако да производња овог хлеба износи 75% од целокупне производње хлеба, пошто га масе грађанства највише троше као најздравијег и најјефтинијег.

Ова прва конференција била је чисто информативне природе, те Општина београдска није могла донети још никакву одлуку. Зато ће Општина београдска продужити даљу акцију по питању своје интервенције за цену хлеба."

На доцнијим седницама завршено је проучавање овог питања, и цело елаборат упућен на надлежност државним властима, које искључиво имају законско право интервенције у овој ствари. Претставници Београдске општине — г.г. Потпретседник Богдановић, одборници г.г. Ж. Константиновић и Јован Викторовић и в. д. директора Санитета др. Светислав Стефановић — посетили су лично господу Министре Социјалне политике и Трговине и индустрије, и предали акт Управе Општине Београдске, којим се моле г.г. министри да као надлежни нареду да се предузму све потребне мере за правично решење овог социјалног проблема широких маса Београдског грађанства.

Рад Друштва за помагање сиротиње

— Тесна сарадња Друштва са Београдском општином и Централним одбором за помагање незапослених —

На скупштини Друштва за помагање сиротиње, одржаној 12. о. м., изнет је биланс годишњег рада друштвеног, које је, на збрињавању београдске сиротиње и немоћних, постигло за кратко време лепе резултате.

Први посао Друштва био је, да рашчисти Београд од просјака. То је постигло у два правца: енергичним уклањањем свих оних, који су просјачењем злоупотребљавали туђе милосрђе, док су у ствари сами били способни да привређују; затим обезбеђивањем егзистенције оних, који су заиста у немогућности да за живот зарађују. Деца просјаци предавана су преко власти родитељима под претњом казне, ако би их понова у прошњу послали.

Друштво је свима заиста немоћним и неспособним било због старости, или болести, пружио помоћ, и то сталну, којом им се обезбеђује пристојан живот.

Поред просјачке сиротиње у Београду има један велики део сиротиње, која живи под најтежим економским приликама, у највећој беди, а ипак неће да се понизи да пружи руку за милостињу, или да затражи помоћ ма од кога. Друштво се само стара да такве случајеве пронађе, да их испита и да пружи помоћ, каква је према приликама потребна.

Највише је друштво поделило новчане помоћи и то сталне, пренутне и путне. Сталну помоћ добијају оне особе, које су због старости, изнемоглости или болести неспособне да се саме издржавају, а немају никаква прихода. Исто тако Друштво даје сталну помоћ породицама у којима родитељи, због немоћи или болести, или неупослености, не могу да издржавају своју породицу, нарочито нејаку децу. Стална помоћ износи од 30—150 дин. недељно. Тренутна помоћ даје се у случају беспослице, болести и моментане беде. Ова помоћ може да се понови и

више пута, а износи 10—200 дин. Путна помоћ издаје се сиромашним лицима, која дођу у Београд ради зараде или каквог другог посла, па остану без сретстава за повратак, или особама које изађу из болнице, па немају чиме да отпутују својим кућама. Ова помоћ не издаје се у новцу, него у возној карти, а мала сума новца издаје се једино код дужих путовања, ради набавке хране.

Поред тога Друштво има своје склониште и своју кухињу, где се даје преноћиште и храна особама које остају без сретстава.

Најзад, Друштво указује лекарску помоћ својим штићеницима преко друштвеног лекара, издаје им бесплатно лекове, упућује их у болницу, смешта их у друге установе према потреби и могућности, налази им по могућности упослење, сакатима набавља протезе.

У току прошле године Друштво је издавало сталну помоћ за 141 лице (са 284 чланова породица), тренутну помоћ за 489 лица (са 704 члана породица), путну помоћ за 121 лице. У друштвеној кухињи издато је 54.186 оброка, у склоништу је дато 7202 преноћишта за мушке, 2828 за женске и 460 за децу. У новцу издато је у току прошле године на помоћи 312, 342 дин., за храну 110.590 дин.

Склониште Друштва налази се у Штросмајеровој улици бр. 9, у згради коју је Београдска општина уступила Друштву почетком прошле године, а где се раније налазило Инвалидско удружење. Склониште има две мушке и једну женску спаваоницу, кухињу, трпезарију, купатило и перионицу.

До отварања кухиње у Склоништу, Друштво је имало уговор с појединим народним кухињама и у њима издавало храну купонима. Кухиња друштвена прорадила је 3 марта прошле године. Хранила је, поред штићеника у склоништу, још и штићенике и њихове породице који станују у својим становима, затим пролазну сиротињу и сиротињу коју је упућивала Београдска општина. Сада је Друштво ушло у уску сарадњу са Централним одбором за помагање незапослених и издаје незапосленим радницима, упућеним од Берзе рада и Централног одбора, просечном по 232 оброка дневно. Сваки оброк износи по

700—750 грама топлог јела, са 150 грама меса, 30 грама масти и четврт кгр. хлеба.

Рад Друштва је вођен у тесној сарадњи са Београдском општином. О томе се у самом годишњем извештају изричито истиче:

„Управа је дужна да на овоме месту истакне, да је код општинске управе и њених органа увек налазила разумевања и потпору у својим настојањима.

Друштво је добило на бесплатно уживање зграду у којој је склониште; а кад је требало да се у септембру зграда руши, интервенцијом председника Општине г. Милутина Петровића рушење је одложено и склониште је остало у истој згради.”

Њ. В. Краљ дао је приликом отварања Склоништа прилог од 20.000 дин. а приликом друштвене славе 10.000 дин., на чему му је Друштво изразило највећу захвалност.

Београђани уопште одазвали су се врло лепо. Извештај тим поводом вели:

„Само захваљујући београдском грађанству, његовој увиђавности, схватању социјалне дужности и човекољубља, и стога његовој дарежљивости, друштвена управа је успела да прикупи толико сретстава, да је могла да одговори својим најглавнијим задатцима.

Друштвена управа сматра за своју најосновнију дужност да на овоме месту изјави најсрдачнију захвалност свима Београђанима, који на ма који начин и са ма коликим износом помогоше Друштву у његовом подухвату да збрине толики број сиротиње и њихове дечице, да утре многу сузу, да подржи многу снагу.

Поред везе са Општином, Друштво је још радило у сарадњи са Управом града Београда, Министарством социјалне политике и народног здравља, Берзом рада и Централним одбором за помоћ незапосленима.

Укупни приход друштвени био је у току године 613.013 динара.

Овогодишња скупштина решила је да Друштво у неколико измени свој назив и да се од сада зове Друштво за помагање сиротиње.

Скупштина Удружења особља Општине београдске одржаће се 19 марта

Удружење особља Општине београдске заказало је своју једанаесту редовну годишњу скупштину за 19 март.

О значају удруживања општинских чиновника већ је више пута општински писано у „Београдским општинским новинама”. Како са социјалне, тако и са комуналне тачке гледишта, свако такво удруживање треба да буде поздрављено, како од стране самих чиновника, тако исто и од стране општинских управа, и од стране државних власти.

Прошла су времена, бар за велики број наших градова, кад су главни носиоци општинске администрације били стереотипне општинске деловође, полуинтелигенти, чија је највиша особина био калиграфски рукопис, и који су редовно долазили на то место ношећи променом правца политичких ветрова.

Данас општински чиновници претстављају значајан фактор у вођењу комуналних послова, који добијају све шири делокруг на административном, комуналном, урбанистичком, а нарочито социјалном пољу рада. Интервенције општина на ток јавног живота и општих социјалних односа постају све шире, потребније и неопходније. За то је потребан све бољи, усавршенији и стручнији апарат, да успешно и правилно примени на јавни живот све оне одредбе, које општинске управе желе да у дело приведу.

Ни најбоље одредбе неће никада имати жељено дејство, ако се добро не примењују. Према томе, и најбоља решења општинских управа неће имати добро дејство, ако нема доброг општинског чиновничког апарата.

Да би општинско чиновништво било заиста на оној висини задатака, који од њих траже нове прилике и нове дужности, потребни су многи услови. Извесне услове почеле су већ да траже и саме општинске управе при постављању нових снага и млађег особља, а то су у првом реду квалификације. Но, поред општинских школских квалификација и стручне спреме, потребне су још и нарочите стручно-комуналне школе, о којима је до сад у више махова говорено преко „Београдских општинских новина” и које већ постоје у великим страним државама. Те школе дају нарочиту спрему баш за ону специјалну врсту и специјално схватање послова, које захтева општински рад.

Једна значајна етапа за морални и материјални напредак општинског особља је несумњиво његово удруживање, то јест прикупљање снага у јединственом правцу за постизање боље будућности. Садашње Удружење особља Општине београдске има као главни циљ помагање својих чланова у болести и смрти.

Циљ је, истина, још врло ограничен, сведен у главном на једну грану материјалне помоћи. Али, то је први почетак. Побољшање материјалног стања, а нарочито обезбеђење општинског особља и њихових породица је један од првих предуслова за морални напредак. Јер, службеник ће тек онда са пуно савесности, пуно воље и љубави обављати свој посао, кад буде знао да тај посао обезбеђује материјално и њега и породицу. Исто тако, обезбедивши себе материјално, особље ће после тога природно показати тежину за моралним напретком у свима правцима.

То и треба да буде други, али исто тако високи циљ удруженог особља Београдске општине. Постигни материјално обезбеђење, да би онда свим силама стремило подизању општег моралног, интелектуалног и стручног нивоа целокупног чиновништва. Ми смо уверени да ће општинска управа, која је и до сада имала пуно разумевања и наклоности за оправдане жеље свога чиновништва, и даље то разумевање и наклоност показивати.

Помажући своје особље у остварењу његових материјалних потреба и у стремљењу ка моралном напретку, општинска управа чини једну велику услугу и себи, јер ће такво чиновништво, као што смо већ нагласили, боље, савесније и правилније примењивати и

спроводити корисне и добре одлуке општинске управе. Затим, општинска управа чини тиме велику корист својим грађанима, јер у крајњој линији, од рђавог и несавесног чиновништва општинског, највећу штету подноси грађанство. Најзад, општина је један од темеља државе, а кад су темељи добри, здрави и солидни, цела државна зграда има у општинама једну чврсту и солидну подшку.

На крају, желећи Удружењу особља Београдске општине успех у раду у првом постављеном циљу, уредништво „Београдских општинских новина” исто тако жели да се тај циљ прошири на широј, социјалној и културној основи, у корист Државе, Општине и комуналне структуре.

*

За скупштину, која ће се одржати у згради Београдске општине, у Узун Мирковој улици број 1, 19 марта т. г. у 14 и по часова, утврђен је следећи дневни ред:

1. — Избор секретара за вођење скупштинског записника;
2. — Избор три члана за оверу скупштинског записника, који ће уједно бити и бројачи гласова;
3. — Читање извештаја Управног одбора са билансом и извештаја Надзорног одбора за прошлу годину;
4. — Решавање о разрешници за рад и рачуне Управног и Надзорног одбора за 1932 годину;
5. — Решавање о изменама и допунама Правила Удружења;
6. — Решавања по писменим предлозима појединих чланова Удружења који буду поднели Управном одбору у смислу чл. 43 Правила удружења;
7. — Избор девет чланова за Управни одбор у смислу чл. 23 Правила и пет чланова за Надзорни одбор у смислу чл. 26 Правила, као и пет заменика за Управни одбор и три заменика за Надзорни одбор;
8. — Право на овој скупштини имају они редовни чланови мушки који су платили своје улоге за месец март 1933 године;
9. — Скупштина пуноважно решава кад је на њој присутно једна половина више један од укупног броја редовних чланова, који су уплатили улог за онај месец у коме се скупштина држи.

На Чукарици отворено је саветовалиште за одојчад и малу децу

Држећи се свога принципа, да у првом реду исе у сусрет својим економски најслабијим грађанима, дакле периферији Београда и њеним становницима, Београдска општина отворила је овог месеца и Саветовалиште за одојчад и малу децу на Чукарици.

Саветовалиште је смештено у просторијама Основне школе на Чукарици и оно претставља за то предграђе једну значајну социјално-медицинску установу за борбу против смртности одојчади Сваке среде од 9—11 часова један дечји лекар

специјалиста примаће у Саветовалишту мајке овог насеља, вршиће лекарски преглед њихове деце и давати им савете како ће своју децу неговати и хранити, да би се дечје здравље најбоље сачувало.

Као што је уобичајено и предвиђено у оваквим општинским установама, и Саветовалиште на Чукарици имаће своју заштитну сестру. Она ће посећивати домове деце у том насељу, да би се упознала са хигијенским и социјалним приликама њихових породица, да би видела у каквом амбијенту та деца живе и какви су материјални услови за одржавање њиховог здравља и живота. Приликом тих посета у приватне домове, сестра ће практично показивати мајкама како треба неговати дете.

Сиромашне мајке, које буду редовно посећивале Саветовалиште, добијаће за своју децу бесплатно рубље, пелене, ћебе, сапун и дечји пудер.

Саветовалиште на Чукарици отворено је 1 фебруара. Били су присутни између осталих, општински одборник г. Јован Викторовић, шеф Централног уреда за заштиту матера и деце г-ђа д-р Марија Вајс-Гајић, и асистент Универзитетске дечје клинике г. д-р Миливоје Сарван, који ће водити рад у овом Саветовалишту.

Мајке са Чукарице одазвале су се одмах у знатном броју и почеле редовно да посећују Саветовалиште, пратећи са великим интересовањем лекарске прегледе своје деце и слушајући пажљиво и са задовољством лекарске савете о њиховој нези и исхрани.

Наша анкета о уређивању тргова и подизању споменика у Београду

— Један значајан урбанистичко-естетски проблем Београда —

Као орган Београда, „Београдске Општинске Новине“ посвећују своје бројеве свима проблемима Београда, од социјално-комуналних преко привредних до урбанистичко-естетских.

После успешних и опште признатих анкета станова, заштите деце, борбе против туберкулозе, затим анкета о снабдевању Београда млеком и хлебом и т. д. — које су сва та питања ставила на дневни ред решавања — извршена је преко божићњег броја нашег часописа (број од децембра 1932 године) анкета о архитектури Београда. Успех ове анкете такође су подвукли и претставници јавности и претставници науке.

Сада је, на похвални предлог одборника проф. г. др. Ксенофона Шаховића, Редакциони одбор Општине града Београда једногласно одлучио, да се као продужење ових урбанистичких анкета, посвети ускршњи број часописа Београда питању изграђивања тргова и подизања споменика у Београду.

На учествовање у овој занимљивој анкети позвани су сви наши познати ауторитети за архитектуру, историју, затим естетику градова и уопште уметност, као и угледни стари Београђани.

Текст расписане анкете, односно позива за учествовање на истој, гласи:

Редакциони Одбор „Београдских Општинских Новина“, часописа за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда, имајући у виду високи значај планског подизања споменика нашим народним великанима у Београду, значај и културни, и историјски, и национални, па и урбанистичко-естетски, одлучио је: да ускршњи број свога репрезентативног часописа посвети овом национално-културном питању Београда, које, на жалост, ни до данас још није добило своје неопходно решење. Расписујући ову анкету, жеља је Редакције престоничког часописа „Београдских Општинских Новина“ да се ово најзначајније питање естетске стране Београда,

као престонице, стави на дневни ред, расправи у најширим потезима и из тога резимира једна правилна и корисна одлука. На учествовање у овој анкети позвани су наши познати историчари, архитетекте, комунални публицисти, естете, уметници, књижевници и стари Београђани.

Редакциони Одбор „Београдских Новина“ слободан је позвати Вас да учествујете у овој анкети својим прилогом — чланком, у коме би Ви изнели своја гледишта, између осталог, и по овим питањима:

1) Који су тргови у Београду најприкладнији за подизање споменика и какве, односно које би споменике на ком тргу требало подићи? (Где би се на пр. требали подићи споменици Краљу Петру Ослободиоцу, Браниоцима Београда, Незнаком Јунаку, Његошу, Кнезу Милошу, Вуку Караџићу, Филипу Вишњићу, Риги од Фере и т. д.).

2) Како би се тргови требали архитектонски обраде да би одговарали свима естетско-урбанистичким захтевима?

3) Како и чиме Београду, као престоници Југославије, дати и видне знаке историјског националног знамења његовог; и манифестовати материјализовано његову улогу Југословенског и Балканског Пјемонта, улогу коју је он кроз векове имао? и

4) У вези ова три горња питања, како би требало решити питање реконструкције и очувања Београдског Горњег града као историјске српске Акрополе.

Уз Ваш цењени чланак могу се објавити и прилози у слици и фотографији, на које нам будете Ви скренули пажњу.

У нади да ћете се и овога пута љубазно одазвати овој нашој молби и позиву, молимо Вас да нам упутите Ваш цењени рукопис најдаље до 15 марта т. г.

Изволите, поштовани господине, и овога пута примити изразе нашег високог поштовања.

Чланови Редакционог Одбора:

Др. Ксенофон Шаховић с. р.

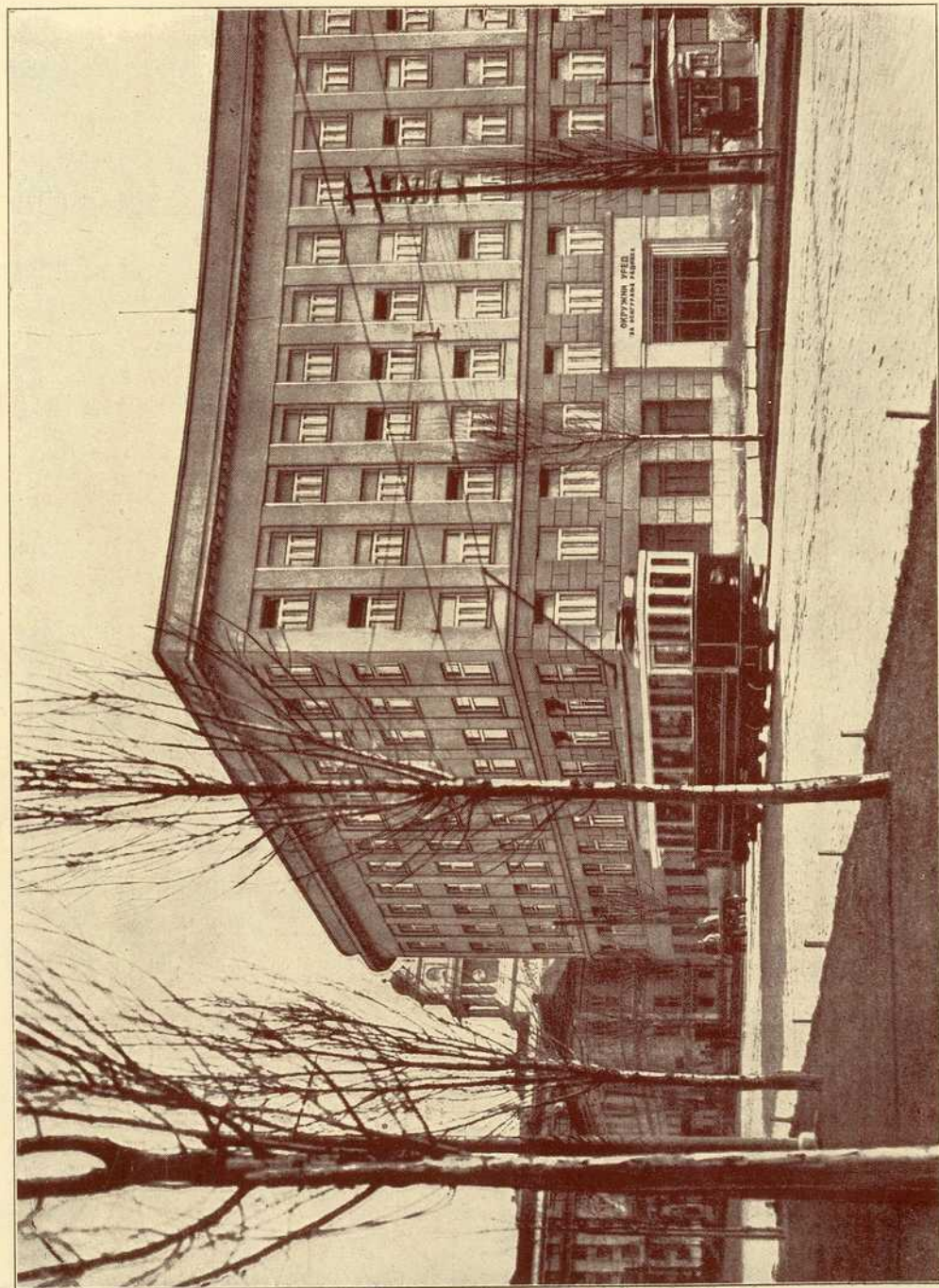
Воја Симић с. р.

Павле Карарадовановић с. р.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТ
НОВИ БЕОГРАД — БЕОГРАД Д'АУЈОУРД'НИ
УНИВЕРЗИТЕТ

Угао Немањине улице данас: Нова палата Окружног уреда за осигурање радника
Le nouveau palais de l'Assurance sociale dans la rue Nemanina

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. Г. Београда.)

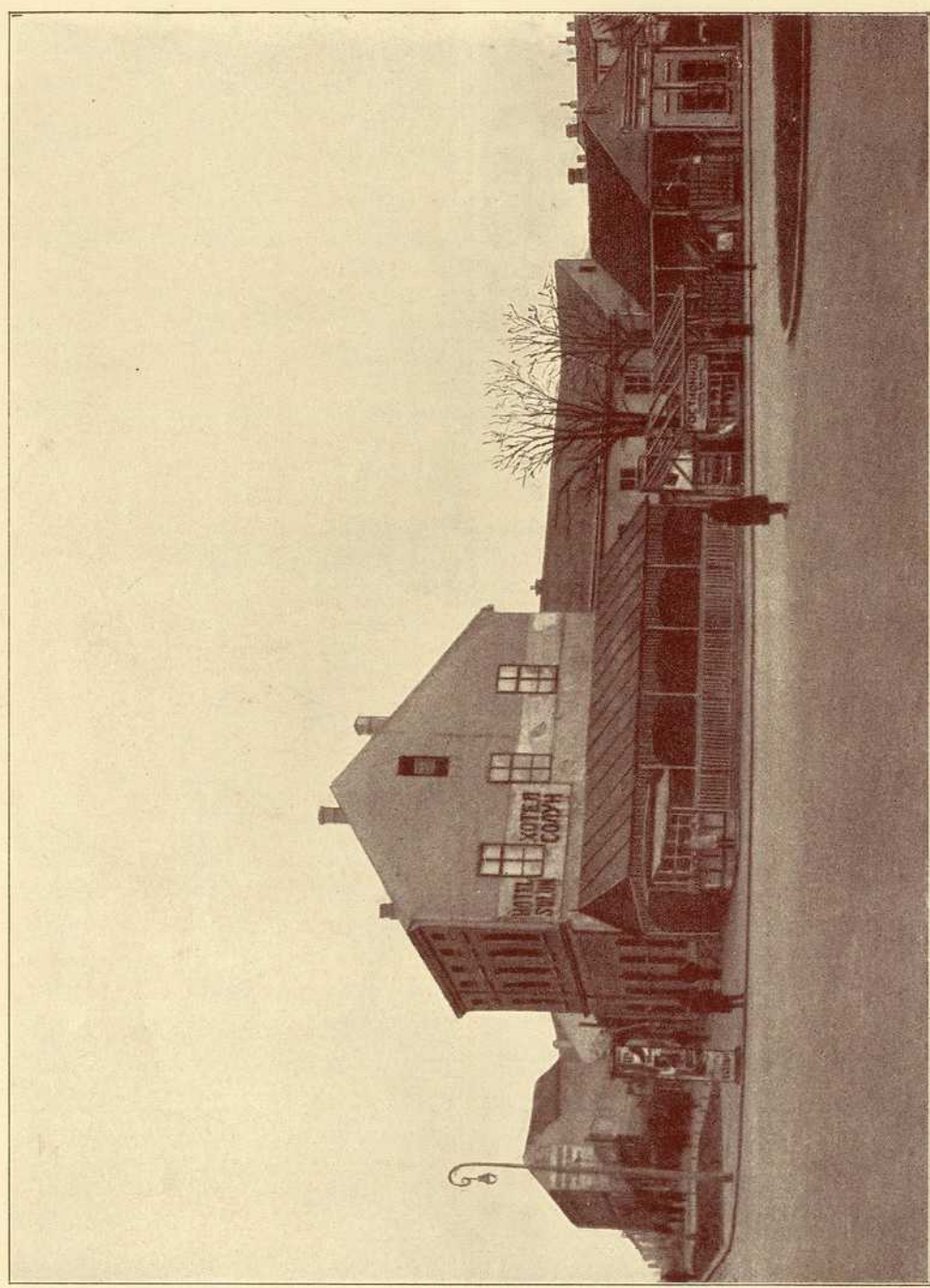
(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd.)

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАРИ БЕОГРАД – ANCIEN BEOGRAD

Исти угао пре неколико година, са старим хотелом „Солун“
Le même coin avant quelques années, avec le vieil hôtel „Soloun“

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. г. Београда.)

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd.)